

Csak belső használatra!

KATONAI JOG- ÉS IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

1976

A KATONAI IGAZSÁGÜGYI SZERVEK
BELSŐ KIADVÁNYA VII. ÉVF. 1. SZÁM

A KATONAI IGAZSÁGÜGYI SZERVEK BELSŐ KIADVÁNYA

KATONAI JOG-
ÉS IGAZSÁG SZOLGÁLTATÁS

Szerkeszti a Szerkesztő Bizottság

A bizottság tagjai: *Dr. Szalma László* r. ezds. (elnök), *Almásiné Dr. Törőcsik Anna* alezredes, *Dr. Bácsi Imre* hb. alezredes, *Dr. Korda György* hb. alezredes, *Dr. Németh Tibor* alezredes, *Dr. Odler János* hb. alezredes, *Dr. Pálfi Zoltán* alezredes (titkár),
Dr. Takács László alezredes

Szerkesztőség: Budapest, V. Apáczai Csere János u. 10. Telefon: 185—668.

Felelős kiadó: *Dr. Pálfi Zoltán* alezredes

Készült: 450 példányban a ZMKA házi nyomdájában.

Műszaki vezető: *Kardós István* kpa.

T A R T A L O M J E G I Z É K

Dr. Avar György mőr. őrgy.: A munkásőrség és tagjai jogi felelősségére vonatkozó szabályok kialakulása és fejlődése — —	5
Dr. Habony János hb. őrgy.: A katonai bíróság tárgyalása — —	27
Dr. Jacsó János hb. ezds.: A sorkatona bűnügyi költség fizetésre való kötelezéséről — — — — — — — — — —	39
V. D. Cserkeszov igü. ezds.: <u>Vizsgálat</u> és nyomozás a szovjet büntető eljárásban — — — — — — — — — —	47
Dr. Egervári Jenő őrgy.: Az előjáró fogalma és büntetőjogi védelme, figyelemmel a Btk. kodifikációjára — — — —	54
Dr. Kovács Tamás szds.: A bűnügyek parancsnoki elbírálásának tapasztalatairól — — — — — — — — — —	63
Keviczky S. Pál hb. szds.: A fegyverhasználati szabályokról, azok megszegéséről és az ezzel kapcsolatos bírói gyakorlatról	77
Dr. Kaposvári Bertalan hb. szds.: Büntetési rendszerünk néhány időszerű kérdése — — — — — — — — — —	90
Dr. Nagy Géza r. szds.: Egy bűnügy bizonyítási problémái — —	100,
Dr. Radnai Jenő szds.: Vietnami élmények — — — — —	107
Dr. Bikki Szilveszter ezds.: A párttagsági könyvek cseréjének tapasztalatai a katonai igazságügyi szerveknél — — — —	114

A munkásőrségre és tagjai jogi felelősségére vonatkozó szabályok kialakulása és fejlődése

Írta: **Dr. Avar György** mőr. őrnagy

• I

A nemzetközi forradalmi munkásmozgalom történetében több önkéntes védelmi szervezet született, elsősorban a forradalmi pártok tevékenysége némelyike biztosítására. Ezek — önkéntes jellegük és többségükben fegyveres voltak alapján — az alapkérdést tekintve rokoníthatók a Munkásőrséggel, jóllehet nem hatalmon levő pártok védelmi szervei voltak. A Szovjetunióban a Vörös Gárda, amelyet az 1917-es februári polgári demokratikus forradalom után szerveztek — a bolsevik párt irányítása alatt —, az ellenforradalmi lázadások leverése érdekében (például: Kornyilov lázadás), s amelynek egy évvel később már százezer tagja volt. Az 1918 nyarán megalakuló Vörös Hadseregnek is ez képezte a magvát. Magyarországon 1918 novemberében — az orosz példa nyomán — szerveződtek hasonló fegyveres munkásalakulatok, ezek később — a Tanácsköztársaság idején beleolvadtak a különböző fegyveres alakulatokba. Említést érdemel még az 1924-ben alakult német Vörös Frontharcos Szövetség, valamint az ausztriai Vörös Frontharcos Szövetség. Mindez azt is jelenti, hogy a testületnek elsősorban történeti-politikai hagyományai voltak, semmint „szakmai” szervezetiek. Ezek menet közben alakultak ki.

A Munkásőrséghez hasonló (hasonlítható) munkásmilíciák több szocialista országban működnek. A magyar szervezethez leginkább hasonló a csehszlovák népi milícia, valamint az NDK Népi Harccsoportja. Ezen kívül a kubai milíciát említhetem, ebben erős a polgári védelmi jelleg.

A Munkásőrség az 1956-os ellenforradalmi lázadás fegyveres leverése időszakában és azt követően alakult, az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. december. 5-i határozata¹ alapján, részben a már 1956

¹ MSZMP Ideiglenes Központi Bizottság 1956. december 2—5-i ülése és határozata. Az MSZMP határozatai és dokumentumai 1956—1962. Kossuth, 1964.

novemberében, működő gyári fegyveres őrsegekből, a karhatalmi alakulatok tagjaiból, később pedig a decentralizáltan szerveződő munkásőr alakulatokból. A határozat, amely elemezte az ellenforradalom okait, az akkori politikai helyzetet, és a tennivalókat, a többi között leszögezte, hogy: ' . . . , • ; . ' . ' • • ' . . . :

„A jelenlegi helyzetben különösen fontos feladat az ellenforradalmi veszély leküzdésére, az erős, demokratikus karhatalom megteremtése és később a gyári munkásőrségek megszervezése.”

Ennek hatására felgyorsult és egységes elvek szerint kezdődött meg az országban a Munkásőrség szervezése, majd a felállított egységek felhasználása a visszaszoruló ellenforradalmi erők ellen.

E határozatot követte az 1957. január 29-i ideiglenes Intéző Bizottság-i határozat, amely már konkrétan foglalkozott a létrejött munkásőr-alakulatok feladataival, irányításával, szervezetével, állományával (a felvétel kritériumaival) stb.

A valóságban már létező és működő munkásőregységek megalakulásának jogszabályi keretét a NET. 1957. évi 13. számú törvényerejű rendelete² teremtette meg. Ez sokáig az egyetlen jogszabály volt a Munkásőrséggel kapcsolatban. Jóllehet egyes megfogalmazásai a politikai, társadalmi fejlődés folytán már meghaladottá váltak, lényegében ma is helytállóan körvonalazza a Munkásőrség rendeltetését, a munkásőr tagság kritériumait, a testület önkéntes jellegét és a Munkásőrség tagjai védelmét. Ezen kívül nyilvános jogszabály a Munkásőrségről nem született, leszámítva azokat a jogszabályokat, amelyek az adott kérdés rendezésekor már figyelemmel voltak a Munkásőrségre is.

A Munkásőrséget a kezdetektől — az önkéntességen és társadalmi jellegen kívül — leginkább az jellemzi — és ezek mellett a többi fegyveres szervtől döntően az különbözteti meg —, hogy irányítását (minden szinten!) a párt választott testületei — KB. megyei párt VB-k, járási, városi, fővárosi-kerületi VB-k — **közvetlenül** végzik, a pártellenőrzést pedig a párt- és tömegszervezetek osztályai gyakorolják.

A testület állami felügyeletét a Minisztertanács látja el, illetékes elnökhelyettese útján.

A Munkásőrség országos, budapesti és megyei (területi) és egységparancsnokságokra, illetőleg egységekre tagozódik; jobb szó híján „szakmai” vezetése-irányítása — a fegyveres szervekre jellemzően — centralizált. Az országos parancsnokság önálló, országos hatáskörű állami szerv,

² Kihirdetés napja 1957. február 19.

jogi személy. Az alacsonyabb parancsnokságok jogi személyiséggel nem rendelkeznek.

A fegyveres szervek mindegyikére jellemző egyszemélyi parancsnoki vezetés a Munkásőrségnél kettős alárendeltségben valósul meg. Minden parancsnok (országos/ területi, egység-) egyfelől a magasabb parancsnok, másfelől pedig az illetékes párt végrehajtó bizottság alárendeltségében működik.

Ebben a kettős alárendeltségben pl. a Munkásőrség kádereinek ki-nevezéséről, előléptetéséről, leváltásáról, illetve **visszahívásáról** minden szinten az illetékes pártszervek és a parancsnokok együttesen döntenek.

Ennek a jelentősége nem csekély. Egyfelől e téren is érvényesül a testület közvetlen pártirányítása, másfelől ez az elv nem fedti teljesen az úgynevezett klasszikus katonai vezetési elvet, ahol minden¹ kérdésben az egyszemélyes parancsnoki hatáskör — és felelősség — érvényesül. Maga a használt kifejezés — „visszahívás” — is elég szokatlan szó fegyveres szerv esetében. Ilyen esetben az illetékes választott pártszerv határozatot hoz, s később jelenik meg a döntés jogi formában — parancsban. Mindez semmivel sem csökkenti az illetékes parancsnok politikai és jogi felelősségét. A pártszerveknek a döntésekben való illetékességük részvétele is a Munkásőrség direkter módon jelentkező politikai irányítását (és a velejáró felelősséget) reprezentálja.

A másik idekívánkozó példa: a Munkásőrség alkalmazását (igénybevétele) — a többi fegyveres szervtől eltérően — a párt illetékes vezetői (a megyei munkásőr egységeket pedig a megyei pártbizottság első titkárai) rendelik el, akik alkalmazásukra direkt utasítást adhatnak.

A testület — egészen 1971-ig — több vonatkozásban, jóllehet formálisan, a Belügyminisztériumhoz tartozott. Ennek egyik oka a megfelelő szabályzatok hiánya volt, s ezek csak fokozatosan — döntően 1964-től kezdődően — születtek meg: így a Munkásőrség anyagi, pénzügyi ellátásáról a Belügyminisztérium költségvetésén belül, önálló címként gondoskodtak, a Munkásőrség hivatásos állománya szintén formálisan a Belügyminisztérium központi tisztii állományához tartozott és néhány jogot (hatáskört), az országos parancsnok — ténylegesen önállóan — formálisan a „belügyminiszter által átruházott jogkörben” gyakorolt (hivatásos állomány szolgálati viszonyával kapcsolatosan, kitüntetési ügyekben stb.). A fentiekén kívül, a kérdés dogmatikus oldaláról is értelmézhető. A munkásőrségi szabályzatok hiánya miatt a megfelelő belügyminiszteri normatívák kerültek alkalmazásra — analógia alapján — a testületnél, s a „belügyminiszter által átruházott jogkör” éppen a szabályozók alkalmazhatóságára vonatkozott. Maga az országos parancsnok sem volt a belügyminiszter alárendeltségében, de — hivatásos állományú lévén — mivel

egyéb lehető státus nem volt, formálisan a Belügyminisztérium hivatásos állományához tartozott.

Ennek a félemás helyzetnek az volt az oka, hogy a Munkásőrség létrejöttékor, s az azt követő időszakban — természetesen csak a lényeges kérdések (a testület feladatai, a politikai tartalom, a munkásőr tagság feltételei, jellege, az irányítás, az állomány felkészítése, a technikai eszközökkel való ellátás stb.) kerültek rendezésre, s az **ezekhez képest** részletkérdéseknek számító tárgyakban egyrészt a többi fegyveres szerveknél meglévő **elvek** és **szokások**, másrészt pedig — analóg módon — az e szerveknél érvényes szabályok kerültek alkalmazásra.

Politikai szempontból rendkívül lényeges jának kiemelése, hogy a megalakulástól 1958-ig a testületnek egyáltalán nem volt még — alapvető — belső szabályozója sem, az állomány kiképzése például az akkori szükségleteknek megfelelően sok tekintetben spontán módon, a hadseregtől és a Belügyminisztériumtól a: (testülethez került hivatásos tisztek — eltérő felkészültségükhöz mért színvonalú — irányításával valósult meg. Ugyanígy a szolgálat miatt kieső munkabér megtérítésére is (az 1957. évi 13. sz. tvr. alapján), de lényegében rendezetlenül, az illetékes gazdasági vezetők pozitív politikai hozzáállása révén került sör.

De ebben a sok tekintetben még szervezetlennek számító időszakban is komoly elismerést érdemeltek ki a munkásőr egységek, mivel a legfontosabb, a **politikai elvek** egységesek voltak, s az állomány politikai felelőssége és érettsége a korszaknak megfelelően magas fokú és, öntudatos volt.

A Munkásőrség ereje, fegyelme és — katonai műszóval élve — harckészültségének magas foka ma is abban rejlik, hogy az állomány tagjai a legöntudatosabban dolgozók közül kerülnek ki. A testület tagjainak túlnyomó többsége tagja a pártnak, közel nyolcvan százaléka a termelő munkában közvetlenül résztvevő dolgozó, s hogy nagy számban találhatók meg közöttük a munkásmozgalom régi harcosai. Ehhez hozzátartozik az is, hogy az évenként felvételre kerülők fele **nem** tagja a pártnak. Hogy a párttagság aránya az utóbbi tíz évben mégis igen jelentős, ennek az a magyarázata, hogy az öt éves, úgynevezett „alapszolgálati” idő során a testület sok tagja érlelődik kommunistává.

Az állománycsere évekkal ezelőtti nyílttá tétele megfelelt a konszolidáció utáni korszak új követelményeinek, egyben új jellegű politikai és nevelési felelősséget is magával hozott.

A Munkásőrség feladatai a megalakulás óta változatlanok, ám az eltelt időben új elemekkel gazdagodtak, illetőleg megnövekedett a testület ezirányú felelőssége. A megalakulás után az 1957. évi 13. sz. tvr.-ben is rögzített döntő feladat „a népi demokratikus államíend fokozottabb meg-

védése, a dolgozó nép nyugalmanak és a termelés zavartalanságának biztosítása, továbbá az ellenforradalmi elemek restaurációs kísérleteinek hatékonyabb elhárítása érdekében..." volt, s ez lényegében változatlan maradt a konszolidációig.

A következő időszakban a békés szocialista építő munka biztosítására helyeződött a hangsúly. Ebben az időszakban kerültek kidolgozásra a többi fegyveres erővel és testülettel folyamatos együttműködés elvei és szabályai, továbbá a háború vagy az állam biztonságát súlyosan fenyegető veszély idejére szóló feladatok és rendszabályok.

Az idézett tvr. alapján 1954-ben "kiadott végrehajtási utasítás a feladatokat részletesebben határozta meg. Előírta, hogy a Munkásőrség

„résztvesz — a rendőri és határőrszerveket támogatva, velük együttműködve, a közrend, a közbiztonság fenntartásában, az államhatárok őrizetében, elemi csapás idején az állami és társadalmi szervekkel együttesen segítséget nyújt a lakosságnak emberéletek, anyagi eszközök megmentésében, a károk elhárításában."

1971-ben pedig a Munkásőrség feladatai **időben** módosultak: a honvédelem szélesebb értelmű felfogása folytán, minden, az állam biztonságát fenyegető külső és belső veszély idejére meghatározásra kerültek, azzal, hogy e feladatokat **tartósan**, a veszély megszűntéig kell ellátnia. E mozgás. — természetesen — a normatívákban is nyomon követhető.

E feladatok ellátása egyfelől azt igényelte, hogy a Munkásőrség tagja — egyebek mellett — fegyverhasználati joggal rendelkezzen, másfelől pedig a hivatalos személyeket megillető fokozott büntetőjogi védelemben részesüljön.

Az eddigiek alapján látszik, hogy a testület fejlődése állomásainak vázlatos áttekintése mellőzhetetlenül hozzátartozik a jogi szabályozás ismertetéséhez és megértéséhez, a keletkezett ellentmondások okai tisztázásához és feloldásukhoz. Másfelől pedig látható, hogy a Munkásőrség működésében — önkéntes és társadalmi jellege, fegyveres funkciói folytán — vegyesen, együttesen jelentkeznek a társadalmi és demokratikus, valamint a direkt politikai vonások, szemben az úgynevezett klasszikus katonai elvekkel és szabályokkal.

Az a tény, hogy „a parancsnoki tisztség pártmegbízta, fontos pártmunka." nehézzé és sokrétűvé teszi a társadalmi és a hivatásos parancsnokok tevékenységét, s egyben önmagában is jelzi a kettős jelleget. Ez az oka például annak, hogy a Munkásőrség hivatásos tisztje csak az lehet, aki tagja a pártnak. A néphadsereg vagy a Belügyminisztérium hivatásos állományú tagja párton kívüli is lehet, amint hogy — a párttisztvégeket kivéve — a párton kívüliek minden munkakört betölthetnek.

A fent említett — vegyesen jelentkező — elemek tükröződnek a jogi szabályozásban is. Ezt a kettős jelleget is hangsúlyozta egy, a Munkásőrség iskoláján tett látogatása alkalmával a párt első titkára, amikor azt mondta, hogy

a Munkásőrség a proletárdiktatúra osztályszervezetei közül az egyik legdemokratikusabb; demokratikus abban az értelemben, hogy klasz-, szikusan állami funkciót, a fegyveres erőnek funkcióját, társadalmi alapon látja el.³

Ez az elméleti értékű megfogalmazás jól jelzi a Munkásőrség helyét, jellegét és szerepét a társadalmi és állami életben. A később részletesen tárgyalásba kerülő jogszabályok (és belső szabályozók) pedig a jogrendszerben, való elhelyezkedést. Mivel a jog a politika — egy lépcsővel lejjebb pedig az állam — eszköze, a Munkásőrségre vonatkozó fontosabb jogszabályok, a testületi belső szabályozók⁴ és — jobb szó híján — a munkásőrségi jogintézmények bemutatása során mód lesz az e szabályokban tükröződő politikai célok, alapvetések és indokok jelzésére is, **E jogintézmények és fejlődésük bemutatása éppen ezeknek a politikai elveknek az érvényesülését** (vagy másként fogalmazva: a párt politikájának a Munkásőrségnél történő érvényesülését) érzékelteti.

II.

A Munkásőrség fejlődésének jogi szempontból való nyomonkövetésnél a legfontosabb az 1963-as és az 1966-os Politikai Bizottság-i határozat, illetve az előbbi alapján hozott 3325/1964. Korm. számú határozat. Ezek alapozták meg — a többi között — a belső szabályozókészítési munkát.

A párthatározatok legfontosabb megállapításai és előírásai — a testület feladatai, az állománnyal szemben támasztott politikai követelmények, a7. irányítás, a szervezeti felépítés, a munkásőr tagság kritériumai, az állomány belső arányai, az évenkénti rendszeres és tervszerű cserélődés, a kiképzés, a testület igénybevétele, a fegyverzet és egyéb felszerelés kérdései, valamint a felvétel rendje — a hivatkozott kormányhatározatban öltöttek jogi formát.

³ 1971. lebruár.

⁴ Belső szabályozóknak tekintem a csak a testület szerveire és tagjaira vonatkozó, normatív tartalmú utasításokat, parancsokat, szabályzatokat, intézkedéseket, belső eligazításokat.

A határozat foglalkozott a munkásőreskü tartalmi kérdéseivel, a munkásőri tagság megszűnése eseteivel, a fegyelmi felelősséggel, a munkásőrrel szemben — szolgálaton kívül — támasztott követelményekkel, az elismerések fajtaival, a munkásőr jogi státusával, a fegyverhasználat, a szolgálat miatt kiesett jövedelem megtérítésének kérdéseivel, a szolgálatban bekövetkezett sérülés vagy baleset esetén követendő eljárással, a testület állománykategóriáival⁵ a belső szabályozók kiadásának kérdéseivel és az anyagi-pénzügyi feltételek biztosításának mikéntjével.

E határozat most vázolt témái több belső szabályozóban kerültek részletes kidolgozásra.

A jogfejlődés következő főbb állomása az 1971. évi 10. sz. tvr. — a fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról, a 22/1971. (VI. 1.) Korm. számú rendelet a fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományú tagjainak nyugdíjáról és a 13/1971. (VI. 1.) MüM. számú rendelet, amely a polgári alkalmazottak helyzetét rendezte. Ezekon kívül egyéb NET. és kormányintézkedésekre került sor, amelyek folytán a testület helye, szerepe, feladatai **részben új elemekkel** bővültek, s megszűntek a Belügyminisztériumhoz való tartozás formális elemei is. Ezek hatására nagyszámú új belső szabályozó is született, felváltva a régieket vagy módosítva azokat. Néhány kérdés pedig ebben az időszakban került **először** rendezésre. A tárgy szempontjából a harmadik ilyen jelentős szakasznak kell tekinteni a most folyó munkálatokat, amelyek új, alapvető jogszabályok kidolgozását célozzák.

A felelősségi formák egyik lehetséges — és itt tárgyalási sorrendet is jelentő — felosztását az alábbiakban vázolom:

- A) A testület felelőssége.
- B) A testület tagjai általános (politikai) felelőssége, ezen belül a
 - a parancsnoki felelősség;
 - a munkásőrök politikai felelőssége.
- C) A társadalmi, a hivatásos és a polgári alkalmazott **eltérő jellegű** és tartalmú
 - szolgálati (munkajogi);
 - büntetőjogi, szabálysértési, fegyelmi;
 - államigazgatási jogi;
 - polgári jogi, ~ !

⁴ Az állomány három kategóriára oszlik: **társadalmi, hivatásos** és **polgári** alkalmazott. Mivel mindhárom kategória tagjaira — úgyszólván minden kérdésben — más és más szabályok vonatkoznak, a disztinkció jelentős, s ez az oka normatíváink sok tekintetben bonyolult voltának.

valamint a munkajogból és polgári jogtól — a gyakorlatban — elkülönült
— kártérítési és kártalanítási
felelőssége.

A) A testület felelőssége.

A kérdés több rétegű. A Munkásórség elsősorban a pártnak felelős a megszabott feladatok ellátásáért, hivatása teljesítéséért. Ez jellegét tekintve direkt politikai tartalmú felelősség. Ezeket a kérdéseket a már felhívott párthatározatok kötelező előírásai rendezték.

A problémához hozzátartozik a testület felelőssége a káderek és a munkásörök neveléséért, és még számos, a feladatkörébe tartozó témáért.

Állami síkon ez a testületre vonatkozó jogszabályok — és egyéb kormány-, illetve Honvédelmi Bizottság-i döntések — végrehajtása, illetőleg érvényesülése terén jelentkezik. Ezek a politikai és általános jellegű részei a kérdésnek. Ezeken túlmenően a testület „befelé” is többféle felelősséget kell vállaljon. Ilyen például a testület tagjaival szembeni kártalanítási, illetve kártérítési felelőssége.

Nem igényel különösebb elemzést a testület tagjaival, harmadik személlyel vagy más szervekkel szemben fennálló polgári jogi, ritka kivételes esetben államigazgatási jogi stb. felelőssége. Ezek — mivel a testület a különböző jogszabályokban már figyelmet kapott, különösen az elmúlt évtizedben — rendezetteknek tekinthetők és értelemszerűen azonosak a többi államigazgatási szerve érvényes elveivel és szabályokkal. Ilyenformán elmondható, hogy a Munkásórség „beilleszkedett” a jogrendszerbe.

B) A testület tagjai általános felelőssége

Mint minden állampolgárnak, a Munkásórség tagjának is meghatározott büntetőjogi, szabálysértési, polgári jogi stb. felelőssége van.

A munkásőri tagság folytán azonban a munkásöröknek többletfelelőssége (sőt felelősségei) is van(-nak).

Azok a követelmények, amelyeket a testületbe jelentkezőkkel szemben támasztanak, s amelyek közül néhány a tagság létrejötte után felelősségi oldalról is vizsgálható, párthatározatokban, kormányhatározatokban és belső szabályozóban (például: Munkásórség Szolgálati Szabályzata) rögzítettek.⁶

⁶ A munkásórség tagság feltételei: magyar állampolgárság, büntetlen előélet, betöltött. 18 év, az eskü letétele, továbbá a felszabadulás óta a népi demokráciához következetesen hű magatartás, a munkás-paraszt hatalomhoz való hűség, a szo-

A Szolgálati Szabályzat idevágó szakaszai a testület tagjai politikai, erkölcsi és jogi felelősségét egyaránt átfogják. Természetes, hogy a párt tagjainak a párttal szemben meghatározott felelősségük van. Mivel azonban a Munkásórségnek sok párton kívüli tagja is van, akikre viszont ugyanezek az elvek és követelmények érvényesek (mint a munkásőr tagság kritériumai) ez azt jelenti, hogy az a párton kívüli, aki önként jelentkezett a testületbe, ezzel együtt ugyanolyan erkölcsi és politikai felelősséget is vállalt, mint ami egyébként csak a párt tagjait kötelezi. A felelősség kategóriájának — adott esetben — szükségszerű eleme a felelősségre vonás. Kézenfekvő, hogy, a párt tagját, ha valamely, e minőségéből származó kötelességét megszegi, pártbüntetéssel sújtják, végső esetben kizárják a párt tagjai sorából. Ha a munkásőri pártmegbízását nem teljesíti, a Munkásórségből való kizárása **mellett** kaphat pártbüntetést is. (Ez Ugyan ellentmondásosnak tűnik, mivel, ha a munkásőri tevékenység pártmegbízása, az ezzel járó kötelességek megszegése esetén csak pártbüntetésnek lenne helye, s nem két szankciónak: pártbüntetésnek is és munkásőri fegyelmi büntetésnek — kizárás — is. A gyakorlatban azonban így alakult ki, s nehezen helyteleníthető, ha meggondoljuk, hogy az adott cselekedet egyszerre sértette a párt és külön a Munkásórség normáit, amiért az e normarendszereknek megfelelő külön-külön büntetés indokolt.).

Párton kívüli munkásőr esetében, amennyiben mint munkásőr a vállalt — s a fentiekből kitetszően a párttagokra jellemző — kötelezettségét szegi meg, (mivel pártbüntetésre tagság híján nincs mód), munkásőri fegyelmi büntetést kell kiszabni, illetőleg — és ez is specialitás — a testületből való kizárásra kerül sor, amit viszont, csakúgy mint a felvételt, az illetékes végrehajtó bizottság mond ki. A másik lehetséges eset pedig az, hogy az illetékes alapszervezet, amelynek ugyan nem tagja, de amely a Munkásórségbe javasolta, visszahívja a testületből.

A munkásőrtől elvárható politikai aktivitás hiánya például nem lehet fegyelmi szankció alapja, de igenis lehet politikai büntetésé.

A felelősségre vonás oldaláról nézve is látszik, hogy milyen sajátosan alakul a testület tagjai általános kötelezettségeiket való felelőssége.

Számunkra ennek a kategóriának elsősorban az a vetülete érdekes, amely „parancsnoki felelősségként jelentkezik. (Ezen belül szükséges megkülönböztetni a hivatásos és a társadalmi állományú parancsnokok felelősségét, nem annyira a kötelességek különbözősége, mint inkább az

cialista társadalom teljes felépítésével való egyetértés, az MSZMP politikájának aktív támogatása, napi munkán kívüli, ellenszolgáltatás nélküli fegyveres szolgálat vállalása, adott esetben az élet feláldozásáig terjedő önfeláldozás, szocialista emberhez méltó munka és életmód, a környezet, a munkatársak bizalma.

azok esetleges megszegése utáni felelősségre vonás különbözősége miatt.) A parancsnokok kötelezettségei igen sokrétűek. Csak az általános, úgynevezett előjárói kötelmek a Szolgálati Szabályzat 15 pontját ölelik fel, sok más szabályzat is tartalmaz speciális kötelmeket, és a különböző szakmai-parancsnoki beosztásokhoz is sajátos plusz köteleességek járulnak.

A hivatásos és a társadalmi parancsnoki kategória közötti különbséget az alábbiak szemléltetik: A parancsnoki köteleességek valaminő megszegése adott esetben politikai felelősségre vonást is eredményezhet. A hivatásos parancsnokok esetében nincs probléma, mert ilyen beosztásba csak párttagok kerülhetnek. A társadalmi parancsnokok; közül azonban nem mindenki párttag, s ebben az esetben áll az, amit fentebb jeleztem. ..

; A fegyelmi felelősségre vonásban rejlő különbségek is igen lényegesek e két kategória tagjainál. Mások a kitüntetési (dicséreti) nemek az egyik és másik csoport tagjai esetében, (Persze :a fenyítési nemek is.) Pl. hivatásos állományúval szemben fogság, illetménycsökkentés, várakozási idő meghosszabbítása, rendfokozatban visszavetés, szolgálati viszony megszüntetése, lefokozás fenyítések is kiszabhatók, amelyek — értelemszerűen — nem alkalmazhatók társadalmi állományú parancsnokkal szemben, még akkor sem, ha netán rendelkezik tartalékos tiszti rendfokozattal. (Még inkább eltérő a helyzet a polgári alkalmazottak esetében, akikre nem ezek a szabályzatok, hanem a Munka Törvénykönyvé fegyelmi része — és az ott írt büntetések — vonatkoznak.)

Ugyanígy különbözik a felelősségre vonás szabálysértés esetén. A hivatásos állomány, tagja **bármilyen** (tehát a szolgálatával össze sem függő) szabálysértése esetén is a Munkásórség Fegyelmi Szabályzata szerint felelős, a társadalmi állomány parancsnoki beosztású vagy munkásőr beosztású tagja pedig csak abban az esetben tartozik a Munkásórség Fegyelmi Szabályzata hatálya alá, ha a szabálysértést szolgálatban vagy azzal összefüggésben követte el.

Mivel ez a téma a G) pont alatt (a büntetőjogi, szabálysértési, fegyelmi felelősség résznél) részletesen és több oldalról kerül vizsgálat alá, itt nem részlet* / >vább.

C) A szolgálati (munkajogi) felelősség

Az előzőekben tárgyaltakkal szintén szoros összefüggésben van. Ennél a kérdésnél már teljes mértékben jelentkezik az állománykategorriáknak megfelelő disztinkció igénye.

a) A hivatásos állomány

A Munkásőrség hivatásos állománya 1971. június 1-ig a Belügyminisztérium hivatásos állományához tartozott. Ez azt jelentette, hogy e kategóriára is a .NET 1959. évi 105. számú határozata volt érvényes, amely a szolgálati viszony kérdéseivel foglalkozott. Ehhez képest e kategória tagjaira a Belügyminisztérium hivatásos állományára vonatkozó Fegyelmi Szabályzat volt érvényben, s büntetőjogi értelemben, **katonának** minősültek. A párttagság ebben a korszakban is követelmény volt, jóllehet erre nézve akkor nem volt írásos norma.

A szolgálati — általános — kötelezettségeket (1971. június 1-től) az 1971. évi 10. számú tvr., valamint számos belső szabályozó tartalmazza, s e kötelezettségek megszegése esetén fegyelmi, kártérítési és politikai (párt-) félelősségre vonásnak lehet helye, illetőleg súlyosabb esetben büntetőjoginak. (Szabálysértés esetén, az 1968. évi I. tv. 28. §-a értelmében, fegyelmi síkon kell lezárni az ügyeket.)

A szolgálati felelősség egy speciális — és az előzőekbe nem szorítható — formája az, ha a hivatásos állomány tagját beosztásából — minősítése, a munka nem megfelelő színvonalú végzése miatt — alacsonyabb beosztásba helyezik. Ez nem tekinthető büntetésnek, bár ilyen fenyegetés nem is van, jóllehet szubjektív oldalról annak hat. Ez intézkedés, amit az arra illetékes eljáró, a törvény keretei között, indokolt esetben alkalmazhat. A felelősség oldaláról viszont ideillő a kérdés, mert a hivatásos állomány tagja például köteles képzettségét állandóan fejleszteni stb. s így, ha ezt nem teszi, s a növekvő szakmai követelményeknek emiatt nem képes már megfelelni, ezért az ebben az értelemben vett félelősséggel tartozik. Felelősségi oldalról vizsgálhatók a hivatásos állományviszony megszűnésének esetei is, de mivel azt a többi fegyveres szervre is vonatkozóan rendezte az 1971. évi 10. sz. tvr. 5. és 6. §-a — s közismert — nem részletezem.

b) A társadalmi állomány

1

A társadalmi állomány tagjára a Szolgálati Szabályzatban rögzített követelmények vonatkoznak. Ezek megszegése munkásőri fegyelmi felelősségre vonást hoz magával. (Természetesen kártérítési felelősségnek is helye lehet.)

Figyelmet érdemel a büntetőjogi felelősség (és a szabálysértési) kérdése, mivel a társadalmi állomány tagja nem katona, a szó jogi érteimében, s így az általa elkövetett bűncselekmény esetén attól függően jár el vele szemben katonai vagy polgári büntetőbíróóság, hogy a cselekményt szolgálatban, illetőleg *azzal* összefüggően követte el vagy sem. (Ugyanígy

a szabálysértés esetén: a szolgálatban vagy azzal összefüggésben elkövetett szabálysértés elbírálása nem a szabálysértési hatóság hatáskörébe tartozik, hanem az illetékes murtkásőrparancsnokéba.)

Sajátos azonban az, hogy a munkásórt abban az esetben is munkásóri fegyelmi fenytéssel lehet sújtani, ha cselekményének a szolgálathoz szorosan véve nincs közé, ha tehát pl. lakóhelyén botrányos módon viselkedik. Ennek oka abban a követelményben keresendő, hogy a munkásór köteles szolgálalon kívül is a testülethez méltó magatartást tanúsítani, illetve szocialista emberhez méltóan élni és dolgozni.

c) A polgári alkalmazottak

Amint arra már érintőlegesen utaltam, a testület polgári alkalmazottaira a Munka Törvénykönyve (és végrehajtási rendeletei) vonatkoznak; Helyzetük azonban — 1971 előtt is — sok vonatkozásban eltért a polgári szervek munkavállalóitól. Egyrészt a munkaviszonyukkal összefüggésben elkövetett bűncselekményük elbírálása — a katonai büntető eljárás hatálya alá tartozott, de a helyzetük másrészt is kettős jellegű. (Arról van ugyanis szó, hogy a polgári alkalmazottak e minőségük mellett a testület társadalmi állományának is tagjai). Ez azt jelentette, hogy minden esetben vizsgálni kellett, hogy a kérdéses cselekményt társadalmi munkásóri vagy polgári alkalmazotti minőségében követték-e el, s ehhez mérten kerültek alkalmazásra az egyik vagy a másik normarendszer szabályai.

A fegyelmi vagy kártérítési felelősségük is lényegesen eltér a másik két állománykategóriába tartozókéétól. Mivel a Munka Törvénykönyve úgy fegyelmi, mint kártérítési ügyben lehetővé teszi a fellebbezést (hivatásos és társadalmi esetében a fegyelmi fenytés ellen nincs rendes jogorvoslat, ami szintén a fegyveres szervek egyik jellemzője), az eltérés lényegesnek tekinthető. S ez kiegészül ázzál, hogy az illetékes parancsnok által kiszabott fegyelmi büntetést — fellebbezés esetén — nem a magasabb beosztású parancsnok bírálja felül, hanem a munkaügyi döntőbizottság.

Ez a gyakorlatban olyan eseteket is produkált, hogy az országos parancsnok — tehát a szerv legfelsőbb vezetője — által kiszabott büntetést vizsgálta felül az említett szerv. A parancsnok egyszemélyi kizárólagos vezetői hatásköre e kérdésekben nem érvényesült. (Ugyanígy munkaügyi döntőbizottság a II. fokú fórum kártérítési ügyekben is.) Ezt az anomáliát fel kellett oldani. Ezt oly módon végeztük el, hogy az eljárási szabályokban korlátot vontunk: polgári alkalmazott esetében első fokon alacsonyabb beosztású parancsnok jár el (majd utána a döntő-

bizottság); az országos parancsnok első fokon nem jár el polgári alkalmazott ügyében.

A hivatásos és a társadalmi állománynak nincs külön érdekvédelmi szerve, a polgári alkalmazottaknak pedig természetesen van (a Közalkalmazottak Szakszervezete tagjai). A hivatásos és a társadalmi állomány szolgálati igénybevétele (s ennek mértéke) elvileg korlátlan, a polgári alkalmazottak esetében ez sem áll.

1971. után — a 13/1971. (VI. 1.) MüM. számú rendeletet követően — kialakítottuk a polgári alkalmazotti állomány két csoportját, a **kinevezett** és a **szerződéses** polgári alkalmazotti csoportot.

A kinevezett polgári alkalmazottakkal szemben támasztott követelmények nagymértékben növekedtek, s ehhez mérten alakultak jogosultságaik is (pl. betegségük esetén — egy évben maximum 120 napig — teljes fizetést folyósítanak számukra, az elvileg korlátlanul vált igénybevételük fejében 10 napig terjedő szabadidőátalányban részesülnek, ami a gyakorlatban szabadságnak tekinthető stb.).

A büntetőjogi, szabálysértési, fegyelmi felelősség

A minden állampolgárt terhelő büntetőjogi felelősség kérdése meglehetősen sok eltérést mutat a három állománykategória tagjainál. A hivatásos állomány tagjai a katonai büntető eljárás és büntető törvények hatálya alá tartoznak. A társadalmi állomány tagjaival szemben a katonai bíráóság csak akkor járhat el, ha a kérdéses cselekményt munkásőri szolgálatban vagy azzal összefüggésben követte el. Ezen túlmenően pedig, mivel jogi értelemben nem minősülnek katonának, katonai bűncselekmény tettesei sem lehetnek, jóllehet **ténylegesen** elkövethetik pl. az őrutasítás megszegését, de más katonai bűncselekményt is. Ezért legfeljebb fegyelmi felelősséggel tartoznak. Ez a kérdés akkor válik élessé, ha feltesszük, hogy a kérdéses — és a katonai büntető törvényekbe ütköző — cselekményt egy hivatásos állományú és egy társadalmi állományú együttesen követi el. Egyikük a Btk. a másikuk a fegyelmi szabályzat alapján vonható felelősségre. A kérdés ilyen rendezése nem véletlen. A katonai bíróság hatáskörének a társadalmi munkásőrökre történt kiterjesztésekor már felvetődött az a kérdés, hogy a társadalmi állományú munkásőr lehessen tettese katonai bűncselekménynek is. A NET ülésén politikai megfontolásokból elvetették ezt, lévén, hogy a munkásőr napi munkája mellett, önként és társadalmi alapon vállalta a szolgálatteljesítést, azt nem folyamatosan, hanem csak esetenként teljesíti, s így politikai hiba lenne, ha a sorkatonákkal vagy a hivatásos állomány tagjával esne egy tekintet alá. A döntés, jóllehet dogmatikailag ellentmondásos, politikailag feltétlenül helyes volt. A társadalmi állományú munkásőrökkel szemben az,

úgynevezett **békeidőszakban** teljességgel elegendőnek mutatkozott **az** erkölcsi-politikai és a fegyelmi retorzió.

Figyelmet érdemel az a gyakorlat is, hogy azt a társadalmi állományú munkásórt, aki köztörvényes bűncselekményt követett el a munkahelyén — például sikkasztott —, s ezért a bíróság elítélte, akkor is kizárják a testületből, ha csak pénzfőbüntetést kapott. Ez —; első pillantásra — két büntetés, egy cselekményért, s a gyakorlatban is sok gondot okozott parancsnokainknál. A szemléletti tisztázást (a szabályozás is ezt követi) az eredményezte, amikor sikerült megértetni, hogy az adott — és büntetőjogilag értékelt— cselekmény egyben nemcsak a jogrendet sértette, hanem a testületi normákat is.

A polgári alkalmazotti állomány e kérdést illetően már nem is kettős, hanem „hármás” helyzetben van. Munkaviszonyával és a társadalmi munkásóri szolgálatával kapcsolatban elkövetett cselekménye esetén (viszont katonai bűncselekmény tettese ő sem lehet)' a katonai bíróság egyéb esetekben pedig a polgári büntetőbíróság hatáskörébe tartozik.

Büntető eljárásjogi törvényeink értelmében az illetékes parancsnokok a vétségek tekintetében nyomozó hatóságok. Hatáskörüket illetően az 1973. évi I. tv. hatálybalépése éles problémát vetett fel. Nevezetesen azt, hogy a parancsnoki nyomozóhatósági jogkör kiterjed-e a testület társadalmi és polgári alkalmazotti kategóriájára is vagy sem. A Be. 331. § c) pontja értelmében katonai büntető eljárásnak van. helye a Munkásórség társadalmi állományú tagja által szolgálatban vagy azzal összefüggésben elkövetett bűncselekmény esetén. A Katonai Főügyészség állásfoglalása szerint a Btk. 103. § értelmében a társadalmi munkásór nem katona, s így vele szemben a Btk. 106. §-ában foglalt lehetőség sem alkalmazható, mivel a Be. 342. § (1) bekezdés kifejezetten hivatkozik a Btk. 106. §-ára. Véleményem szerint a nyomozó hatóság — a parancsnok — a nyomozást nemcsak a Be. 342. § alapján tagadhatja meg 'stb., hanem a Be. 127. §-ában írt okokból és esetekben is. Itt viszont már nincs visszahivatkozás a Btk. 106. §-ára. A fenti állásfoglalás ezért azt eredményezi, hogy a katonai nyomozó hatóság — a parancsnok — e jogkörében **éppen csak a fegyelmi eljárásra terelés lehetőségét nem gyakorolhatja, minden egyebet** igen. Az ellentmondás — eddig — feloldhatatlannak bizonyult. Végül az érdekeltek abban **állapodtak** meg, hogy „minden maradjon a régiben”. A kérdés tehát ma is nyitott.

' Figyelemre méltónak tartom ebből a szempontból a katonai igazságügyi szervek képviselői között a közelmúltban e hasábokon folyt vitát, amely gyakorlati okból vetette fel a kérdést, nevezetesen azt, hogy lehet-e „civil” katonai bűncselekmény tettese és részese stb. Az e vitában felhozott egyik példa: katonák felhívására civilek tetteleg bántalmazták a katonák elöljáróját. Az általam kifejtett gondolat sor e kérdéskör egyik aspektusa lehet.

A kérdés áttekintéséhez hozzátartozik, hogy 1971. június 1-e előtt a hivatásos állomány tagjai — mivel belügyi tiszteknek minősültek — egyben a testület társadalmi állományának is tagjai voltak. Ez azt jelentette, hogy minden kérdésben **kettős** minőségük volt: hivatásos **is** és társadalmi **is**. A gyakorlatban ez viszonylag kevés problémát okozott, de a kettősség fennállt. Az 1971. évi 10. sz. tvr. hatálybalépésével a probléma megoldódott.⁸

A hivatásos állomány helyzete egyértelmű szabálysértés vagy fegyelmi vétség esetén is. Minden, szabálysértésüket (és természetesen a fegyelmi vétségeket is) az illetékes parancsnok bírálja el, s ezekért a szabályzatban meghatározott fenyítési nemeket alkalmazhatja. Itt két specialitásra kell utalni. Az egyik — a többi fegyveres szervnél is hasonló a megoldás — a lefokozás kérdése. Ez a fenyítés egyben szolgálati viszonyt megszüntető causa is. A másik csak a Munkásőrségnél gyakorlat. Az 1971. évi "10. sz. tvr. 5. § (2) bek. **b**) pontja a szolgálati viszony megszüntetésének „kell” esetei közé sorolja a **méltatlanná** válást. A többi fegyveres szerv olyan megoldást választott, hogy erre csak fegyelmi eljárás keretében kerülhet sor, s annak eredményeként mondható ki. A Munkásőrségnél nem így rendeztük a kérdést. Akit „elbocsátás” vagy „lefokozás” fegyelmi fenyítéssel sújtottak, annak szolgálati viszonyát a „méltatlan” szakasz (illetve az utóbbi esetben az 5. § (2) bek. **d**) pont) alapján szüntetik meg, de fegyelmi eljárás és fenyítés nélkül **is** válhat egy hivatásos állományú a szolgálati viszonyra méltatlanná. Már tettem róla említést, hogy a testület hivatásos állományú tisztje csak az lehet, aki tagja a pártnak. A párt Szervezeti Szabályzata lehetővé teszi, hogy a párttag a pártból **kilépjen**. Amennyiben erre — például, mert nem ért egyet a párt valamely döntésével — egy munkásőr tiszt esetében kerül sor, a „méltatlan” szakasz alapján szüntetjük meg a szolgálati viszonyt. Ugyanígy, ha az illetékes végrehajtó bizottság megvonja a bizalmat az érintett parancsnoktól. A kérdés illetően rendezésének politikai indokai kiolvashatók a parancsnokok általános kötelességei közül, amelyeket — egyebek mellett — a Munkásőrség Szolgálati Szabályzata tartalmaz.

A társadalmi állományú munkásőrök — amint azt fent kifejtettem — csak akkor tartoznak a katonai büntetőeljárás hatálya alá, ha cse-

⁸ Néhány példa ennek az ellentmondásnak az érzékeltetéséhez: a hivatásos állomány tagjait az országos parancsnok vette ilyen állományba, s ha előzőleg nem voltak társadalmi állományú munkásőrök, ezt követően vette fel őket társadalmi munkásőrnek az illetékes pártszervezet. Tehát a testületnek már tagjai lettek — hivatásosként —, amikor még nem voltak társadalmi tagjai. Vagy: a társadalmi állományra vonatkozó fegyelmi fenyítések egyike a Munkásőrségben viselt valamennyi tisztségtől megfosztás[^] Hivatásos — és egyben társadalmi állományú — parancsnokokkal szembeni alkalmazása nem volt lehetséges, Ugyanúgy nem lehet például kizárni a testületből stb.

lekményüket szolgálatban vagy azzal összefüggésben követték el. Összú ideig problémát jelentett a gyakorlatban (a büntetőjogi gyakorlatban is), hogy mikor tekinthető egy munkásőr szolgálatban állónak -r- ami meghatározta az eljárás alakulását. 1965-ig — a Munkásőrség Ideiglenes Szolgálati Szabályzata megjelenéséig — igen esetleges volt a kérdés megítélése. Az ugyanis, hogy a pl. az ügyeleti szolgálatát-befejező és hazafelé tartó egyenruhás munkásőr szolgálatban van-e vagy sem. A megalakulást követően írott norma nélkül érvényesült a gyakorlatban az, hogy a munkásőr saját magát szolgálatba helyezhette, ha ezt indokoltan tartotta. S ekkor szolgálati fegyvere használatára is jogosult volt. Ezt később írásos parancsokkal visszazsorították. Végül az 1965-ös Ideiglenes Szolgálati Szabályzat rendezte ezt a kérdést, amit átvett a végleges szabályzat is.

Szolgálati Szabályzat 128. pont:

A munkásőr köteles magát szolgálatba helyezni és intézkedni, ha az állam biztonságát, a társadalmi tulajdont, a közrendet vagy a közbiztonságot súlyos sérelem éri vagy azt közvetlen veszély fenyegeti. A munkásőr a saját elhatározásából történt szolgálatba lépésekor is a hivatalos személyeket megillető fokozott büntetőjogi védelemben részesül.

Szolgálati Szabályzat 142. pont:

A munkásőr szolgálatának ellátása közben, jogszerű intézkedései foganatosítása érdekében, szükség esetén kényszerítő intézkedések alkalmazására is **jogosult** és **köteles**.

Szolgálati Szabályzat 187. pont:

A munkásőr szolgálata a feladat teljesítésére való indulással veszi kezdetét és teljesítése után, a visszaérkezéssel ér véget.

Ennek a megoldásnak az volt az egyik indoka, amit már az 1957. évi 13. sz. tvr. is tartalmazott, miszerint „a munkásőrt szolgálatának ellátása miatt anyagi hátrány nem érheti.” Ez a „háztól—házig” megoldás biztosította azt, hogy ha a feladat (szolgálat) végrehajtásra induló vagy onnan hazafelé tartó munkásőrt például sérülés vagy baleset éri, a testületnek módja legyen őt kártalanítani. Ugyanígy ez időszak alatt megillette a munkásőrt a hivatalos személyeket megillető büntetőjogi védelem is. Mindez— a másik oldalról — kiegészült a fentebb idézett „köteles magát szolgálatba helyezni...” kitéteivel, aminek **elmulasztása** is értékelhető büntetőjogi vagy fegyelmi síkon.

A társadalmi állományú munkásőrök szolgálati vagy azon kívüli jellegével kapcsolatban iránymutató volt a Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiumának állásfoglalása.[®] ami leszögezte, hogy

„A Munkásőrség társadalmi állományú tagjának (a továbbiakban: munkásőr) szolgálati fegyver használatával elkövetett bűncselekménye csak akkor tartozik a Katonai Bíróság hatáskörébe, ha a munkásőr a bűncselekményt szolgálatban vagy azzal összefüggésben valósította meg. Eg'ymagában az a körülmény, hogy a munkásőr szolgálati fegyverét a Munkásőrség Szolgálati Szabályzatának 141., illetve 277. pontjai értelmében, az illetékes szolgálati előljáró parancsa, illetőleg engedélye alapján szolgálton kívül is jogosult magánál hordani, nem eredményezheti, hogy a fegyver használatával elkövetett büntettet minden esetben a munkásőri szolgálattal összefüggően kell tekinteni.”

(A fejlődés bemutatásához hozzátartozik az is, hogy 1965. előtt a katonai igazságügyi szervek nem tekintették — a polgáriak sem — relevánsnak a testület, belső szabályzóit, a polgári ügyészi szervek nem adták át a katonai ügyészségnek az egyes bűncselekményt elkövetett, munkásőrök ügyét, jóllehet az illetők szolgálatban követték el cselekményüket, s fordítva több polgári hatáskörbe adott ügy volt, ami katonai eljárást igényelt volna.)

Ma már valamennyi katonai igazságügyi szerv elfogadja a testületi normatívákat, s alkalmazza munkájában.

Még nehezebben érvényesült a törvényesség a polgári alkalmazottak esetében, akiknél sokszor még az is vitás volt, hogy társadalmi munkásörként vagy polgári alkalmazottként követtek-e el valamit.

A szabálysértési felelősség kérdésénél — társadalmi állományú esetében — az elv azonos a büntető eljárásnál ismertetettel (1968. évi I. tv. 28. § (2) bek.).

Nem így a polgári alkalmazott elkövető esetében. Velük szemben a Tv. III. fejezetében meghatározott szabálysértési hatóságok jogosultak az eljárásra, nem pedig a parancsnok. Az ő esetükben megtörik az az elv is, ami a büntető eljárásban érvényesül, s ami szerint az elkövetéskori állományviszony határozza meg az eljáró hatóságot. Ha a polgári alkalmazott munkaviszonya vagy a társadalmi állományú munkásőr szolgálati viszonya megszűnik, ez megszünteti az illető parancsnok eljárási jogát is. Az kézenfekvő, hogy ha a parancsnok illetékes az eljárásra egy társa-

[®] A Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiuma 486. állásfoglalásával módosított BK. 304. számú állásfoglalása.

dalrrii munkásőr szabálysértése esetén, őt a Munkásőrség Fegyelmi Szabályzatában meghatározott valamely fenyítéssel sújtja. Megkérdőjelezhető viszont a polgári alkalmazottakkal kapcsolatos rendezés. Az általuk elkövetett szabálysértések esetén velük szemben vagy az illetékes szabálysértési hatóságok járnak el vagy átteszik az ügyet illetékes parancsnokhoz. De nem a Tv. 28. § (3) bekezdésére tekintettel, hanem 14. § **b)** pontjára, illetőleg a 47. § (1) bekezdésére hivatkozással. Ők tehát csak akkor kerülhetnek parancsnoki → vagyis munkaadói — hatáskörbe, ha cselekményük egyszersmind fegyeimi vétséget is megvalósít. Példával illusztrálva az ellentmondást: ha egy társadalmi munkásőr a testület gépkocsijával saját hibából — összekoccan egy másik gépjárművel, mivei szolgálatban álló; a parancsnok lesz az illetékes az elkövetett szabálysértés fegyelmi síkon történő elbírálására. Ha ugyanez polgári állományú dolgozóval történik meg (hacsak nem gépkocsivezetői munkakörű) — **nem**.

, A fegyelmi (tisztán fegyelmi, tehát eleve fegyelmi vétségből kiinduló) felelősség kérdését, az állományviszonyokra figyelemmel differenciálva, megfelelően rendeztük. Ennek egységében törést csak a fent idézett , jogszabályi rendelkezések jelentenek, amelyeket viszont .nincs módunk jelenleg megváltoztatni,. (Például nálunk rossz hatású, hogy a hivatásos és a társadalmi állományú nem élhet halasztó hatályú panaszszal, míg a polgári alkalmazott igen.)

Sajátos az előképzősök helyzete. Az előképzés a jelentkezés elfogadásától az eskü letételéig terjed (hozzávetőlegesen fél év). Mivel az előképzés időszakában még nem keletkezik szolgálati viszony, az előképzős büntetőjogi, szabálysértési és fegyelmi szempontból „kívülállónak” számít. Bűncselekményét polgári igazságügyi hatóságok, szabálysértését az általános szabálysértési hatóságok bírálják el. Fegyelmi eljárásra pedig nem kerülhet sor. Nem megfelelő magatartás esetén az előképzésből való kizárásnak lehet helye, ez viszont intézkedés-jellegű. , ,

A kártérítési felelősség:

. A testület tagjai kártérítési felelőssége is érdekes fejlődési képet mutat. A megalakuláskor, és azt követően — egészen 1966-ig — a testületnek nem volt kártérítési szabályzata. A hivatásos állomány tagjaira — mint BM. tisztekre — a Belsőügyminisztérium szabályzata volt érvényes, ami a 4/1956. (II. 8.) MT. rendeleten, majd a 18/1962. (V. 19.) Korm. számú rendeleten alapult. Ezek — nagyban egészében — követték a munkajogi kárfelelősségi elveket (a felelősségi formákat, a kártérítés mértékét stb.).

A polgári alkalmazottakra — értelemszerűen — a Munka Törvénykönyve megfelelő fejezetének rendelkezései voltak irányadóak. Teljeséggel rendezetlen volt viszont a testület 99%-át kitevő társadalmi állomány kártérítési felelőssége. A gyakorlatban — helyesen ugyan, de minden alap nélkül — igyekeztek a munkajogból vett formákat alkalmazni, de ez egyfelől következtelen volt, másrészt pedig nem is volt általános.

Jogszabályi alap nélkül ugyanis a társadalmi állományra a Polgári Törvénykönyv — teljes reparációra törekvő — rendelkezései lettek volna érvényben.

A rendezetlén helyzetet a 7/1970. (IV. 1.) Korm. számú rendelet oldotta meg, ami már kifejezetten tartalmazta (1. § (2) bek.), hogy hatálya a Munkásórség társadalmi állományú tagjaira is kiterjed, csakúgy, mint a hivatásos állomány tagjaira, s ez a jogszabály már szinte mindenben követte a munkajogi kártérítési elveket és normákat.

Ezzel egységessé vált mindhárom állománykategória kártérítési felelőssége, jóllehet a gyakorlati alkalmazás egyik problémáját az jelentette a parancsnokok számára, hogy a polgári alkalmazottak viszonyában nem a **munkásórségi viszonyokra tekintettel szövegezett** szabályzatot, hanem az — érdemében azonos — Munka Törvénykönyvét kellett alkalmazniok.

; A közismert munkajogi kártérítési elvek és szabályok ismertetése nem célom, ezért csak azt a specialitást említtem meg, ami a társadalmi állományú károkozók védelme érdekében született. Az ő esetükben havi illetménynek — függetlenül a valóságos keresettől — 1000 forintot kell tekinteni. A megoldás érthető a sorkatonák esetében, akiknél szintén 1000 forintot vesznek havi illetménynek, hiszen nekik — gyakorlatilag — nincs jövedelmük. Annak, hogy ezt a szabályt a rendelet készítésekor kiterjesztették a Munkásórség társadalmi állományú tagjaira, az a politikai megfontolás volt az alapja, hogy a társadalmi munkásőr munkaidő után,¹ önkéntes áldozatvállalásból teljesíti szolgálatát, továbbá, hogy nem állandóan, folyamatosan látja azt el, hanem több hetes, néha hónapos szünetekkel, s így a szolgálatra, az anyagi eszközök kezelésére stb. vonatkozó ismeretek elsajátításában és ennek fokában is hátrányban van a „főfoglalkozásúakkal” szemben. Ez a rendelkezés voltaképpen — ha nem is teljes mentesítés — a társadalmi áldozatvállalás és a főfoglalkozásúakéhoz képest kevesebb ismeret bizonyos honorálása.

A kártérítési felelősség körében is speciális az előképzősök helyzete. A szabályzat hatálya rájuk nem terjed ki, s így károkozásuk esetén csak a polgári jogi formák jöhetnek számításba. Ez azonban nem lehet cél. Ezért rendezi a szabályzat úgy a kérdést, hogy az előképzősök **gondatlan** károkozását „a testület közrehatása folytán” keletkezettnek kell tekin-

teni" — tehát felelősségrevonásnak nincs helye. (Szándékos károkozásért természetesen van.)

Az államigazgatási felelősség kérdésével — mivel testületünknel nem gyakorlati — nem foglalkozom.

A polgári jogi felelősség pedig — úgy a testület, mint tagjai egymás közötti viszonyai esetén — az általános szabályok szerint alakul,

Különálló formává fejlődött a testület tagjaival szembeni kártalanítási felelőssége.

A hivatásos állomány és a polgári alkalmazotti állomány helyzeté a megalakulástól kezdve egyértelmű volt: érvényesültek a társadalombiztosításra, az üzemi balesetekre vonatkozó jogszabályok, igaz viszont, hogy ezek testületi végrehajtási utasításai csak fokozatosan — az 1960-as évek elejétől — kerültek kidolgozásra, azt megelőzően e körben is a Belügyminisztérium szabályzatait alkalmaztuk.

A legtöbb gondot itt is a társadalmi állomány helyzetének rendezése okozta. Rájuk ugyanis — eleinte — semmiféle szabály nem vonatkozott, ha szolgálatban vagy azzal összefüggésben sérülést vagy balesetet szenvedtek.

Azt nyomós politikai indokok támasztották alá, hogy a közülük megsérülteket valamilyen módon kártalanítsuk. Megfelelő jogszabály hiányában ez két úton valósult meg. Egyrészt a testület — saját költségvetéséből — baleseti biztosítást kötött a társadalmi munkásörök javára, másrészt sok esetben arra kényszerültünk, hogy a társadalmi munkásórt **rábírjuk** polgári per indítására.

• "A biztosítás ugyanis kötött összegekre szolt., s ez sokszor néni fedezte a sérült kárát, a társadalombiztosítási szolgáltatások pedig nem terjedtek ki a szolgálattal összefüggésben megsérültekre.

Mivel az alap itt is az volt, hogy a munkásórt szolgálatának ellátása miatt nem érheti anyagi hátrány, kezdtük alkalmazni a polgári bírósági ítéletek „beszerzésének” rendszerét. Ha **Ugyanis** a bíróság **elismerte** (ki-mondta) a testület felelősségét, módunk volt a kár megtérítésére (táppénz és kereset közötti különbözet, dologi kár, baleseti járadék stb.). A problémát az jelentette, hogy sok munkásör — ha lehet így mondani — **szintén politikai okokból nem volt hajlandó kérését beadni a Munkásörség elletti**. Ezeket külön-külön kellett meggyőznünk, hogy indítsanak eljárást, különben nincs módunk kárukat megtéríteni. Az országos parancsnok és az illetékes pártszervek ugyanis arra a helyes álláspontra helyezkedtek, hogy ilyen esetekben meg **kell** találni a kárt szenvedett munkásörök kártalanításának — éspedig a teljes kártalanításig menő — módját.-

A rendezetlen helyzetet a 49/1967. (XI. 22.) Korm. számú rendelet tisztázta. Ez a jogszabály az üzemi balesetekre irányadó szabályoknak megfelelően szabályozta a kérdést, és hatálya kiterjedt a társadalmi álló^hiányú munkásörökre is:

Az közismert, hogy sok vállalat igyekszik kibújni felelőssége alóli munkavállalói üzemi balesete esetén. Erre a lehetőségre figyelemmel foglalkozott a kérdéssel a Munkásörtség országos parancsnoka a rendelet és a munkásörstégi végrehajtási utasítás hatálybalépésékor. Az Utasítás utolsó mondata így hangzik:

„A Munkásörtség tagjai életének, testi épségének, egészségének védelme a sérelmek megelőzése, sérelem esetén pedig a károsult személyeknek az emberekről való gondoskodás szellemében történő messzemenő segítése valamennyi munkásör és parancsnok feltétlen emberi és szolgálati kötelme, és e kötelmek betartásáért a parancsnokok különös felelősséggel tartoznak.”

Ezen túlmenően pedig — az illetékes parancsnokok előtt — kijelentette: egy, a szolgálati feladatok teljesítése során megsérült munkásör ügye, kártalanításának kérdése **számunkra elsősorban politikai kérdés**, s csak másodsorban jogi mérlegelés tárgya. S ez még abban az esetben is igaz — és így kell az ügyeket megítélni —, ha a baleset vagy sérülés döntően saját hibából következett be. Soha sem szabad szem elől téveszteni, hogy azok az emberek önként fogtak fegyvert a néphatalom védelmére, s ha eközben éri őket baleset, a társadalom részéről minden lehető támogatást megérdemelnek. Ez a döntő és nem a nyers jogi helyzet.

(Meg kell említeni azt is, hogy ennek az utasításnak a hatályát viszont kiterjesztettük az előképzősökre is, s ezzel a testület a jogszabályban **elő nem írt** felelősséget vállalt magára. A fentieket talán ez reprezentálja legjobban.)

III.

Az eddigiekben megkíséreltem vázolni a testület fejlődésének néhány jogi vetületét. A tárgy kiterjedtsége miatt csak a felelősségi formák némelyikének fejlődésével volt módomban foglalkozni, sok más — jogszabályokban és belső szabályozókban is tükröződő — kérdést és területet nem érintettem.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a Munkásörtség politikai, szervezeti fejlődését a szabályozók fejlődése egészében megfelelően követte, jóllehet többször késve, s az is igaz, hogy sok probléma megoldása (jogi értelemben is) még a jövőre vár. A testület működéséhez szükséges fel-

tételek (az alapvető normatívák is) biztosítottak. Ezek kellő alapot biztosítanak a munkához, a parancsnokok munkája szakszerűségének növeléséhez. A Munkásőrség fejlődésének kezdeti szakaszában, a parancsnokok részéről tapasztalható **szabályoktól való idegenkedés** már nem tekinthető jellemzőnek, a parancsnokok egyre inkább segítségnek (a parancsnoki munka eszközeinek) fogják fel a jogszabályokat és a belső szabályozókat, s így mindinkább fejlődik a törvényesség is. Kijelenthetjük, hogy a Munkásőrség mint társadalmi fegyveres testület beilleszkedett a jogrendszerbe is, tevékenységének minden szféráját alapvetően szabályozottnak tekinthetjük. A következő időszak fő feladatai — jogi oldalról **nézve** — a jelenleg kidolgozás alatt álló új, magasszintű jogszabályok és ezek testületi végrehajtási utasításainak elkészítése lesznek, továbbá az ezek folytán meghaladottá váló normatívák átdolgozása, s gyakorlati alkalmazásuk elősegítése.¹⁰

¹⁰ Ezeknek a jogszabályoknak a testületi végrehajtási szabályaiban olyan kérdéseket kell rendezni, **mint** például az állomány rendkívüli viszonyok közötti érdekvédelme, beleértve az ilyenkor tartósan szolgálatot teljesítők családtagjairól való gondoskodást, ami jelenleg nem feladatunk, a szolgálat (Szolgálati Szabályzat) ilyen viszonyok között történő ellátásának szabályai (éspedig külön-külön mindhárom állománykategóriára) a testület tartalékállományaival kapcsolatos szabályok, a mozgósítás, behívás rendszere megújítása, a megfelelő szankciók (büntetőjogi is!) rendszere, a békeidőszakban hatályos szabályozók érvényének korlátozása (pl. kártérítési) és még számos más kérdés.

A bírósági tárgyalás néhány elvi és gyakorlati kérdése

Irta: **Dr. Habony János** hb. őrnagy, r

A katonai bíróság tárgyalásának előkészítéséről írt cikkemben már említettem, hogy az 1973. évi I. törvény (Be.) XV. fejezetébe felvett katonai büntető eljárás szervesen illeszkedik be a büntető eljárásunk kezei közé, s azzal egészét alkot.¹ Ezért a Be. XV. fejezete számszerűen igen kevés külön rendelkezést tartalmaz, A külön rendelkezések pedig — a 336. § kivételével — a katonai büntető eljárás egészében, Vagy több szakaszában hatályosulnak. Mindebből az is következik, hogy a katonai bíróság tárgyalása, lényegében az első fokú bíróság tárgyalásával azonosan, a Be. IX. fejezetében foglaltak szerint folytatandó le. Amikor tehát a katonai bíróság tárgyalásával kapcsolatos észrevételeimet megteszem, értelemszerűen főként az első fokú bírósági tárgyalásról beszélek.

Előrebocsátom, hogy az új Büntető Eljárásról szóló törvény a gyakorlatban jól alkalmazhatónak bizonyult. Jól szolgálta ugyanis az eljárás egyszerűsítését és gyorsítását, lényegesen csökkentette az első fokú bíróságok megterhelését, így több időnk maradt a munkaigényesebb bűnügyek feldolgozására. Úgy gondolom, hogy még az átállás időszakában sem romlott az ítélkezésünk színvonala. Mindez nem jelenti természetesen azt, hogy a bűnügyek érdemi befejezése tekintetében, vagy akár az ítélkezésünk időszűrését illetően nem lenne további javítani valónk. Azt sem jelenti, hogy a hatályos büntető eljárási törvényt, vagy annak az első fokú bírósági tárgyalásra vonatkozó rendelkezéseit hiba nélkül alkalmazzuk. Ebben a körben ugyanis több értelmezést szolgáló elvi állásfoglalás, vagy eseti döntés jelent meg a Bírósági Határozatok között, és a jogi- szakírók is arra törekedtek, hogy a magyarázatra szoruló büntető eljárási rendelkezések helyes értelmezését segítsék. Mindehhez a magam részéről pusztán a figyelemfelhívás érdekében szeretnék hozzátenni néhány gondolatot, amelyeket az első fokú bíróság tárgyalására vonatkozó eljárási rendelkezések köréből önkényesen emeltem ki.

¹ Megjelent az V. évf. 1. számában.

Ahhoz, hogy a büntető eljárás eredményeként megalapozott érdemi döntés szülessék, esetenként különböző akadályokat kell elhárítanunk. Az új Büntető Eljárási Törvény néhány büntető eljárási akadály esetén az eljárás felfüggesztését is előírja, illetőleg megengedi. Vegyük ki ezek közül a vádlott ismeretlen helyen tartózkodása, valamint a bűncselekmény elkövetése után bekövetkezett elmebetegsége, illetve az elmeállapotának megfigyelése esetén követendő eljárást.

A büntető eljárás felfüggesztéséről ismeretlen helyen tartózkodó vádlott (gyanúsított) esetében a Be. az eljárás több szakában rendelkezik. A tárgyalás előkészítése során azonban ilyen okból nem lehet a büntető eljárást felfüggeszteni, mert az erre utaló rendelkezés a Be. 169. § (1) bekezdéséből kimaradt. Miután az esetek többségében a tárgyalás kitűzése után — nem pedig az előkészítés alatt — tudjuk megállapítani/hogy a vádlott azért nem kapta meg az idézést, mert ismeretlen helyen tartózkodik, a jelzett szabályozás helyesnek látszik. A Be. 182. § (2) bekezdésében pedig a tárgyalás elhalasztása és a büntető eljárás felfüggesztése tárgyában az intézkedést a tanács elnöke jogkörébe utalja. Lényegében ugyanez a helyzet, ha a tárgyalás megnyitásakor (193. § (2) bek.), a tárgyalás megkezdése után (207. § (3) bek.), vagy az elnapolás után (208. § (2) bek.) derül ki, hogy a vádlott ismeretlen helyre távozott. Miután a Be. a felsorolt esetekben következetesen a tanács elnökének feladatairól szól, véleményem szerint a tanácsvezető a büntető eljárásban is egyedül hozza meg a büntető eljárás felfüggesztését elrendelő határozatát.

Nyomban megjegyzem, hogy nem elegendő az ismeretlen helyen tartózkodás megállapításához az, ha a posta az idézést ilyen jelzéssel, illetőleg „nem kereste” felírással kézbesíti vissza. Ilyenkor a rendelkezésünkre álló eszközök felhasználásával ellenőrizni kell, hogy a vádlott valóban miért nem vette át az idézést. Miután megállapítottuk, hogy a hatóság elől ténylegesen elrejtőzött, intézkedhetünk a büntető eljárás felfüggesztése, az új lakóhely (tartózkodási hely) felderítése, illetőleg szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény esetében az elfogatóparancs kibocsátása iránt.

Több bűnügyben tapasztaltuk, hogy a bűncselekményt elkövetett sorállományú katona vádlott a büntetéstől való félelme miatt újabb bűncselekmény elkövetésére Vállalkozott. Pl. a szoros felügyelet alatt volt vádlott a tárgyalás elnapolása után a kísérőjétől megszökött és hosszabb ideig bujkált. Egy másik előzetes letartóztatásban volt vádlott pedig a kórházi orvosi vizsgálat után a vonatról leugrott és külföldre szökést kísérelt meg. Ezekben az esetekben a vádlottak elfogása rendszerint hosszabb időt igényelt. Ügy gondolom azonban, hogy még rövidebb ideig való ismeretlen tartózkodás is a büntető eljárás felfüggesztését indokolja.

Előre nem tudhatjuk ugyanis, hogy a vádlott újbóli kézrekerítése mennyi ideig fog tartani. Ugyanakkor az, esetek többségében vádkiterjesztésnek lesz helye, s az iratokat a Be. 171. § (2) bekezdése értelmében a katonai ügyésznek — indítványára — kötelesek vagyunk megküldeni. Hivatkozom még arra, hogy ugyanazon vádlott valamennyi bűncselekményét egy eljárásban célszerű elbírálni, ez tehát a bűnügyek egyesítését igényli. Az ügyészi szakban végrehajtott egyesítéssel pedig a Be. 169. § (3) bekezdésében foglalt kötelességünknek is elégét tehetünk, mert a felfüggesztés, okának megszűnésével a büntető eljárás't folytattuk.

A Be. 137. § (2) bekezdés b) pontja értelmében a nyomozást akkor is fel lehet függeszteni, ha a gyanúsított elmeállapotának megfigyelése szükséges. Ugyanerre viszont a büntető eljárás bírósági szakaszában már nincs lehetőség, mert a Be. 169. § (1) bekezdése a 137. § (2) bek. b) pontjára történő utalást nem tartalmazza. Más a helyzet viszont akkor, ha a büntető eljárás folytatását a vádlottnak a bűncselekmény elkövetése után bekövetkezett elmebetegsége gátolja. Ilyenkor a Be. 207. § (3) bekezdése alapján kell a büntető eljárást felfüggeszteni, majd az elévülési időn belül bekövetkezett felgyógyulás esetén a vádlottal szemben azt folytatni. Talán vitatható annak az álláspontnak a helyessége, hogy a vádlott elmeállapotának megfigyelése végett a büntető eljárást annak bírósági szakaszában már nem lehet megszakítani. Bár a büntető eljárás nyomozati szakában el lehet dönteni, hogy szükséges-e a gyanúsított elmeállapotának megfigyelése, a megfigyelés elrendelése — mint a gyakorlat mutatja — esetenként mégis elmarad. Az utóbb elrendelt megfigyelés (a szakvélemény elkészítésével együtt) viszont több hónapig tarthat. Ezt az időszakot — a nyomozás közben elrendelt megfigyeléshez hasonlóan — teljesen felesleges beszámítani a bűnügy feldolgozására fordított időbe. Igaz az is, hogy a felfüggesztés elmaradása csupán a statisztikai mutatókat rontja, a valóságos helyzeten nem változtat. Ez pedig a hatályos eljárási törvény rendelkezésének helyességét igazolja. Ezért inkább az a feladatunk, hogy a büntető eljárás felfüggesztése esetén az adminisztratív teendők gyors elvégzésével, illetve a tárgyalás mielőbbi kitűzésével az ítélkezés időszerűségét javítsuk;

A bírói gyakorlat — véleményem szerint — elég jól és gyorsan különbséget tett a tárgyalás megnyitása és megkezdése között. Eszerint a tárgyalás megnyitása az ügy megjelölését és annak vizsgálatát jelenti, hogy a tárgyalás megtartható-e. A tárgyalás > megkezdése alatt pedig a bűnügy érdemi elintézésének kezdetét értjük. Akkor kezdődik tehát, a tárgyalás — az új büntető eljárási törvény értelmében —, amikor a katonai ügyész felkérhető a vádiratnak a Be. 146. § (2) bek. b), c) és f) pontjában jelölt részei ismertetésére, illetőleg a katonai bíró a vádindítvány

lényegét előadja. A gyakorlatban inkább a félbeszakítás és az elnapolás elhatárolása, vagy az ezek mellett tehető egyéb intézkedések helyes alkalmazása okozott gondot. Az általános szabály a Be. 196. § (1) bekezdéséből és a 206. § (1) bekezdéséből következik. Ennek megfelelően a tárgyalás félbeszakítására az ügy nagyobb terjedelme miatt, vagy egyéb okból van lehetőség, elnapolni pedig akkor kell, ha további bizonyítást veszünk fel, vagy ezt más fontos ok, indokolja. Mindebből az következik, hogy a tárgyaláson kívüli bizonyítás felvételének elrendelése, vagy a pótnyomozás elrendelése egyaránt az elnapolást eredményezi. Sőt több vádlottas bűnügyben, amikor a hiányzó vádlott sorra kerüléséig folytatjuk a tárgyalást, azt már csak elnapolással szakíthatjuk félbe.

Az általános szabály mellett több kivétellel találkozhatunk. Ezért említi a Be. 196. § (!) bekezdése[^] hogy a félbeszakítás lehet „egyéb okból szükséges”, illetőleg „más fontos okból” elnapolásra kerülhet sör. így a vád megváltoztatása, avagy kiterjesztése esetén a védelem előkészítése érdekében (Be. 209. § (3) bek) a tárgyalást elnapoljuk, holott további bizonyítást nem mindig folytatunk. Ugyanez a helyzet a vétségi eljárásban is, amikor a vádkiterjesztés lehetőségéről a távollevő ügyészt kell értesíteni. (Be. 227. §) Ezzel szemben nem lehet a tárgyalást elnapolni, ha azt már eredetileg több napra tűztük ki és megjelöltük a szemléhez, vagy a bizonyítási kísérlethez szükséges helyszíni tárgyalás időpontját is. Az egyes tárgyalási napok végén ugyanis a tárgyalást függesztjük fel. Ez nem tévesztendő össze a büntető eljárás felfüggesztésével. Ide tartozik még a tárgyalás elhalasztásának fogalma, amelyet ugyancsak nem lehet az eddigmegismert fogalmak egyikével sem azonosítani. A tárgyalás elhalasztása ugyanis rendszerint annak megkezdése előtt válik szükségessé, ha az a kitűzés után megismert okból amúgy sem lenne megtartható. Elhalasztjuk a tárgyalást akkor is, ha annak szünetében, vagy az elnapolás alatt a vádlott ismeretlen helyre távozott. Bonyolultabb ügyben, vagy nagyobb terjedelmű határozat esetében viszont a határozat meghozatalát és kihirdetését (Be. 222. § (2) bek.) halasztjuk el, nem pedig a tárgyalást. Vétségi eljárásról büntető eljárásra utaló végzésben azonban a tárgyalással kapcsolatosan egyik intézkedés megjelölésére sincs szükség, mert azt mindenképpen előlről kell kezdeni. Azt hiszem az eddigi példászerű felsorolásból egyenesen következik, hogy a pervezetéssel kapcsolatos döntések nagyobb körültekintést igényelnek.

A tárgyalás megszakításával kapcsolatos intézkedésekkel összefüggésben említtem meg, hogy a Be. 196. § (2) bekezdése szerint félbeszakítás és elnapolás esetén a tárgyalás folytatásának napját — véleményem szerint a pontos idejét — általában ki kell tűzni. Ebből a rendelkezésből egyfelől az következik, hogy a tárgyalás elhalasztása, vagy a büntető el-

járás felfüggesztése mellett nem kell az új határnapot megjelölni, mert ezt a jogszabály nem írja elő. Másfelől az is következik mindebből, hogy ha a tárgyalást három hónapon belül előreláthatóan nem lehet folytatni, az új időpontot megjelölni szükségtelen. Úgy vélem, hogy pótnyomozás elrendelése esetén sem mindig dönthetünk az új tárgyalás időpontjáról. A katonai bíróság ugyan meghatározza a pótnyomozás időtartamát, ennek betartását azonban büntető eljárási eszközzel nem tudjuk kikényszeríteni. Ezért bonyolultabbterjedelmesebb nyomozati cselekmények esetében feleslegesnek tűnik az új tárgyalás napjának kijelölése, mert annak nyilvánvaló megváltozása csupán az adminisztratív teendőinket növelné. Ugyanez lehet a helyzet akkor is, ha pl. ismeretlen helyre költözött tanút kell felkutatnunk. Nehéz ugyanis előre megállapítani, hogy a feltétlenül szükséges tanú megtalálása mennyi időt vesz igénybe.

Az egyik felügyeleti tájékoztató álláspontja szerint, amennyiben a tárgyalás felfüggesztésére kerül sor és a várható tartam ismert, ugyancsak indokolt a határnap kijelölése.² Ez az álláspont azért látszik tévesnek, mert a tárgyalást csak a több napra terjedő ügyben az egyes tárgyalási napok végén függesztjük fel, majd azt az eredeti kitűzésben megjelöltek szerint folytatjuk. A büntető eljárás felfüggesztése esetében pedig a várható tartam rendszerint nem ismert, aligha indokolt tehát az új határnap megállapítása.

Gyakorlati problémát jelenthet, hogy mikor kell, illetve mikor lehet a vallomást, vagy nyilatkozatot rögzítő okiratot a tárgyaláson felolvasni, s ezáltal a bizonyítási eszközök között felhasználni. Az ezzel kapcsolatos alapvető rendelkezést a Be. 83. § (3) bekezdése tartalmazza, s hozzáfűzi, hogy minderre csupán a közvetlenség elvének sérelme nélkül van lehetőség. A büntető eljárási törvény azonban az egyszerűsítés és a gyorsítás érdekében esetenként ettől eltérő megoldást is megenged. Ezért pl. a Be. 151. §-a a fegyelmi, szabálysértési, vagy más hatóság által jegyzőkönyvbe foglalt vallomást hitelesnek fogadja el, s csupán a gyanúsított kihallgatására kötelezi a nyomozó hatóságot. Ehhez hasonlóan a 203. § (3) bekezdése megengedi a vétségi eljárásban tárgyaláson készült és tanúvallomást tartalmazó jegyzőkönyv felolvasását, ha a bíróság büntetési eljárásra tért át. Ebből a rendelkezésből — a jogszabály hallgatása folytán — az is következik, hogy az újabb tárgyalásra a tanút nem kell megidézni.

Nem sérti az írásbeli vallomás (nyilatkozat) felolvasása a közvetlenség elvét, ha a tanú (szakértő) később a tárgyaláson már nem hallgatható ki. Ebben az esetben ugyanis a vallomása (nyilatkozata) csupán a jegy-

²~IM. Kat. Főo. 17/1975. sz. 8. oldal.

zőkönyv, illetőleg a vélemény felolvasásával ismerhető meg és sorolható be a bizonyítási eszközök közé. A Be. 83. § (3) bekezdésének ismertetett rendelkezésével némiképpen ellentétesen a 203. §-hoz fűzött indoklás azt mondja: „A 83. § (3) bekezdésének rendelkezése nem zárja ki azt sem, hogy a bíróság felolvassa annak a személynek a korábbi vallomását (szakvéleményét, nyilatkozatát stb.), akit a tárgyaláson vagy tárgyaláson kívül csak rendkívüli nehézséggel lehetne kihallgatni, illetőleg meghallgatni.”³ A kiterjesztő értelmezés után csupán azon személyek körét szükséges megjelölnünk, akik „rendkívüli nehézséggel” lennének kihallgathatók.

Megjegyzem, hogy a hivatkozott Be. 83. § (3) bekezdés alkalmazási körét a Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiumának munkaértekezlete tovább bővítette. Leszögezte ugyanis: „A vallomást (nyilatkozatot) tevő személy nemcsak akkor nem hallgatható ki, ha meghalt vagy elmebeteggé vált, hanem akkor sem, ha ismeretlen helyen, vagy huzamos időn keresztül külföldön tartózkodik.”⁴ Így már azt is meg kell határoznunk, hogy mekkora időtartam tekinthető huzamosnak. Kétségtelen, hogy az idézett értelmezések, illetőleg jogmágyarázatok a bírósági munkát könnyítő praktikus szemléletet tükrözik. Mégis mintha az ilyen értelmű alkalmazásuk esetenként a közvetlenség elvének sérelmét jelentené, s a személyes benyomás hiánya miatt az ítékezés alaposságát sémi segítené. Formái-logikai következtetéssel ugyanis odáig mehetünk, hogy a külföldön élő tanú személyes kihallgatása mellőzhető, mert valóban „huzamos” időn keresztül tartózkodik a határainkon kívül. Ezért inkább meg kell keresnünk mindazt a megoldást, amivel a bizonyítási eszközöket közvetlenül a tárgyaláson érvényesíthetjük. Meg kell tehát idéznünk a nem magyar állampolgárt, s várhatunk egy kicsit arra, hogy a külföldön szolgálatot teljesítő magyar állampolgár tanú visszatérjen, vagy szabadságra hazautazzon. Néhány ügyben, ahol az eljárás mielőbbi befejezéséhez különleges érdek nem fűződik, úgy hiszem az előírt befejezési határidő betartásától is eltekinthetünk,

A korábbi vallomásról készült jegyzőkönyvet úgy a vádlott, mint a tanú esetében akkor is fel kell olvasni, ha az okirat és a vallomás között lényeges ellentét van. Az ellentmondások feloldását és az anyagi igazság felderítését ugyanis ezzel segíthetjük. Nem ritka jelenség, hogy a vádlott a büntető felelősség alóli mentesülése érdekében a tárgyalásra új védekezést konstruál. Az sem ritka, hogy a tanú sajnálatból, a vád-

³ A büntető eljárás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest. 1975. 464. old.

⁴ A Legfelsőbb Bíróság Elnökének 1973. El. II. C. 23/11—a. sz. feljegyzése. 17. old.

iott iránti szimpátiából vagy egyéb okból a tárgyaláson a vallomását megváltoztatja és a fiktív védekezés segítésére törekszik. Ilyenkor van nagy jelentősége a Be. 83. § (3) bekezdés, utolsó rendelkezésének, mert biztosítja a. korábbi, vallomás bizonyítási eszközként való felhasználását. A tárgyaláson elmondott vallomást pedig a bíróság a bizonyítékok mérlegelése során a bizonyítási eszközök közül kizárhatja. Ugyanígy járunk el akkor is, ha a tanúvallomást vétségi eljárásban egy jelentés rögzítette, annak ellenére, hogy azt a tanú aláírásával nem hitelesítette. A jelentés ugyanis hivatalos eljárásban, az előírt alakítások betartásával készült, az okirat hitelességéhez ezért kétség nem fér. Véleményem szerint arra sincs szükség, hogy a jelentést készítő hivatalos személyt megidézzük és a jelentésben foglaltak valódiságára vonatkozóan tanúként kihallgassuk. Ezzel ugyanis az igazságszolgáltatás tekintélyének ártanánk. Megemlítem, hogy a korábbi tárgyaláson készült jegyzőkönyvet is a tanú elé tárjuk, bár aláírásával azt sem hitelesítette. Mégsem jut eszébe senkinek, hogy a jegyzőkönyvvezetőt az okirat tartalmára nézve tanúként kellene kihallgatni.

A büntető eljárási törvény megismételt eljárásban ugyancsak megengedi a tanúnak a bíróság előtt korábban tett vallomásáról, illetőleg a korábban előterjesztett szakvéleményről készült tárgyalási jegyzőkönyv felolvasását. Ezt a Be. 233. § (1) bekezdése a (2) bekezdésben foglalt korlátozással teszi lehetővé. Miután a törvényhely a tanú újabb kihallgatását helyettesítő eljárási cselekményről szól, a tárgyalásra őt idézni sem kell. Ha vijszont a tanú személyes kihallgatása utóbb szükségessé válik, ezt elnapolás mellett teljesíthetjük. Más a helyzet — véleményem szerint — a szakértő esetében. Úgy gondolom, hogy a szakértőt a megismételt eljárás tárgyalásáról is értesíteni kell, hiszen azon megjelenhet. (Be. 203. § (2) bek.) Ezzel lehetőséget biztosítunk a szakértőnek arra, hogy a véleményét személyesen előterjessze, s így az álláspontjának megértését és a büntető eljárás eredményességét segítse.

Vitatkozom viszont azzal az állásponttal, amely szerint a távolmaradó, de megidézett szakértő véleménye a tárgyaláson nem olvasható fel. Kivételesen ugyanis lehetőséget látok az igazoltan elmaradó szakértő véleményének felolvasására. Lehetőséget látok elsősorban akkor, ha a szakértő egyáltalán nem, vagy csupán rendkívüli nehézséggel lenne megidézhető és meghallgatható. Ilyennek látom pl. a huzamosabb ideig tartó külföldre utazást, vagy mindaz akadályt, ami a Be. 83. § (3) bekezdés alkalmazását lehetővé teszi. Sőt úgy gondolom, hogy a bíróság később tárgyalás közben is megállapíthatja, hogy az igazoltan elmaradt szakértő esetében elegendő őt az „értesített” szakértő jogi helyzetébe hozni, A tárgyalás előkészítése során ugyanis a tanács elnöke dönti el,

hogy eiórelátható-e miszerint a szakvéleménnyel kapcsolatban további felvilágosításra nincs szükség. Ha pedig ezt a tanács elnöke egyedül eldöntheti, még inkább jogosult lehet erre az eljáró bírósági tanács, amely már a bizonyítás teljes anyagát ismeri, a bizonyítási eszközök és bizonyítékok ismeretében tehát megalapozottan mondhatja, hogy a szakértő személyes meghallgatása szükségtelen. A tárgyalás elnapolása pedig a büntető eljárás időszerűségét szükségtelenül rontaná.

Szeretnék még rámutatni arra, hogy az új büntető eljárási törvény az irat és okirat „felolvasása”, illetőleg „ismertetése” között határozott különbséget tesz. Azokat az iratokat, illetőleg okiratokat kell tehát szó szerint felolvasni, amelyek esetében a Be. kifejezetten így rendelkezik. Csupán az irat, vagy okirat lényegének elmondására szorítkozhatunk, viszont az ismertetésre kötelezés eseteiben. Ismertetni kell ezért pl. a vádiratot, a vádindítványt, a magánfél polgári jogi igényét, elnapolt tárgyalás esetén a korábbi tárgyalásról készült jegyzőkönyvet, megismételt eljárásban a hatályon kívül helyezést elrendelő határozatot, az esetleg módosult vádiratot stb.

A közvetlenség elvének messzemenő érvényesítését szolgálja a Be. 204. §-ába felvett rendelkezés a szemléről és a bizonyítási kísérletről. A szemlét és a bizonyítási kísérletet ugyanis szükség esetén helyszíni tárgyaláson kell megtartani. A Be. 206. § (2) bekezdése értelmében bizonyítás tárgyaláson kívül csak abban az esetben vehető fel, ha a tárgyaláson való felvétele rendkívüli nehézségbe ütköznék. Az 1962. évi 8. tvr. 208. §-a minden „egyébként” való nehézség fennforgása mellett áttörni engedte a közvetlenség elvét. Úgy gondolom, hogy az új Be. korszerűbbé vált azzal is, hogy a bírósági bizonyítási kísérletre lehetőséget teremtett, hiszen ezzel a megoldással a bírák már korábban is éltek. Emellett helyesnek látszik, ha a bíróságok minden esetben arra törekcsenek, hogy a szemle és a bizonyítási kísérlet feladatait helyszíni tárgyaláson végezzék el. Amikor pedig erre nincs lehetőségünk, az eljáró bírósági tanács egy tagjának kiküldésével a közvetlenség elvét kevésbé, sértjük, mintha más bíróság megkeresése útján vennénk fel a szükséges bizonyítást.

Újszerű szabályozásnak hat a Be. 217. § (3) bekezdésének azon rendelkezése, miszerint a bíróság a bűncselekmény súlyával arányban állapíthatja meg a bűnügyi költséget, s az aránytalanul nagy bűnügyi költség megfizetése alól a vádlottat kivételesen mentesítheti. Úgy vélem, hogy ez a jogintézmény még nem ment át a gyakorlatba. Feltehetően azért nem, mert az alkalmazása nem lehet mechanikus, hanem átgondoltabb mérlegelést igényel. Természetesen nem a sok családos, csekélyebb jövedelemmel rendelkező, szűkösen élő Vádlott anyagi terheinek csökkentése érdekében alkalmazható, hanem csupán a bűncselekmény súlyával való

arányosítást szolgálhatja. A bűncselekmény súlyához tartozik viszont annak társadalomra való veszélyessége, a bűnösség foka, s a bűnösségre ható egyéb tényezők figyelembevétele. Még így sem eredményezheti a gondatlan bűncselekmények bűnügyi költségének rendszeres mérséklését. A bonyolultabb, nehezebben felderíthető vagyron elleni, vagy a sokszoros szakértői vizsgálatot igénylő közlekedési bűncselekmények költségei azonban sok esetben nagy összeget tesznek ki, aránytalanul nagyobb, mint a bizonyított bűncselekmény súlya. Ezekben az ügyekben feltétlenül indokolt a Be. 217. § (3) bekezdésének alkalmazása. Ilyenkor sem lehet azonban a marasztalás összegét a jelentéktelen mértékig csökkenteni. Bár a Be. 217. § (3) bekezdése a bíróság tárgyalásán alkalmazható jogintézmény, már a nyomozás során arra kell törekedni, hogy szükségtelen kiadások ne keletkezzenek. Ne forduljon elő tehát, hogy a vagyron elleni bűncselekménnyel okozott kár kisebb, mint a felderítésére fordított bűnügyi költség.

Az új büntető eljárási törvénynek a rövidített indokolásra és jegyzőkönyvre vonatkozó jogintézménye a kezdetben határozott idegenkedést és nagyobb vitát váltott ki, mégis minden bíróság nyomban alkalmazni kezdte. Ez éppen azért érthető, mert a bíróságok adminisztratív teendőinek lényeges csökkenését eredményezte. Továbbra is vitatott azonban, hogy ezen új jogintézmény alkalmazásának mik a korlátai, mit kell tehát tartalmaznia egy első fokon jogerőre emelkedett ítéletnek, vagy a jegyzőkönyvnek. A legtöbben, hajlamosak voltunk a lehető legegyszerűbb megoldás kiválasztására. Vannak ezért ítéletek, amelyek személyi körülményeket sem tartalmaznak, s a tényállásuk is csupán az elbírált bűncselekmény tényálladási elemeinek megisméltése. Vannak jegyzőkönyvek, amelyek a perbeszédéből csupán azt rögzítették: a katonai ügyész (vagy a védő) felszólalt. Ma már ezek a megoldások joggal kifogásolhatók. Miután pedig az eljárási törvény ebben a körben részletes eligazítást nem nyújt, a bírói gyakorlat bővebb értelmezést igényel.

Az ítélet indokolásának a Be. 221. § (1) bekezdése értelmében csupán a rövid tényállást és az alkalmazott, jogszabályok megjelölését kell tartalmaznia. Az alkalmazott jogszabályokat természetesen kimerítő felsorolásban kell adnunk. Ezért pl. a halmazatra, a kísérletre, vagy a bűnsegélyre, illetőleg az enyhítő rendelkezésre vonatkozó törvényhely felüntetése sem maradhat el. Már korábban is azt a gyakorlatot követtük, hogy az ún. „személyi rész”, vagy „személyi körülmények” a tényálláshoz tartozóak. A vádlott személyes körülményeit sem kell azonban túlzott részletességgel leírni, hanem elegendő a határozatot alátámasztó adatok ismertetése. Ezért a legtöbb esetben nem kell a sorállományú katona iskolai végzettsége, a munkahelyeinek felsorolása, a' szüleinek a foglalko-

zása, hanem pl. egyes katonai bűncselekményeknél elegendő a szolgálati kötelemhez való ihikénti hozzáállás leírása. Viszont tartási kötelezettség elmulasztása esetén — ha kivételesen ilyen ügy kerül hozzánk — az elkövető munkahelyeinek, a pontos jövedelmének jelentősége van. Ugyanígy jelentősége van a vagyon elleni bűncselekmények elkövetője, illetőleg vagyoni jellegű hátrány alkalmazása esetében a vagyoni helyzet és a jövedelmi viszonyok pontos megállapításának. Fiatalkorú vádlottnál pedig a neveltetési körülmények feltüntetése sem maradhat el.

A rövid történeti tényállásból mindannak tükröződnie kell, ami a cselekmény helyes jogi minősítését és az alkalmazott büntetés szükségességét igazolja. Ezért elsősorban az elkövetés helyét, idejét, az elkövetés módját és indítékait, a megvalósítás formáját, az esetleges kirívó brutalitást, a bűnösség csekélyebb vagy súlyosabb alakzatát, a visszaesést, továbbá a gondatlanság kisebb vagy nagyobb fokát rögzítsük. Többek bűnelkövetése esetén a közrehatásuk mértékének megállapítását sem mellőzhetjük. Ugyanakkor szükségtelen a tényállást a vádlotthoz kapcsolódó személyek cselekményének, vagy a hatóság intézkedésének leírásával növelni.

Általánosan elterjedt a kijelentő módban és múlt időben való indoklás szerkesztése. Emellett a rövidített indoklás sem nélkülözheti a világos, szabatos és magyaros stílus tulajdonságait, valamint a logikus felépítést, a könnyen áttekinthető szerkezetet. Az így elkészített ítélet meggyőző ereje lényegesen nagyobb. Természetes, hogy nem lehet rövidített jegyzőkönyvből teljes terjedelmű ítéletet szerkeszteni, mert annak az eljárási jogi alapja hiányozna. Sokan a Be. 221. § (1) bekezdését úgy értelmezik, hogy amennyiben az ítélet ellen sem az ügyész, sem a vádlott, sem pedig a védő nem jelentett be fellebbezést, a bírónak kötelessége a rövidített indoklás elkészítése. Ezt az értelmezést nem tudom osztani. Arra a következtetésre jutottam ugyanis, hogy amennyiben a bíróság rövidített ítéletet szerkeszt, erre az esetre írja elő a Be. 221. § (1) bekezdése, hogy csupán a rövid tényállást és az alkalmazott jogszabályok megjelölését kell az indokolásnak tartalmaznia. Aligha kell viszont minden kihirdetés útján közölt és első fokon jogerőre emelkedett ítélet esetében rövidített indokolást készíteni. A katonai nevelés érdeke, a sértetti polgári, jogi igény érdemi elbírálása, vagy az első fokú döntés elvi részének a BH-ban, illetőleg a KBH-ban közzé tétele kivételesen a teljes terjedelmű ítélet megszövegezését igényelheti.

Ide tartozik még, hogy csupán a Be. 221. § (1) bekezdésében felsorolt személyek (ügyész, vádlott., védő) fellebbezése zárja ki a rövidített jegyzőkönyv, vagy indoklás készítését. Ezért más jogosult, pl. a magánfél, a vádlott örököse, az egyéb érdekelt, akivel szemben az ítélet rendelke-

zést tartalmaz, fellebbezése ellenére az indokolást rövidített formában készíthetjük el. A Be. 221. § (1) bekezdéséből egyenesen következő értelmezés ellenére úgy gondolom, hogy elmebeteg, gyengeelméjű, illetőleg fiatalokú vádlott érdekében a törvényes képviselő, vagy a házastárs fellebbezése esetén részletes indokolásra van szükség. Ennek hiányában ugyanis a másodfokú bíróság a fellebbezést érdemben elbírálni nem tudja.

A másik ide tartozó fontos gondolat, hogy van-e lehetőség rövidített indokolás készítésére ún. részjogerő esetén. A részjogerő eseteit nem lehet kimerítően felsorolni. Ezért csak arra utalok, hogy részben jogerős lehet pl. az ítélet, ha az elítélést, vagy a felmentést tartalmazó rendelkezés, illetőleg több vádlottas ügyben az egyikre, vagy többekre vonatkozó döntés emelkedik első fokon jogerőre. Ebben a körben ellentétes álláspontok ismeretesek. Az Igazságügyi Minisztérium Oktatási Osztályának kiadványa részjogerő esetén lehetőséget lát rövidített indokolás készítésére.⁵ Az Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztály 15/1975. sz. felügyeleti tájékoztatója szerint pedig egyelőre az a többségi álláspont, hogy az ítélet egységes egésznek tekintendő, tehát bármely részében is nem jogerős, nem lehet rövidített szerkesztést alkalmazni egyetlen részlet tekintetében sem. A magam részéről — kisebb megszorítással — az utóbbi álláspontot tartom elfogadhatónak. Már utaltam arra, hogy a magánfél, az örökös, vagy az egyéb érintett fellebbezése nem gátolhatja az egyszerűbb megoldást. A Be. 236. § (3) bekezdésében foglalt és részjogerőt tartalmazó rendelkezéssel összhangban ugyancsak elképzelhető a rövidített indokolás szerkesztése, ha a fellebbezés kizárólag az ítéletnek a lefoglalás megszüntetésére, a polgári jogi igényre vagy a bűnügyi költségre vonatkozó rendelkezése ellen irányult. Minden más esetben azonban magam is kizártnak tartom a rövidített indokolás szerkesztését, részben jogerős ítéletnél. Ezt az álláspontot az eddigieken túl csupán azzal kívánom erősíteni, hogy a másodfokú bíróság a Be. 237. § (2) és (3) bekezdésében szabályozottak szerint a fellebbezéssel nem érintett vádlott ügyében is hozhat érdemi döntést. Ha tehát az egyik vádlott tekintetében rövidített indokolást szerkesztettünk, ezzel a megalapozott felülbírálatot nehezíthetjük. Azt hiszem éppen ez a hosszabbra nyúló vita indokolja, hogy ebben a kérdésben a Legfelsőbb Bíróság adjon elvi irányítást.

A bíróság tárgyalásának gyakorlati kérdései közül most már csupán vázlatosan utalok néhányra. A korábbi gyakorlatunktól eltérően az íté-

⁵ A büntetőbírósági határozatok szerkesztésének elvi kérdései és gyakorlati módszerei. Bp. 1974. 65—67. oldal.

let és az ügydöntő határozat indokolását a vádlott is ülve hallgatja meg. Ez a Be. 164. § (2) bekezdéséből és a 222. §-ból következik. Azt hiszem valóban nem kell a vádlottat az indokolás tartamára „pellengérré” állítani. A Be. számos helyen foglalkozik a sértett és egyéb érdekelt jogai-
val, a polgári jogi igénye érvényesítésének feltételeivel és lehetőségével. Ennek ellenére gyakran elmulasztjuk a sértettet és egyéb érdekeltet értesíteni a tárgyalásról. Sokszor nem nyilatkoztatjuk a sértettet, hogy a bejelentett polgári jogi igényét fenntartja-e, illetőleg érvényesíti-e a polgári jogi igényt. Elfelejtjük, hogy a sértett a tárgyaláson kérdés feltevését indítványozhatja, felszólalhat és a vádlott bűnösségéről is nyilatkozhat. A magánfél és egyéb érdekeli” pedig ugyancsak felszólalhat, indítványokat és észrevételeket tehet, Ezért arra hívom fel a figyelmet, hogy az eljárás résztvevőit a Be. 4. § (3) bekezdése értelmében a jogaikról tájékoztatni és a kötelességeikre figyelmeztetni tartozunk. A polgári jogi igény elbírálásával pedig más szervek munkaterheit csökkenthetjük. Csökkenthetjük a saját megterhelésünket is, ha pl. a Be. 223. § (3) bekezdésére alapított összbüntetési eljárást nyomban lefolytatjuk.

A sorkatonai bűnügyi költség fizetésre való kötelezéséről

Írta: Dr. Jacsó János hb. ezredes

A katonákra vonatkozó büntetőjogi rendelkezésekben egyre inkább felismerhető, hogy közelítenek a nem katonákra vonatkozó rendelkezésekhez, egyre inkább beépülnek abba. Az erre utaló — itt nem részletezendő — jelekből ítélve a törvényhozás határozottan törekszik a jogviszonyok olyan szabályozására, olyan rendelkezések alkotására, amelyek egyaránt vonatkoznak a katonáknak tekintendő és a nem katonai személyekre is. E jogalkotói felfogás csak'azokban a kérdésekben enged külön rendelkezést a katonái személyekre, amelyekben a szigorúan vett különleges katonai viszonyok, érdekek ézt feltétlenül indokolják.

A büntető eljárásban a bűnügyi költség viselésének kérdése mindig azok közé tartozott, amelyek a katonák elleni eljárásban az általánostól eltérő rendelkezést indokoltak. Ha visszatekintünk é kérdést rendező törvényi előírásokra, láthatjuk, hogy éhnek a mikénti rendezése viszonylag gyakran változott, annak a függvényében, hogy a tényleges katonai érdekek, szolgálati körülmények, vagy éppen csak a katonai privilégiumok milyen mértékben érvényesültek a törvényalkotásban.

A büntető eljárásnak mindig egyik alapvető rendelkezése volt, hogy az elkövető köteles az eljárás költségeit megtéríteni. A jelenlegi Be. 217. §-a is ennek megfelelően rendelkezik, A sorkatonák speciális szolgálati és ezzel összefüggő anyagi körülményeire figyelemmel ugyanakkor a Be. 343. § azt írja elő, hogy sorállományú katonával szemben indult büntető eljárásban a bűnügyi költséget az állam viseli. E törvényhely ugyanakkor kimondja azt is, hogy nem esik e rendelkezés alá a meghaltalmazott védőnek, továbbá a sértett képviselőjének készkiadása és díja, valamint a büntetésvégrehajtási intézetben végrehajtott szabadságvesztéssel felmerült költség.

Az 1962. évi 8. sz. tvr.-nek a 358. §-a szerint a korábbi Be. éttől eltérően úgy rendelkezett, hogy a mentesség nemcsak a sorkatonákat, hanem kivétel nélkül a katonákat illette meg. A törvényi szöveg összevetésével megállapíthatjuk, hogy a kivételek terén is észlelhető némi el-

térés. A régi Be. ugyanis a meghatalmazott védő, a sértett képviselőjének készkiadása és díja (díja és költségei) továbbá a büntetésvégrehajtási intézetben végrehajtott szabadságvesztéssel felmerült költség mellett kivételként említi az egyéb érdekelt képviselőjének díját és költségeit is. Ez utóbbiakról a hatályos Be. nem tartalmaz rendelkezést, de ennek a most vizsgálendő kérdés szempontjából jelentősége nincs.

A régi Be. ismertetett rendelkezése folytán foglalta el a bírói gyakorlat azt az álláspontot, hogy katona ellen indult büntető eljárás során felmerült bűnügyi költséget az állam viseli akkor is, ha az elkövető nem csupán katonaként követett el bűncselekményt, hanem a bevonulás előtt, vagy leszerelés után is és ezeket a cselekményeket a katonai bíróság a katonaként elkövetett cselekménnyel együtt bírálja, el.

A gyakorlat ezen álláspontja a Büntető Jogi Döntvénytár 2411. száma alatt is olvasható. Az e helyen közzétett jogeset szerint a vádlott üzletszerű árdragításban álló cselekményét 1950-től kezdődően 1961-ig folyamatosan valósította meg, időközben pedig 1952-től 1957-ig katonai szolgálatot teljesített. E körülmény szolgált alapul ugyanakkor a cselekménysorozat katonai bíróság által történt elbírálásához. Az elbíráláskor hatályos Be. 349. § (1) bekezdés a) pontja előírta ugyanis, hogy a katonai bíróság hatáskörébe tartozik bármely bűncselekmény elbírálása, ha azt katona, tényleges állományviszonya tartama alatt követte el. Ugyanakkor az indoklás további része arra hivatkozik, hogy a Be. 356. § szerint katonával szemben indult büntető eljárásban a bűnügyi költséget az állam viseli. Az indoklás kifejti, hogy a fentiekből következik, miszerint, akivel szemben a katonai bíróság hatáskörét a Be. 349. § (1) bekezdés a) pontja alapozza meg, — tehát az elkövető katona — az a bűnügyi költségek viselésére nem kötelezhető. Miután pedig a törvény kivételt nem tesz, az említett rendelkezést azzal szemben is alkalmazni kell, aki az elbírálás alá eső bűncselekmény elkövetésekor katona volt és e körülmény alapozza meg a vele szemben való eljárásra a katonai bíróság hatáskörét, jóllehet az elbírálás időpontjában már szolgálatot nem teljesít.

A továbbiakban pedig az említett állásfoglalás arra utal, hogy a Be. 349. § (3) bekezdés a) pontja értelmében katonai bíróság jár el, ha ugyanazt a személyt több büntetett terheli és azok közül valamelyik katonai bíróság hatáskörébe tartozik. Ilyen esetben pedig, ha a bűncselekmények valamelyike azért tartozik a katonai bíróság hatáskörébe, mert az elkövető annak megvalósításakor katona volt, a katonai bíróság hatáskörét lényegében ugyancsak a Be. 349. § (1) bekezdés a) pont alapozza meg. ennek folytán a Be. 356. §-ban foglaltakat ilyen esetben is alkalmazni kell és az elkövetőt nem lehet bűnügyi költség megfizetésére kötelezni

azzal a bűncselekménnyel kapcsolatban sem, amelyet mint polgári egyén követett el.

Ez emiitett állásfoglalás indokai szerint méginkább vonatkozik ez azokra az esetekre, amikor a bűnös magatartás viszonylag hosszabb időn keresztül tartott és az egységet, egy bűncselekményt képez (tartós bűncselekmény, folytatólagos bűncselekmény) és a cselekményt a terhelt részben mint polgári személy, részben mint katona követte el.

Az 1962. évi 8. sz. tvr. említett 356. §-át az 1966. évi 16. sz. tvr. módosította. A módosítás abban állt, hogy a költségmentességet csak a sorállományú katona javára tartotta fenn és ez lényegében azonos a jelenleg hatályos rendelkezéssel. A módosítás után a bírói gyakorlat úgy alakult, hogy a fentiekben kifejtett elvek a sorkatona vonatkozásában érvényesültek. Mivel pedig a hatályos Be. is ennek megfelelően rendelkezik, a bírói gyakorlat az említetteket jelenleg is érvényesíti. A Legfelsőbb Bíróság is kifejtette konkrét ügyben (Katf. III. 169/1974.) hogy a Büntető Jogi Döntvénytár 2411. száma alatt közzétett jogeset elvei az említett körben továbbra is követendők. A jelenleg hatályos Be. 343. § helyes értelmezése szerint a bűnügyi költségek megtérítésére — az ott írt kivételektől eltekintve — nem kötelezhető a sorkatona még a polgári egyénként megvalósított bűncselekményével kapcsolatban sem, miután a **törvényhozó** éppen a sorkatonák sajátos helyzetére tekintettel rendelkezik reájuk nézve az általános szabályoktól eltérően. •

* * *

E dolgozatban azt szeretném igazolni, hogy a jelenlegi bírósági gyakorlat vitatható, sőt a katonai bíróság előtti eljárásban nem sorkatonaként elkövetett bűncselekmény elbírálása folytárt felmerült bűnügyi költség megfizetésére indokolt kötelezni az elkövetőt akkor is, ha ugyanabban az eljárásban olyan bűnös cselekmény elbírálására is sor kerül, amelyet sorkatonaként követett el, mégpedig függetlenül attól, hogy az elbíráláskor katona-e, vagy ez időre szolgálati viszonya már megszűnt.

Álláspontomat először az e körben megfigyelhető jogfejlődéssel szeretném erősíteni.

A felszabadulásakor az 1912: XXXIII. tc. szabályozta a katonai bűnvádi perrendtartást. E törvény a II. Fejezetében határozta meg a hatásköri kérdéseket, a „katonai büntető bírászkodás terjedelme” cím alatt. Az itt írt szabályok szerint a honvéd büntető bírászkodás kiterjedt a honvédség, a csendőrség, a népfelkelés stb. ténylegesen szolgáló tagjaira, de kiterjedt mozgósítás, vagy háború tartama alatt, avagy a háború közvetlen veszélye esetén, meghatározott cselekmények polgári

személy elkövetőire is. Ugyanakkor a 408. §-aként rendelkezett, hogy a „bűnvádi eljárásnak és a büntetés végrehajtásának költségeit a kincstár viseli." E rendelkezés csak a védő választásából, a sértett, vagy a magánpanaszos képviselte folytán • felmerült költségre nem vonatkozott. Ilyen módon tehát nem csupán az eljárásnak, hanem még a végrehajtásnak a költségei is az államot terhelték, és ez a kedvezmény kiterjedt mindenkire, akit a honvéd büntető bíróság vont felelősségre, a katonákra és a polgári személyekre egyaránt.

Ezek után a bűnügyi költségnek a katonai eljárásban való viseléséről az 1951. évi IIJ. tv.-be iktatott büntető perrendtartás hatályba lépéséről, végrehajtásáról és annak a katonai büntető eljárásban való alkalmazásáról szóló 1951. évi 31. sz. tvr. rendelkezett a 31. §-ában. Ez pedig, magán viselve a korábbi törvényi rendelkezés nyomait, azt írta elő, hogy az állami viseli a katonai büntető eljárás költségeit, ideértve a büntetés végrehajtásának költségeit is. Ezek közül szintén csak a megbízott védő, továbbá a sértett és az egyéb érdekelt képviselőjének díját és költségeit emelte ki.

Később ugyanerről a kérdésről az 1954. évi 17. sz. tvr. rendelkezett, amely a 4. §-ban az utóbb ismertetett rendelkezést hatályon kívül helyezte és helyébe újat hozott. Kimondta ugyan, hogy a katonai büntető eljárásban a bűnügyi költséget az állam viseli, azonban már nem sorolta ezek közé a teljes végrehajtási költségeket. Az állam által viselt költségek közül ugyanis kiveszi a megbízott védő, a sértett és egyéb érdekelt képviselőjének díja és költségei mellett a börtönben végrehajtott szabadságvesztéssel felmerült költségeket is.

Ekkor a hatásköri kérdéseket az 1954. évi 5. sz. tvr. rendezte, mely a 8. §-ban kimondotta, hogy a katonai bíróság hatásköre nemcsak a honvédség, a határőrség, a rendőrség stb. tagjai által a szolgálati viszonyuk tartama alatt elkövetett bármely bűncselekmény elbírálására terjed ki, hanem a törvényben meghatározott, a honvédelem érdekét közvetlenül sértő, vagy veszélyeztető (hazaárulás, kémkedés stb.) bűncselekményt megvalósító polgári személyekre is, sőt a katonának tekintendő személy által megvalósított bűncselekmény polgári személy felbujtójára, bűnszegédére, bűnpártolójára, orgazdájára is.

így tehát maga a katonai büntető eljárás vonta magával a költségmentességet. Ez pedig kiterjedt a fegyveres erők és testületek hivatásos, továbbszolgáló és sorállományú tagjaira ugyanúgy, mint a polgári személyekre.

Az 1962. évi 8. sz. tvr. 355. §-a e téren jelentős változást hozott. A már elmondottak szerint akként rendelkezett, hogy az állam csak a katonával szemben indult büntető eljárásban viseli a bűnügyi költséget. E tör-

vény szerint is a katonai bíróság hatáskörébe tartozott, ugyanakkor a katonákon kívül az ott részletezett körülmények között a polgári személyek által megvalósított egyes bűncselekmények elbírálása is. A polgári személyek azonban már nem élveztek költségmentességet, de a kedvezmény még mindig vonatkozott a hivatásos és a továbbszolgáló állományra is a sorkatonák mellett. Igen, jelentős mértékben szűkült azonban már a kedvezményben részesülők köre.

Az 1966. évi 16. sz. tvr. pedig, a fentiékben már ugyancsak említett módon, ezen az úton még tovább lépett. A költségmentesség kedvezményét csak a sorállomány részére biztosította. A tvr. indoklása ugyanakkor kifejti, hogy álláspontja szerint indokolatlan annak a törvényi rendelkezésnek a fenntartása, amely szerint a katonai büntető eljárás költségeinek megtérítése alól valamennyi katonai személy azonos mértékben mentesül. Az a helyén való, hogy e kedvezményt csak a sorkatonák számára kell biztosítani, akik csak csekély összegű zsoldilletményben részesülnek és más jövedelemmel a tényleges szolgálat alatt általában nem rendelkeznek. E személyeknek a költségek alóli méltányosságból való mentesítése indokolt, azonban indokolatlan, hogy a hivatásos, a továbbszolgáló és a tartalékos katonák, valamint a polgári személyek is élvezzék az állam rovására a költségmentességet, amelynek megtérítésére a fedezetük éppen úgy megvan, mint azoknak a polgári személyeknek, akiket nem katonai bíróság von felelősségre.

A fentiek figyelembevételével megállapítható, hogy a törvényhozás terén egy folyamat figyelhető meg, amely a katonai eljárás e vonatkozásban hozott szabályait kifejezetten közelíti a nem, katonai bíróságokra vonatkozó törvényi előírásokhoz. Először az egész katonai büntető eljárás és még a büntetés végrehajtás is költségmentes volt, és ez kiterjedt minden katonára és a polgári személyekre is. Később a mentesség köre egyre szűkül, azt előbb csak a katonák, majd végül csak a sorkatonák kapják meg. A jelenlegi törvényi rendezés szerint pedig a katonai bíróság előtt is, a sorkatonáktól eltekintve, mindenki ugyanúgy viseli a bűnügyi költséget, mint a nem katonai bíróság előtti eljárásban.

Az ismertetett fejlődési folyamatot figyelembe véve önként adódik a következtetés, hogy a sorkatona is csak az alól a költség alól mentes, amely a sorkatonai szolgálati ideje alatt elkövetett bűncselekmény kapcsán merül fel.

Véleményem szerint azonban erre az álláspontra nemcsak a jogfejlődésből vonható le következtetés, hanem a vonatkozó törvényi rendelkezések értelmezése útján is eljuthatunk ide.

Előbb azonban nézzük ismét a bírói gyakorlat említett állásfoglalását. Abból három tétel olvasható ki. Az eseti döntés első mondanivalója,

hogy ha sorkatona a szolgálati ideje alatt követ el bűncselekményt, az azzal kapcsolatos bűnügyi költség megfizetésére akkor sem kötelezhető, ha az elbíráláskor már nem teljesít sorkatonai szolgálatot. Véleményem szerint e tétel megalapozott és jelenleg sem vitatható. Elvi alapja, hogy a döntésnél az elkövetés időpontjában fennálló helyzet a mérvadó és mivel az elkövető akkor sorkatona volt, így megilleti az ehhez fűződő kedvezmény. Ezt pedig nem veszíti el még akkor sem, ha később egyéni körülményei megváltoznak és a felelősségre vonáskor már a méltányosság gyakorlását megalapozó körülmények nem állapíthatók meg.

A második tétel szerint nem kötelezheti a katonai bíróság a sorkatonát bűnügyi költség megfizetésére annak a cselekménynek a kapcsán sem, amelyet sorkatonaként elkövetett cselekménnyel együttesen bírál el, függetlenül attól, hogy ezt a bevonulás előtt vagy már leszerelés után követte el.

A harmadik megállapítás szerint, ha a sorkatona elbírálás alatt álló cselekménye egységet képez és ennek egyes részcselekményeit polgári személyként követte el, szintén mentesül az egész cselekménysorozat bűnügyi költsége alól.

Ha átgondoljuk az utóbbi két álláspontot, látjuk, hogy ez esetekben az elkövető nem sorkatonaként is követett el bűncselekményt és az általános hatásköri kérdések szerint ennek elbírálása nem a katonai bíróság hatáskörébe tartozik. Amennyiben pedig azt nem katonai bíróság bírálja el, az elkövetőt a bűnügyi költség megfizetésére is kötelezi. Az említett, esetekben az ilyen cselekmény elbírálása csak akkor kerül katonai bíróság hatáskörébe, ha az elkövető még sorkatonaként is bűncselekményt valósít meg, így tehát a bírói gyakorlatban ma alkalmazott kedvezményt az elkövető azzal tudja maga számára biztosítani, ha újabb bűncselekményt követ el. Ez esetben az állam, amelynek törvényeit ismételten megsérti, éppen az ismételt elkövetésre figyelemmel vállalja magára a költségek viselését és mentesíti az alól az elkövetőt.

A fentiekben már említett első tétel elvi magja az elkövetéskori állapot figyelembevétele. Ez azonban a második és a harmadik tételben már nem érvényesül, ellenkezően, a gyakorlat ezt kifejezetten figyelmen kívül hagyja. Ez pedig elvi törés, a gyakorlat következetlensége.

De nézzük, hogy konkrét ügyben milyen méltánytalanságot szülhet a jelenlegi helyzet. Két polgári személy és egy sorkatona társtettesi minőségben követnek el bűncselekményt. Ezek után a polgári személyek is sorkatonai szolgálatra vonulnak be, majd az egyikük mint katona is bűncselekményt valósít meg. Az egész ügy a katonai bíróság elé kerül és az, az eddig említett valamennyi bűncselekményt egy eljárásban elbírálja és dönt a bűnügyi költség körében is. A jelenlegi gyakorlat sze-

rínt, aki a társtettesi minőségben elkövetett bűncselekmény megvalósításakor sorkatona volt, mentesül a bűnügyi költség viselése alól. Az az elkövető pedig, aki a bevonulás után nem követett el bűncselekményt, köteles megfizetni a bűnügyi költséget, míg az, aki a bevonulás után is bűncselekményt követett el, mentesül ez alól. Ehhez pedig a jogcímet az biztosítja, hogy a bevonulás után újabb bűncselekményt követett el.

A jelenlegi gyakorlat és az említett állásfoglalás ugyanakkor nem ad egyértelmű és elfogadható eligazítást azon esetre sem, amikor a katonai bíróság olyan cselekményeket bírál el, amelyek egy részét az elkövető sorkatonaként, más részét pedig továbbszolgálóként, vagy hivatásosként követte el. Kérdésként jelentkezik, hogy ha nincs mód a költség megosztására, aszerint, hogy az elkövető a sorkatonaként elkövetett cselekmény miatti költség alól mentesül, a többi vonatkozásában felmerült költségeket pedig viselni köteles, akkor valamennyi költséget viseli, vagy valamennyi alól mentességet élvez?

Véleményem szerint a Btk. és a Be. vonatkozó rendelkezéseinek szigorú értelmezésével e téren a bírói gyakorlat elvi törés nélkül úgy alakítható, hogy az megfelel az általános jogelveknek és nem vezet a fentiekben ismertetettekhez hasonló méltánytalanságokra. E kérdésnél pedig azt hiszem abból kell kiindulni, hogy a Be. 343. § ismertetett rendelkezése szempontjából kit kell sorállományú katonának tekinteni. A törvény ugyanis úgy rendelkezik, hogy a sorállományú katonával szemben indult büntető eljárásban viseli az állam a bűnügyi költséget. Erre pedig a Be. 311. § (1) bekezdés a) pont figyelembevételével kaphatunk választ, amely azt mondja, hogy katonai büntető eljárásnak a katona által tényleges szolgálati viszonyának tartama alatt elkövetett bármely bűncselekmény miatt van helye. Ebből egyértelműen következik, hogy sorkatonának a Be. 343. § alkalmazása szempontjából azt az elkövetőt kell tekinteni, aki a cselekmény elkövetésekor sorkatona volt. Más nem is tekinthető ennek és aki az elbírálás alá vont egyes bűncselekményei elkövetésekor nem volt sorkatona, a Be. 343. §-ban írt kedvezményben való részesítésnél sem tekinthető annak. Ha tehát a sorkatona ellen több bűncselekmény miatt folyik eljárás és ezek egy részét követte csak el a szolgálati viszonyának tartama alatt, csak ezek tekintetében lehet őt a Be. 343. §-ában írt kedvezményben részesíteni.

A Be. 331. § (3) bekezdése, miként erre a jelenlegi bírói gyakorlat hivatkozik, valóban előírja, hogy a katonai büntető eljárás hatálya kiterjed a terhelt által elkövetett valamennyi bűncselekményre, ha ezek közül valamelyik miatt katonai büntető eljárásnak van helye.

Ebből azonban véleményem szerint nem következik, hogy az elkövetőt a nem sorkatonaként megvalósított cselekménye tekintetében is olyan

elbírálásban kell részesíteni, mintha azt is sorkatonaként valósította volna meg. Ez a rendelkezés pergazdasági szempontokat szolgál. Csak azt jelentheti és nem többet, hogy a nem sorkatonaként elkövetett cselekmény törvényben előírt jogkövetkezményeit a katonai bíróság és nem az egyébként illetékességgel és hatáskörrel bíró bíróság alkalmazza. A jogkövetkezmények azonban csak ugyanazok lehetnek és nem függhet attól semmiféle jogkövetkezmény, hogy, a cselekményt katonai, vagy nem katonai bíróság bírálja el. Mivel pedig nem katonai bíróság eljárása esetén ugyanazon cselekmény miatt a bűnügyi költség megfizetésére való kötelezést is ki kell mondani, tartalmaznia kell e rendelkezést a katonai bíróság ítéletének is.

De erre utal egyébként véleményem szerint a Be. 331. § (3) bekezdés utolsó mondata is. Eszerint ugyanis a terhelt, jelen esetben a sorkatona által elkövetett valamennyi bűncselekményre csak akkor terjed ki a katonai bíróság hatásköre, ha az eljárás, elkülönítése nem indokolt.

Kétségtelen ugyanakkor, — mint erről már volt szó — hogy alapvető érdeke az igazságszolgáltatásnak, hogy egy-egy azonos körülmények között megvalósított bűncselekmény jogkövetkezményei azonosak legyenek., bármely bíróság, akár katonai, akár nem katonai jár is el az ügyben. Márpedig a jelenleg követett gyakorlat szerint, ha az elkülönítés nem lenne indokolt", az elkövető mentesülne a költség viselése alól, ellenkező esetben pedig a polgári bíróság ennek a megfizetésére kötelezné. Márpedig jogpolitikailag nem kívánatos, hogy az elkülönítéstől függjön az, hogy az elkövető köteles-e viselni bűnügyi költséget vagy sem.

Mindemellett a Be. 217; § (3) bekezdés lehetőséget biztosít arra, hogy a bíróság — így a katonai bíróság is — az aránytalanul nagy bűnügyi költséget mérsékelje. Ilyen módon, ha a katonai bíróság e cikkben ajánlott felfogás mellett foglalna állást a sorkatona bűnügyi költsége tárgyában, indokolt esetben e rendelkezés szerint is dönthetne a törvényi rendezés szerint. <•

Álláspontom rövid összegezése tehát: a jelenlegi törvényi rendezés szerint a Be. 342. §-ban írt kedvezmény csak azon cselekmény tekintetében állapítható meg, amelyet az elkövető sorkatonaként valósított meg. önmagában az, hogy az elkövető sorkatonaként is követett el bűncselekményt, nem alapozza meg, hogy az ezzel együtt elbírált cselekménye tekintetében is élvezze a költségmentességet. E kedvezményben való részesítés egyedüli alapja csupán az elkövetéskori sorkatonai szolgálat lehet. • , .

* A szerző közlése szerint a Legfelsőbb Bíróság a cikkben érintett kérdésben az eddigi gyakorlaton változtatni nem kíván.

Vizsgálat és nyomozás a szovjet büntetőeljárásban

Irta: V. D. Cserkeszov igazságügyi ezredes¹

A kommunista társadalom felépítésének egyik elengedhetetlen feltétele a Szovjetunióban a szocialista jogrend állandó erősítése és a szovjet hatalom törvényei szigorú betartásának biztosítása.

L. I. Brezsnyev, az SZKP Központi Bizottságának főtitkára a Párt XXV. Kongresszusán előadói beszédében mondotta, hogy: „Társadalmunk fejlődésének minél magasabb fokára ér, annál inkább tűrhetlenné válnak a társadalmi együttélés szocialista normáitól itt-ott még megtalálható eltérések, amelyek ellentétesek az egész társadalmunk lényegével és egyre szükségesebb, hogy. állandóan foglalkozzunk törvényhozásunk tökéletesítésének kérdéseivel.”

A bűnözés felszámolásának nélkülözhetetlen előfeltétele társadalmunk anyagi és szellemi életének kommunista elvek szerinti formálása. A kommunizmus építésének megfelelő mértékben jönnek létre a bűnözés teljes kiküszöbölésének legfontosabb objektív előfeltételei.

A bűnözés elleni harc komplex közgazdasági, politikai és szociális jellegű intézkedéseket követel meg. Nem kis szerepe van ebben a szovjet büntető törvénykezésnek, amelyet a jogtudomány és a szakirodalom büntető eljárásnak nevez.

A szovjet büntető törvénykezés a nyomozati szervek, az ügyészségek és bíróságok törvényileg szabályozott tevékenysége — a társadalom részvételével — amely a bűncselekmények gyors és teljes felderítésére, a bűnösök leleplezésére, az igazságos büntetés kiszabására irányul, de tartalmazza (szabályozza) mindazon garanciákat is, amelyek biztosítják, hogy egyetlen ártatlan embert se vonjanak felelősségre, egyetlen ártatlant se ítéljenek el. A büntető eljárásnak elő kell segítenie a szocialista törvényesség megszilárdítását, a bűncselekmények megelőzését és kiküszöbölését, az állampolgároknak a szocialista törvények töretlen betartása szellemében történő nevelését és a szocialista együttélés szabályainak

¹ Fordította: Dr Víg István ezredes.

tiszteletét. A szovjet büntető eljárás alapvető elve a szocialista törvényesség, amelyből fakad, hogy a büntető eljárás során szigorúan be kell tartani az anyagi és eljárási törvények követelményeit. Ezt az elvet erősíti meg a Szovjetunió Alkotmányának 112. Cikke.

A Szovjetunió büntető törvénykezésének rendszere azoknak az eljárási szakaszoknak az összessége, amelyek végső célja az objektív igazság megállapítása és igazságos döntés hozatala az ügyben.

A hatályos törvényeknek megfelelően ez a rendszer magába foglalja:

- a büntető eljárás megindítását,
- az előzetes eljárást,
- a bíróságnak átadást,
- a bírósági elbírálást,
- az ítélet végrehajtását.

Megfelelő törvényes alapok és feltételek felmerülése esetén sor kerülhet még ebben a rendszerben: <

- fellebbezési eljárásra,
- az ítélet felülvizsgálatára, felügyeleti eljárásban,
- és perújításra új körülmények felmerülése esetén.

Az előzetes eljárás: az ügy azon bizonyítékainak összegyűjtése és ellenőrzése, amelyek leleplezik a bűnöst, vagy igazolják az ártatlant, továbbá a bűncselekmény elkövetését lehetővé tevő okok és feltételek feltárása és azok kiküszöbölésére vonatkozó intézkedések megtétele. Az előzetes eljárás (vizsgálat, nyomozás) befejezése után a konkrét személy (vagy személyek) bűnösségére vonatkozó bizonyítékok megléte esetén az ügyész a bírósághoz küldi meg az ügyet, ahol sor kerül a büntető eljárás következő stádiumára, a bíróságnak adásra.

A hatályos büntető törvények a bűncselekmények felderítésének két eljárási formáját ismerik: •

a vizsgálatot és a nyomozást.

A bűnügyekben a vizsgálatot az ügyészi, a belügyi és állambiztonsági szervek vizsgálói végzik.

Kötelező a vizsgálat a törvény szerint (OSzSzSzK. büntető eljárási kódex 126. cikke és más szövetségi köztársaságok büntető eljárási kódexe megfelelő cikkei) minden ügyben, kivéve . 17. §-t, amelyek enyhébb anyagi és néhány nem bonyolult más bűncselekményt tartalmaznak (állami vagy társadalmi tulajdon kisebb súlyú fosztogatása, ha az elkövető ilyet először követ el, talált állami vagy társadalmi tulajdonban levő tárgy eltulajdonítása, engedély nélküli fakivágás, tiltott vadászat stb., továbbá az OSzSzSzK. büntető törvénykönyve 206. cikke 1. rész szerinti garázdaság) amely ügyekben vizsgálat csak akkor kötelező, ha azt a bíróság vagy az ügyészség szükségesnek ítéli.

Kötelező a vizsgálat valamennyi fiatalkorú által elkövetett bűncselekmény esetén is, vagy ha olyan személy az elkövető, aki fizikai vagy szellemi fogyatékoságai miatt nem képes megfelelő védekezésre.

A vizsgálat szervei folytatják az eljárást a bűnügyek 90%-ában.

A nyomozás szervei a következők:

1. A rendőri szervek.

2. A katonai csapatok parancsnokai (ezred, önálló zászlóalj, önálló század és ezeknek megfelelő alegységek), magasabbegységek parancsnokai, 1., 2., 3., 4. rangban levő hajóparancsnokok, katonai intézetek és intézmények vezetői, helyőrségek és katonai állomásparancsnokok mindazon bűnügyekben, amelyeket alárendeltjeik követtek el, valamint a hadkötelesek elleni bűnügyekben gyakorlatra történt behívásuk idején és azokban a bűncselekményekben is, amelyeket a fegyveres erők dolgozói, tisztviselői (alkalmazottai) követtek el, ha azok szolgálati kötelességeikkel kapcsolatosak, vagy a csapat, magasabbegység, intézet körletében követték el.

3. Az állambiztonsági szervek a törvény által hatáskörükbe utalt ügyekben.

4. A javító-nevelő intézetek parancsnokai az intézet dolgozói által a szolgálati rend ellen elkövetett bűnügyekben, vagy ha az intézet elhelyezési körletében követték el a cselekményüket.

5. Az állami tűzoltóság szervei a tűzesetek és a tűzrendészeti szabályok megsértése ügyeiben.

6. Határőrségi szervek az államhatárok megsértése ügyeiben.

7. Tengeri hajók kapitányai, amelyek távoli úton tartózkodnak és a telető-helyek vezetői az idő alatt, míg a telető a közlekedéstől elzárt.

A nyomozó szerv tevékenységének jellege attól függ, hogy vizsgálat kötelező-e az adott bűnügyben vagy sem. Azokban az ügyekben, amelyekben kötelező vizsgálat folytatása, a nyomozó szerv (nyomozó) csak azokat a halaszthatatlan nyomozási cselekményeket jogosult elvégezni, amelyek a bűncselekmény nyomainak felderítésére és rögzítésére irányulnak — szemle, lefoglalás, kutatás, helyszínelés, a gyanúsított őrizetbe vétele és kihallgatása, a sértett és a tanú kihallgatása, — amelyek teljesítése után a nyomozó köteles haladéktalanul — a nyomozás elrendelésétől számított 10 napon belül — átadni az ügyet a vizsgálónak.

Ha a nyomozó szerv az ügyet átadta a vizsgálónak, intézkedést a továbbiakban már csak a vizsgáló megbízása alapján, folytathat. Minthogy a bűnügyek többségében a törvény szerint vizsgálat lefolytatása kötelező, így azt lehet mondani, hogy a nyomozás — különösen a fegyveres erők-nél — lényegében a büntető eljárásnak csak kezdeti mozzanata.

Azokban az ügyekben, amelyekben nem kötelező a vizsgálat, a nyomozó szerv lefolytatja mindazokat a nyomozási cselekményeket, amelyeket a törvény előír az ügy körülményeinek feltárására és a bűnügy megfelelő bizonyítására. A nyomozás ezekben az ügyekben ugyanazok szerint a szabályok szerint történik, amelyeket a törvény a vizsgálatra vonatkozóan is megállapít, az alábbi kivételekkel:

—r nyomozás folytatása esetén nincs védői részvétel,

— a sértett, a magánfél és polgári jogilag felelős személy és ezek képviselői az ügy befejezéséről és az ügyészséghez küldéséről értesítést kapnak, de az ügy anyagába nem tekinthetnek be; a nyomozott ügyben az ügyész minden utasítása kötelező a nyomozóra nézve, rájuk nem terjed ki az a törvény által a vizsgálók részére biztosított jog, amely szerint nem kötelesek egyetérteni az ügyész minden utasításával (terheltkénti felelősségre vonás, a bűncselekmény minősítése és a vád terjedelme, bírósághoz való átadás, vagy megszüntetés).

Ebben a kategóriában a nyomozás a vádirat elkészítésével fejeződik be, amely azután ügyészi jóváhagyással az ügy. anyagaival együtt kerül a bírósághoz.

A büntető előzetes eljárás vizsgálat és nyomozás formájában a szovjet büntető törvénykezés egységes szakaszát képezi és egységes szabályok szerint történik. Csak annyiban különböznek egymástól, amennyiben a vizsgálatot vagy a nyomozást folytató szervek funkciói különböznek, eltérőek, továbbá a hatáskörükbe tartozó ügyek jellege szerint. A nyomozás szervei számára a büntető eljárás folytatása nem alapvető, nem fő, hanem kiegészítő tevékenység egyéb adminisztratív funkcióik mellett. Ennek következtében a nyomozás szerveinek eljárási önállósága korlátozottabb, mint a vizsgálóé.

A Szovjet Hadseregben és Haditengerészeti Flottánál a parancsnokok és a politikai szervek a katonai jogviszonyok sajátossága és a Fegyveres Erők vezetésének az egyszemélyi parancsnoki elve folytán teljes felelősséggel tartoznak az alájuk rendelt csapatok törvényességi és fegyelmi állapotáért. A katonai parancsnok a jogosultságok egész sorával rendelkezik, amelyek a büntető eljárás lefolytatásánál az egyes eljárási cselekmények aktív részesévé teszi őt.

Itt mindenekelőtt még kell jegyezni a parancsnokok döntési jogát a fegyelmi vagy büntető felelősségre vonás kérdésének eldöntése tekintetében egyes katonai bűncselekmények esetén, amelyekre vonatkozóan a törvény ilyen alternatívát lehetővé tesz. Így, az OSzSzSzK büntető törvénykönyvének megfelelően az illetékes parancsnok enyhítő körülmények fennforgása esetén jogosult az elkövetővel szemben a Fegyelmi

Szabályzat előírásait alkalmazni a büntető törvénykönyvben meghatározott 13 bűncselekmény esetén (parancs nem teljesítés, előjáró fenyegetése, becsületsértés, önkényes eltávozás, belszolgálati utasítás szabályainak megszegése stb.). A Fegyveres Erőknél nyomozás nemcsak bűnügyekben folytatható, hanem más cselekmények miatt is, hogy lehetőség legyen a káros következményeket előidéző körülmények és feltételek tisztázására és a kiküszöbölésükhöz szükséges intézkedések gyors fogatosítására. •

A nyomozáson kívül a parancsnok elrendelhet adminisztratív (közigazgatási) vizsgálatot fegyelmi eljárás körébe tartozó kérdés vizsgálatára is. Az ilyen vizsgálat kötetlen formájú, a vonatkozó katonai-igazgatási szabályoknak megfelelően folyik.

A katonák, ha szabadságvesztés büntetésük 2 évnél nem hosszabb, a a bíróság ítélete szerint büntetésük letöltése végett nemcsak általános szabadságvesztési büntetésvégrehajtási helyre kerülhetnek, hanem fegyelmező zászlóaljba is. Néhány meghatározott bűncselekmény esetén (pl. önkényes eltávozás) csak fegyelmező zászlóaljban letöltendő büntetés szabható ki. A katonai parancsnokok büntető eljárásbeli jogait és kötelezettségeiket a törvény előírásainak szigorú betartásával, a katonai igazságügyi szervek közvetlen segítségével és velük szoros együttműködésben teljesítik. A katonai parancsnok eljárásbeli tevékenysége felett a katonai ügyész gyakorol felügyeletet, a katonai ügyész pedig csak a törvénynek és a Szovjetunió legfőbb ügyésze utasításainak van alárendelve és feladatkörét, a törvényeknek megfelelően teljesíti, függetlenül bármilyen más szervtől vagy személytől.

Bűnügyben a nyomozó szerv (parancsnok) által elrendelt eljárás lefolytatására a nyomozó tisztek egyikét bízzák meg, akiket a csapatok parancsnokai 2 évre neveznek ki (ezredhez 3—4, önálló századhoz 1—2, törzshöz, intézethez, intézményhez 2—3 tisztet). Szükség esetén a csapat parancsnoka jogosult a nyomozás lefolytatására bármilyen más tisztnek is megbízást adni, feltéve, hogy az sem közvetve, sem közvetlenül nem érdekelt az adott ügyben és nem előjárója vagy alárendeltje az eljárás alá vont személynek.

A nyomozást a csapat parancsnoka irányítja, aki a felfedett bűncselekményről és a nyomozás megkezdéséről köteles értesíteni a katonai ügyészt.'

A nyomozó szerv nem jogosult önállóan megszüntetni az eljárást az olyan bűncselekmények esetén, amelyekben a törvény szerint vizsgálat folytatása kötelező. Kivételt csak azok a katonai bűncselekmények jelentenek ez alól, amelyekre enyhítő körülmények fennforgása esetére a törvény lehetővé teszi a fegyelmi utasítás szabályainak alkalmazását.

Azokban az ügyekben, amelyekben nem kötelező a vizsgálat a nyomozószervek folytatják az eljárást teljes egészében.

Mind nyomozás, mind pedig vizsgálat esetén kötelező az ügyészi jóváhagyás a házkutatáshoz, a postai és távirati küldemények, állami és katonai titkot képező okiratok lefoglalásához, kényszerintézkedések, őrizetbe vétel alkalmazásához, az elkövető szolgálati beosztásából történő felfüggesztéséhez, a vádlott vagy gyanúsított szakértői vizsgálat folytatása céljából gyógyintézménybe való elhelyezéséhez, az eljárás határidejének meghosszabbításához. A törvény lehetővé teszi a házkutatás elrendelését halasztást nem tűrő esetekben ügyész jóváhagyása nélkül is, de erről az ügyészt haladéktalanul értesíteni kell.

A nyomozó szervnek a büntető eljárás lefolytatására a törvény egy hónap határidőt ad, amelyet a katonai ügyész legfeljebb egy hónappal meghosszabbíthat.

A Fegyveres Erőknél nagy figyelmet fordítanak a nyomozó szervek és az ügyészségek együttműködésére, amely a nyomozás folytatásának jogával felruházott illetékes parancsnokok és nyomozótisztek jogi felkészültsége színvonalának növelésére irányul. E célból módszertani tanfolyamokat, konferenciákat tartanak, megszerzik a nyomozótiszt jelöltek gyakorlatát, ahol azok a büntető eljárás és a büntető törvények alapkérdéseit tanulmányozzák, megismerik a nyomozást, a nyomozótisztek jogait és kötelezettségeit, a nyomozás lefolytatásának taktikai kérdéseit, a bizonyítékok összegyűjtésének és értékelésének rendjét, a bűnügyi iratok összeállításának módját stb. A nyomozótisztek tanulmányozzák az egyes bűncselekmények nyomozásának módszertanát és a technikai eszközök használatára, kezelésére is oktatást kapnak. (Fényképezés, a bűncselekmény nyomainak feltárása, rögzítése stb.) A katonai ügyészek és a nyomozás szervei összehangolják a bűncselekmények megelőzésére, azok elkövetését lehetővé tevő okok és feltételek kiküszöbölésére irányuló munkájukat.

A jogpropaganda munkában a szocialista törvényesség megerősítéséért vívott harcban mind szélesebb körben használják fel a sajtót, a rádiót, televíziót.

Ily módon a fegyveres erőknél a katonai igazságügyi és nyomozási szervek által folytatott büntető eljárások, államunk egységes jogi normáin alapulnak, amelyeket a büntető eljárási törvények írnak élő.

Mindezek mellett a katonai viszonyok sajátosságai, a Fegyveres Erők élete és tevékenysége szükségessé teszi, hogy a büntető eljárási törvény egyes szabályai a hadseregben bizonyos sajátosságokkal érvényesülje-

nek. Ez mindenekelőtt a törvény által a katonai parancsnokok részére biztosított fontos büntető eljárásbeli jogosultságokban jelentkezik.

A katonai igazságügyi szervek tevékenysége a szocialista törvényesség és jogrend megerősítésére a Szovjetunió Fegyveres Erőinél a parancsnoki és pártszervekkel, és a hadsereg és flotta közösségével szoros együttműködésben folyik.

Az előjáró fogalma és büntetőjogi védelme, figyelemmel a Btk. kodifikációjára

Irta: **Dr. Egervári Jenő** őrnagy

A vádlott honvéd alegységével mezőgazdasági munkát végzett. A munkára kirendelt csoport parancsnoka N. B. hdgy. volt. A feladathoz igazodva az alegységet brigádokra osztották. A 3. brigád parancsnoka H. K. őrv. volt. A vádlott az 1. sz. brigádba került és egyébként — az alegység eredeti szervezeti felépítése szerint — sem tartozott H. K. őrv. rajába.

1975. április 29-én a vádlott a délelőtti órákban engedély nélkül elhagyta a munkahelyet. A közeli községbe ment, ahol leittasodott. Függetlenül ettől az esettől — ugyancsak a délelőtti órákban — H. K. őrv. azt vette észre, hogy az ő csoportjából két katona hiányzik a munkából. Ezt azonnal jelentette a csoport parancsnokának N. B. hdgy.-nak, aki ekkor állapította meg, hogy a munkahelyről engedélye nélkül a vádlott is távol van. A vádlott 12—13 óra között tért vissza a faluból ittasan. N. B. hdgy. még délelőtt kiadott parancsára kb. 15 órakor H. K. őrv. arra utasította a vádlottat, továbbá a saját brigádjának azt a két katonáját, akik a délelőtt folyamán szintén engedély nélkül távoztak el a munkahelyről, hogy jelentkezzenek kihallgatáson N. B. hdgy.-nál. Az ittas állapotban levő vádlott e parancs hallatára minden szó nélkül két alkalommal arcul ütötte a vele jogszerűen intézkedő — és N. B. hdgy. parancsát továbbító — H. K. őrv.-t. A vádlott ezután jelentkezett N. B. hdgy.-nál. Ugyanezen a napon az esti órákban a vádlott'ismét bántalmazta a már említett 3. brigád parancsnokát H. K. őrv.-t, ez utóbbi esetben azonban már semmiféle szolgálati ténykedés, illetőleg kapcsolat nem volt közöltük.

E bűnügy kivizsgálása és a fenti cselekmények minősítése során — annyit nyomban és kétséget kizáróan megállapítottak, hogy a vádlott H. K. őrv. megütésével a Btk. 318. § (1) bekezdésébe ütköző előjáró elteni erőszak bűntettét követte el. Ennek megfelelően az első fokú katonai ügyészség a vádlott cselekményét így is minősítette és e minősítés alá vonta mind a délelőtti, mind az esti órákban történő bántalmazást. Ennek

megfelelően az ügyészség 1 rendbeli folytatólagosan elkövetett, előjáró elleni erőszak büntette miatt érnelt vádat. A bűnügy első fokú tárgyalása során azonban e minősítés módosult. A katonai bíróság ugyanis, az ügyészi váddal ellentétben, az esti órákban elkövetett második bántalmazás miatt nem állapította meg a vádlott bűnösségét. Álláspontját a bíróság lényegében az alábbiakkal indokolta:

Az új Szolgálati Szabályzat a korábbi szabályzatból ismert „rendfokozati előjáró” fogalmát már nem tartalmazza. A Szolgálati Szabályzat 19. pontja szerint a Fegyveres Erőknél minden katona a fennálló függőségi viszonyok rendszerében köteles szolgálatot teljesíteni. E rendszer keretében az a katona, akiknek joga és kötelessége más katonák tevékenységének irányítása: előjáró; akikre pedig hatásköre kiterjed, alárendeltek. E szabályzat értelmében akkor, amikor kb. 15 órakor H. K. őrv. a munkára kirendelt alegység parancsnokának, N. B. hdgy.-nak az utasítását teljesítve, annak parancsát továbbította, ezen feladat teljesítése közben a vádlott előjárója volt. Ennek megfelelően ekkor a vádlott alárendeltnak minősült, ami azon alapult, hogy H. K. őrv. — mivel N. B. hdgy. parancsát hajtotta végre — e feladat (felhatalmazás) alapján jogosan intézkedett arra, hogy a vádlott kihallgatáson jelentkezzen N. B. hdgy.-nál. Az emiatt történt bántalmazás tehát vitathatatlanul az előjáró elleni erőszak büntettének minősül. A vád tárgyát képező második cselekménymozzanat — az esti órákban történt bántalmazás — azonban nem minősíthető függelemsértésnek.

H. K. őrv. ugyanis a vádlottnak, — miután egyébként szolgálati (függőségi) viszonyban nem voltak, — az esti órákban történt tettlegessége idején már nem volt előjárója. Az új Szolgálati Szabályzat — mint erre már utaltam — nem vette át a 9/1961. sz. NET. Határozattal közzétett Bel-szolgálati Szabályzat 10. pontját. Ennek megfelelően az új Szabályzat a feljebbvalót csak akkor részesíti az (szolgálati) előjárót megillető fokozott büntetőjogi védelemben, ha a Szabályzatban előírt ezirányú kötelességét teljesítve, a nála alacsonyabb rendfokozatú személytől (alattastól) a fegyelem, a körend, az öltözködés, a katonára kötelező magatartás, illetőleg udvariasság vagy a tisztelétadás szabályainak betartását követeli még. (V. ö: A Szolgálati Szabályzat 24. és 728. pontját). Az irányadó tényállás szerint azonban ilyen intézkedésre H. K. őrv. részéről a vádlottal szemben este nem került sor. Minthogy pedig a Btk. 318. § (1) bekezdése a „feljebbvalót” csupán szolgálati ténykedése közben részesíti a szolgálati előjárót megillető büntetőjogi védelemben, és mert a második eset idején H. K. őrv. már nem minősült a vádlott szolgálati előjárójának, s vele szemben feljebbvalóként sem fogantatosított szolgálati in-

tézkedést, ezért a vádlott katonai bűncselekményben való bűnösségét az este elkövetett bántalmazás miatt nem lehetett megállapítani.

Csak megjegyzem, hogy a valóságban megtörtént ezen eset tényállása még nem is a legszélsőségesebb helyzet. Témám szempontjából még éle-
sebben mutatkozna a probléma a tényállás egy olyan változatánál, ami-
kor a vádlott az első parancs vétele idején nem alkalmaz tettelegességet,
hanem csak később az esti órákban bántalmazza H. K. őrv.-t, amiatt mert
úgy véli, hogy neki köszönhető az N. K. hdgy. által eszközölt felelősségre-
vonás. Azt hiszem nem vitás, hogy ilyen esetben, minthogy a sértett nem
szenvedett sérülést, a vádlott bűnösségét — ha a magánindítványt elő-
terjeszti — csak a feltűnően durva becsületsértésben lehetne megállapí-
tani. (Megjegyzem még, hogy egyes ügyekben, amikor az elkövetők bánt-
almazták feljebbvalóikat — szolgálati ténykedésen kívüli helyzetben —
egyes katonai bíróságok a garázdaság büntetében látták megállapítható-
nak a vádlottak bűnösségét.)

Még mielőtt továbbmennék a példaként említett ügy elemzésében,
hozzá kell tennem, hogy megítélésem szerint a katonai bíróság hibásan
értelmezte ebben az ügyben az új Szolgálati Szabályzatot. H. K. őrv.-t
ugyanis csupán mint feljebbvalót említi az ítélet, amiből az látszik, hogy
nem vették figyelembe a Szabályzat 20. pont (2) bekezdését, mely sze-
rint a sértett őrzetű rangidős a honvéddel szemben.

E bűnügyben, illetőleg a vádlott egyes részselekményei helyes meg-
ítélésének keresése során talákoztunk a gyakorlatban először annak a
jogi (szabályzati) rendezésnek a következményével, mely szerint az új
Szolgálati Szabályzat a korábbinál szűkebbre vonta a (szolgálati) elől-
járók körét. Itt mutatkozott meg az a további nehézség is, hogy az
1971-ben megalkotott új büntető törvénykönyv (Btk.), illetőleg az 1974-
ben kiadott új Szolgálati Szabályzat egyes fogalmai többé nem fedik
egymást. Joghézag keletkezett, illetőleg a különböző jogszabályok egyes
fogalmainak az értelmezése, valamint összefüggése magyarázatra szorul.

Minthogy — megítélésem szerint — a jelenlegi elbírálási gyakorlat
a szabályzat értelmezési problémái miatt egyrészt jogbizonytalanságot
szül, másrészt nem szolgálja megfelelően a fegyveres erők és testületek
fegyelmi helyzetének, erkölcsi-politikai állapotának védelmét sem, ezért
indokoltnak látszik, hogy foglalkozzunk a példához hasonló cselekmé-
nyek büntetőjogi megítélésének néhány problémájával.

Kiindulásként a Btk. 318. (1) bekezdésének törvényi tényállása kínál-
kozik. E szerint:

„... aki az előljáróval, illetve szolgálati ténykedése közben a fel-
jebbvalóval, az őrrrel, vagy más szolgálati közeggel szemben erősza-

...kot alkalmaz vagy azzal fenyeget, avagy tetteles ellenállást tennéi-
: ' Sít..." « . •

valósítja meg a bűncselekményt.

A Btk. 318. §-a tehát az alábbi esetekben nyújt jogvédelmet az ott meghatározott sértetteknek:

- az **előljáróval** szemben minden esetben,
az **őrrel és más szolgálati közeggel szemben** — ezek **szolgálati** helyzetéből kiindulva — az **őr-, illetve az egyéb szolgálat időtartama alatt.**
- **a' feljebbvaló védelmét pedig csak annak szolgálati ténykedése alatt biztosítja.**

A Btk; hatályba lépése idején a Magyar Népköztársaság Fegyverés Erőinek Belsőszolgálati Szabályzata volt érvényben —, melyet a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 9/1961. számú határozatával hagyott jóvá — (továbbiakban: Belsőszolgálati Szabályzat) Ezén: általános hatályú rendelkezés „A katonák és egymáshoz való viszonyuk” c. fejezetében meghatározta a szolgálati előljáró, a közvetlen előljáró, a rendfokozati előljáró és a feljebbvaló fogalmát. Tartalmazta a rangidős fogalmát és kötelezettségeit is. A Belsőszolgálati Szabályzat meghatározásai jórészt szinkronban voltak a Btk. 318. § (1) bekezdésében meghatározott „sértettek” körével is, bár — szerintem — az akkori szabályozás sem volt teljesen kielégítő. 1

A Belsőszolgálati Szabályzat **szolgálati előljárónak** tekintette azt, akinek — hacsak ideiglenesen is — szolgálati tevékenysége terén katonák alá voltak, rendelve. (A közvetlen előljáró fogalmának e kérdések vizsgálatánál nincs jelentősége.)

A Belsőszolgálati Szabályzat 10. pontjában határozta meg a **rendfokozat szerinti előljárókat**. Ezek szerint rendfokozata alapján volt előljárója a tábornok és az ezredes az összes beosztott tisztnek és minden ennél alacsonyabb rendfokozati állománycsoportba tartozónak. A tisztnek előljárói voltak az összes tiszthelyettesnek, tisztnek és¹ honvédnak. A tiszthelyettesek és a **tisztesek** előljárói voltak az **ugyanazon egységben szolgálatot teljesítő honvédeknek**. A rendfokozati előljárói viszonyal nagyjából mindazok a személyek, akiknek jogvédelméhez fontos katonai fegyelmi érdek fűződött: büntetőjogilag is védett helyzetbe kerültek. A Btk. 318. § (1) bekezdésébe foglalt „sértettek” köréből a Belsőszolgálati Szabályzatrendelkezéseifolytán mégis kimaradt egy jelentős kategória. Előállott ugyanis az a helyzet, hogy a más egységben szolgálatot teljesítő tiszthelyettesek és a tisztesek ebben a tekintetben kielégítő büntetőjogi védelem nélkül maradtak. Ez annál is inkább hiba volt, mert a tiszt-

helyettesi és tisztési állomány az — már csak létszámánál fogva is —, amely a legnagyobb körben érintkezik a sorállománnyal, és van lehetősége arra, hogy azok szabályzatszegéseit, jogsértéseit köteléken, ill. lakatanyán kívül megszüntesse. Ennek következtében — néhány ügy tanulsága eredményeként — a tiszthelyettesi és a tisztési állomány egy idő után nem lépett fel a más egységekhez tartozó alattosokkal szemben.

A Belsőszolgálati Szabályzat 11. pontjában meghatározott feljebbvalói jogállásuk ugyan lehetőséget teremtett volna arra, hogy az alacsonyabb rendfokozatúak szabályzatszegése esetén fellépjenek velük szemben, tekintettel azonban arra, hogy az e téren kialakult bírói gyakorlat ezt nem tekintette szolgálati ténykedésnek, és mert a sérelmükre elkövetett bűncselekményeket nem a Btk. 318. §-a szerint minősítették, ezért nem volt kielégítő büntetőjogi védelmük sem. Ma már a tiszthelyettesek és tisztések szolgálaton kívüli fellépésével, illetőleg annak közrehatásával szinte soha sem találkozunk a büntető ügyekben. Nincs nyoma annak sem, hogy a feljebbvalók intézkednének alattosokkal szemben. Ennek a helyzetnek természetesen a fegyelemre gyakorolt hatása sem mellékes.

Az új Szolgálati Szabályzat ezen a helyzeten nemhogy segített volna, hanem tovább szűkítette azoknak a körét, akik a függelmi viszonyok alapján fokozott büntetőjogi védelemben részesíthetők.

A Szabályzat 19. pont (1) bekezdése a bevezetőben — hasonlóan a régihez — azt szögezi le, hogy:

„minden katona a fegyveres erőknél fennálló **függőségi viszonyok** rendszerében köteles szolgálatot teljesíteni. E rendszer keretében az a katona, akinek a joga és kötelessége más katonák tevékenységének irányítása — előljáró, akikre pedig hatásköre kiterjed — alárendeltek.”

A 19. pont (3) bekezdése az **általános jellegű előljáró** és alárendelt fogalmát definiálja: „Az általános jellegű előljáró a **szolgálati előljáró**, a neki alárendelt katonák szolgálati alárendeltek.” (Ezen belül alkategóriát is megállapít a Szabályzat; a szakmai előljáró és szakmai alárendelt fogalmát.)

Témánk szempontjából figyelmet érdemel a Szolgálati Szabályzat 20. pontja. Ez úgy rendelkezik, hogy több együtt tartózkodó katona közül a legmagasabb beosztású a **rangidős**. Azonos beosztás esetén a rangidős a magasabb rendfokozatú, ha pedig a rendfokozatok is egyeznek, akkor az, aki régebben viseli az adott rendfokozatot. Közvetlenül ezután kell utalni a Szolgálati Szabályzat 21. és 22. pontjának előírására, amelyek

magyarázatot adnak arra, milyen jogosultsága és kötelezettsége van a rangidősnek. Ezek szerint a rangidős, ha a szolgálati érdek megköveteli, jogosult alárendeltségébe vonni a rangban fiatalabbakat (21. pont). A 22. pont pedig úgy rendelkezik, hogy ha több katona együttes szolgálati tevékenységet folytat és közülük senki sincs parancsnokul kijelölve, a rangidős köteles a parancsnokságot átvenni. Ebben az esetben a rangidőst megilleti az adott szolgálati tevékenység keretében a szolgálati előljáró és a parancsadás joga, ugyanakkor azonban viseli az adott szolgálati tevékenység végrehajtásáért a felelősséget is.

A Szolgálati Szabályzat 22. pontja tehát az **adott szolgálati** tevékenység keretében ruházza fel szolgálati előljárói jogokkal és kötelezettségekkel a rangidőst. E meghatározásból következik, hogy a szolgálati tevékenység keretén kívül, illetőleg a szolgálati tevékenység megszűnése után megszűnik a szolgálati előljárói viszony és a parancsadás joga is. Ez utóbbi kérdés természetesen csak büntetőjogi szempontból figyelemre méltó, mert a szolgálati tevékenységek körében természetes szabályról van szó.

Bár a Szolgálati Szabályzat 20. pontjában írtakból és részben a 24. pont (1) bekezdésében meghatározottakból azt a következtetést is le lehetne venni, hogy bizonyos állománykategóriák tekintetében a rangidősi helyzet egyfajta előljárói viszonyt is létrehoz, a kialakult bírói gyakorlat azonban ennek ellentmond; így azután következtetéseimben csak addig tudok elmenni, hogy a rangidősök számára a Szolgálati Szabályzat; előljárói jogosultságot és kötelezettséget csak azokban az esetekben ír elő, amelyekben azt a **szolgálati érdek megköveteli**. Szolgálati előljárói jogokat és fokozott büntetőjogi védelmet ezen kívül sem a Szabályzat, sem a Btk. nem ad. A Szolgálati Szabályzat 20. pont (2) bekezdésében meghatározott rangidős állománycsoportokon kívül esők körét határozza meg a Szabályzat a 24. pontban, amikor azt mondja, hogy az egymással előljáró-alárendeltségi viszonyban nem álló katonák¹ közül a magasabb rendfokozatú a nála alacsonyabb rendfokozatúnak **feljebbvalója**. Amennyiben a feljebbvaló a 24. pont (2) bekezdésében megjelölt köteleltségeinek tesz eleget, utasításait a Szolgálati Szabályzat 728. pontja értelmében úgy kell tekinteni, mint az előljáró parancsait.

Ha elfogadjuk a bírói gyakorlatban kialakult ezen irányvonalat, akkor a Btk. 318. § (1) bekezdése figyelembevételével a katonai büntetőjog védelmének körén kívül kerül a rangidős is, ha nem fejt ki szolgálati ténykedést. Ilyen helyzetben van a Szolgálati Szabályzat 24. pontjában írt feljebbvaló általában, és a szolgálati ténykedése befejezése után, továbbá az őr-, és a szolgálati közeg is szolgálatának leteltét követően. Ugyanezek a személyek, illetve gyakorlatilag a Btk. 318. § (1) bekezdésében meghá-

tározott „sértettek” valamennyien védelem nélkül maradnak akkor is, ha **tevékenységük miatt, de a tevékenységet követően bántalmazták őket.**

Itt szeretném különösen hangsúlyozni, hogy nem tartom kielégítő büntetőjogi védelemnek (és jogpolitikai szempontból sem logikus) ha a feljebbvaló, az ör-, stb. elleni bűncselekményeket nem a Btk. katonákra vonatkozó XVII. Fejezetében foglalt tényállások, hanem a törvény más fejezetei szerint bírálják el.

Ilyen jogszabályi rendezés és értelmezés mellett gyakorlatilag például egy hadtáp beosztású, bármilyen magas rendfokozatú tiszt vagj' tábornok, **megfelelő** büntetőjogi védelem nélkül marad egy harcokszó honvéddel szemben, ha az utóbbi pl. bosszúból, utóbb bántalmazza a feljebbvalót vagy a rangidóst. Ez esetben ugyanis a bűncselekmény konkrét eredményétől függően a honvéd cselekményét feltűnően durva becsületsértésnek, könnyű-, Vagy súlyos testi sértésnek, élet elleni bűncselekménynek, illetve amint a bevezetőben már mondtam esetleg erőszakolt módon garázdaságnak lehet minősíteni. További feltűnő és indokolatlan joghézagot és ellentmondást látok például abban, hogy a mezőőrnek a tevékenységi körében kifejtettek miatt, utóbb bármikor történő bántalmazása hivatalos személy elleni erőszaknak minősül, egy katonatisztnek vagy bármilyen rendfokozati állománycsoportba tartozó katonának azonban nincs meg az a'lehetősége, hogy — ha nem előljáró — akár tevékenysége során vagy akár utóbb amiatt ért bántalmazása esetén azonnal, egyértelmű és különösen az utólag történő bántalmazása miatt megfelelő jogvédelmet kapjon.

A fegyveres erők és testületek célja, rendeltetése az ilyen fajta jogszabályértelmezést, illetve ilyen joghézagok hagyását — álláspontom szerint — nem tűri meg. Következik ez egyébként a Szolgálati Szabályzat előszavából is. Az „Előszó” megállapítja, hogy „fegyveres erőink rendeltetését — funkcióit a Magyar Népköztársaság **politikai érdekei** —, a szocializmus teljes felépítésének követelményei és hazánk internacionalista kötelezettségei határozzák meg”. Elvi éllel szögezi le másfelől; hogy „társadalmunkban, a hadügyben és ennek nyomán a fegyveres erőkben végbement változások és fejlődés következtében szükségessé vált a katonai élet és tevékenység átfogó szabályozása. A szabályozás során a vezető szervek azt a **célt** követték, hogy az új szabályzat az elmúlt évtizedek **tapasztalataiból**, a fegyveres erők elért fejlettségi színvonalából kiindulva megfelelő alapot teremtsen a **kor realitásával** összhangban álló katonai **rendhez**, szolgálati és **életviszonyokhoz**.”

; A fegyveres erőknek és testületeknek mindig is szükségük volt és mindig is szükségük lesz az előljárói, a szolgálati, a feljebbvalói helyzet, az

abból fakadó tekintély maximális védelmére, a jogok és kötelezettségek részletes és precíz meghatározására. A katonai fegyelem ugyanis az alárendeltek maradéktalan engedelmissége nélkül, az engedelmisség pedig az előjárói, feljebbvalói stb. tekintély védelme nélkül elképzelhetetlen. Véleményem szerint a Szolgálati Szabályzat egészében, ezen kívül az „Előszó”-ból idézett részében is ezt a célt kívánja érvényesíteni.

A fent kifejtettekkel szemben csupán egy ellenérv hozható fel, és pedig az, hogy a fegyveres erők és testületek viszonyait szabályozó jogszabályok egy része az utóbbi években a polgári életben dolgozókéhoz hasonlóan vagy közel hasonlóan szabályozta a katonák jogait és kötelezettségeit. Nem szabad azonban véleményem szerint a két problémát ilyen módon összevetni.

Igaz ugyan, hogy a fegyveres erők és testületek tagjainak élet- és munkakörülményeit a párt- és állami vezetés igyekszik — a lehetőséghez képest — könnyíteni és közelíteni a polgári életben dolgozók élet- és munkakörülményeihez. Ebből azonban nem következik az, hogy a katonai fegyelem kialakítása, maximális szintre emelése, illetve ilyen szinten tartása ne lenne továbbra is létfeltétele a fegyveres erőknek és testületeknek. Enélkül nem képesek feladatukat teljesíteni.

A Btk. 318. §-ához hasonló szabályozás — tehát az hogy a feljebbvalót, az őrt- és más szolgálati közeget — csak szolgálati tevékenysége **közben** illeti meg az előjáróval azonos büntetőjogi védelem, de a szolgálati tevékenység miatt történt későbbi **függelme**t sértő magatartásért egyébként csupán az általános szabályok szerint részesíthetők védelemben — a magyar hadseregek történetében soha sem volt.

Hogy a minden körülmények közötti rend- és fegyelem fenntartásának fontosságát milyen régen felismerték, továbbá hogy kivételt nem ismerő alkalmazását milyen mértékben tartották szükségesnek, álljon itt egy idézet, egy közel százéves katonai büntetőjogi kézikönyvből;

„Feljebbvaló általában **minden** rendi- fokozatban magasabb. Minden feljebbvaló fontos szolgálati tekintetektől **előjáróképp fellépni jogsítva**, akkor pedig, ha

- a) katonai személyek illetlen magaviseletének, nyilvánvaló kötelességsértésének és szolgálatellenességeinek, kihágásának és csendzavarásának kell véget vetni,
- b) ha több, egymással szerves összefüggésben nem álló csapattest, osztag vagy intézet összetalálkozásakor, a határozott parancsadás,

Vagy egységes vezénylet szükségét felismeri, — arra **kötelezve van...**'¹

A Felszabadulás előtt — a Ktbt. 57. § (1) bekezdése az előjáró és feljebbvaló ellen elkövetett bűncselekményt a következőképpen határozta meg: „aki előjáróját vagy feljebbvalóját tettelesen bántalmazza, ellene más erőszakot használ vagy őt veszélyesen fenyegeti..

(Külön szabályozták az őr elleni cselekményeket).

A Demokratikus Magyar Hadsereg, illetőleg a Magyar Néphadsereg, törvényes rendjét: védő első büntető törvénykönyv, az 1948. évi LXII. törvény (a Katonai Büntető Törvénykönyvről) is hasonlóan rendelkezett.

Az 57. § (1) bekezdése ugyanis a következőket írta elő: „Azt a katonát, aki előjáróját vagy feljebbvalóját bántalmazza, ellene más erőszakot használ vagy. őt veszélyesen fenyegeti, függelemsértés miatt... kell büntetni.”

A jelenlegi — véleményem szerint — nem kielégítő törvényi rendezés koncepciója az 1961. évi V. törvénnyel életbe léptetett Büntető Törvénykönyvvel, illetőleg annak előkészítése során merült fel először.

A Btk. tervezetéhez fűzött miniszteri indoklás a feljebbvaló büntetőjogi védelme tekintetében azonban nem meggyőző. E szerint „.. a feljebbvalót... csupán annak szolgálatával kapcsolatban, szolgálati ténykedése közben tartja.. indokoltnak ilyen fokozott büntetőjogi védelemben részesíteni a más katonai személy részéről ért jogtalan támadással szemben.”

E cikk megírására, a kérdéskomplexum elméleti részén túl az a teljesen gyakorlati ok is vezetett, hogy az előjárókba feljebbvalók, az őrök, a szolgálati közegek sérelmére elkövetett bűncselekmények száma jelentős. így e kérdés újraszabályozása mindenféle szempontból indokolt. Végleges és mindenben kielégítő megoldást a Btk. most folyó' kodifikációja során lehetne és kellene találni. Ezért — indokaimat is figyelembe véve — az alábbi konstrukció látszana kielégítőnek:

„Aki az előjáróval, a rangidőssel, a feljebbvalóval, az őrrel vagy más szolgálati, illetve rendészeti közeggel szemben az eljárása alatt vágy amiatt erőszakot alkalmaz, azzal fenyeget vagy tettelesen ellenállást tanúsít, egy évtől öt évig, háború idején két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”.

A jelenleg hatályos Btk. 318. §-ának minősített eseteit változatlanul fenn kellene tartani.

¹ Papp Kálmán: A Katonai Büntető és Fegyelmi Fenyítőjog Kézikönyve. Budapest, 1984. — A szerző kiadása.

A bűnügyek parancsnoki vizsgálatának és elbírálásának tapasztalatai

Irta: **Dr. Kovács Tamás** százados

Majd három évvel a Be. hatályba lépése után, indokolt rövid számvetést készíteni, és felmérni, hogy a parancsnokok (vezetők) miként élnek a törvény által rájuk ruházott joggal; a vétségek elbírálásának milyen gyakorlata alakult ki és e gyakorlatban mennyiben érvényesülnek az eljárásjogi előírások. A felmérést a Szegedi Katonai Ügyészség 1975. évi adatai alapján végeztük.¹ Az ilyen felmérés egyidejűleg rámutat arra is, hogy mi katonai ügyészek mit tettünk a parancsnoki büntető jogalkalmazás törvényességének elősegítése, e parancsnoki tevékenység színvonalának emelése érdekében.

Először is arra a kérdésre kerestünk választ, hogy biztosítottak-e a büntető eljárási törvény katonákra vonatkozó rendelkezései végrehajtásának személyi feltételei.

Ismert, hogy a különböző szintű parancsnokokat igen sokrétű jogalkalmazói tevékenységre kötelezi. (Fenyítések, kártérítési eljárások stb.). Ezek közé tartozik a törvény által a parancsnokokra ruházott jogkörben kifejtett nyomozói és mintegy „büntető bírói” tevékenység is.

Ilyen jogkörében eljárva a parancsnoknak döntenie kell arról, hogy az adott normasértés bűncselekmény-e vagy sem, a nyomozást el kell-e rendelni, vagy meg kell tagadni, szükség esetén irányítania kell a nyomozótiszt által folytatott nyomozást, majd a jogpolitikai elveknek megfelelően döntenie kell abban a kérdésben, hogy bírói vagy fegyelmi felelősségre vonásra van-e szükség. A 37/1975/HK. 21/HM. Irányelv 56. pontja külön hangsúlyozza, hogy: „A vétség elbírálására jogosult parancsnoknak elsősorban abban kell állástfoglalnia, hogy a fegyelmi felelősségre vonással érvényesülnek-e a büntetéshez fűződő célok.”.

¹ Jelentés a parancsnokok által 1975-ben elbírált bűncselekmények elintézésének vizsgálatáról. (Szegedi Katonai Ügyészség V. VIII. 81/1976.).

Természetes, hogy az említett döntésekhez, azaz a bűncselekmények elbírálásához megfelelő jogismeretre és a jogpolitikai elvek, igények ismeretére is elengedhetetlen szükség van.

A parancsnokok többsége aránylag kevés ilyen ismerettel rendelkezik, azonban ennek ellenére a törvény erejénél fogva minden parancsnok kötelezett a jog alkalmazására, Követelmény tehát, hogy minden parancsnok igyekezzen megszerezni a büntetőjogi kérdések tőle elvárt megoldásához szükséges ismereteket; mint ahogy jónéhány parancsnok ezt már meg is tette.²

Nyilvánvaló tehát, hogy a nyomozótisztek rátermettsége, ismereteik szintje lényeges befolyással van a bűncselekmények parancsnoki elbírálásának törvényességére. Természetes lenne ezért, hogy a parancsnokok a bűnügyek parancsnoki nyomozásáról szóló 62/1973/HK. 31/HM. Utasítás 7. § (1) bekezdésének megfelelően az erre legalkalmasabb tiszteket jelölnék nyomozótisztnek. Sajnos mégis sokszor tapasztalható, hogy nem átgondolt a nyomozótisztek kijelölése, nem biztosított alap- és továbbképzésük, nem adottak optimális munkafeltételeik.

A dolgok természetéből következően az esetek többségében nem a parancsnok, nem is a nyomozótisztek, hanem az; alárendelt parancsnokok, egységügyeletes tisztek azok, akik először találkoznak az eljárás megindítására okot adó cselekménnyel, tehát ők azok, akik először megszűrik az eseményeket, ők alkotnak először véleményt arról is, hogy az adott cselekmény bűncselekmény, vagy fegyelemsértés-e. Tévedésük tehát azzal az eredménnyel járhat, hogy az illetékes parancsnok tudomást sem szerez a bűncselekmény elkövetéséről. Az ilyen tévedések elkerülése érdekében szükséges lenne a hivatásos állomány büntetőjogi ismereteinek megalapozása már a katonai főiskolákon, de szükség van a már megszerzett ismeretek állandó bővítésére is.

A bűnügyek parancsnoki elbírálásával összefüggő személyi feltételek tehát nem maradéktalanul biztosítottak, és ez tükröződik is a parancsnokok büntetőjogi döntéseiben.

1. A bűnügyek parancsnoki elbírálásának törvényességét vizsgálva, először is azt a kérdést kell feltenni, hogy az erre jogosult és kötelezett parancsnokok vajon minden esetben eljárnak-e a tudomásukra jutott bűncselekmények miatt.

A nyomozás törvényessége feletti felügyeleti tapasztalataink azt bizonyítják, hogy a parancsnokok még elég gyakran nem ismerik fel az adott magatartásban a bűncselekményt, és vagy ezért vagy pedig más

² Vö.: Előadás a bűnügyek parancsnoki nyomozásának főbb szabályairól. (Készítette: Dr. Takács László alez.; Kiadta: HM Jogi- és Igazgatási Főosztálya. Ki. szám: 87.)

okból (mert pl.: nem jut el hozzájuk a megfelelő információ) nem hozzák meg a Be. 342. § (1) bekezdésében előírt határozatot.

A Be. 2. §-a szerint: „A büntető ügyekben eljáró hatóságok az e törvényben megállapított feltételek fennállása esetén kötelesek a büntető eljárást lefolytatni”. Ettől csak a Be. 13. §-ában felsorolt eljárási akadályok esetén lehet eltekinteni. Minthogy a Be. 332. § (1) bekezdése alapján a részére meghatározott körben az illetékes parancsnok katonai nyomozóhatóság, a Be.-ben meghatározott eljárási kötelezettség természetesen köti a parancsnokokat is, így tehát a hatályos törvény értelmében nem engedhető meg a bűncselekmény miatti büntető eljárás elmulasztása, következésképpen a rendelkezésre álló jogi eszközeinkkel oda kell hatnunk, hogy minden bűncselekménnyel kapcsolatban valamilyen érdemi határozatot hozzanak a parancsnoki büntető eljárásban is.

Kérdéses azonban, hogy a Be. 342. § (1) bekezdésében előírt azon kötelezettség, mely szerint a nyomozás elrendelése vagy megtagadása felől **minden** bűncselekménnyel kapcsolatban a parancsnok határozni köteles, nem túlzottan bürokratikus vónása-e a törvénynek. Mivel a kérdés a gyakorlatban vitatott, indokolt bővebben fejtegetni.

Természetesen az e kérdésben folyó polémia nem lehet oka annak, hogy eltekintsünk a hatályos büntető eljárás-jogi rendelkezések betartásától.

2. Az érdemi parancsnoki döntések közül a nyomozás elrendelések, illetve megtagadások arányát a statisztika a következők szerint szemlélteti:

A parancsnokok a bűnügyek 20%-ában rendeltek el és folytattak le nyomozást, és az összes ügyek 7%-ában kezdeményezték a vádemelést, illetve bíróság elé állítást.

összehasonlítva a nyomozások és a vádjavaslatok arányát, a különböző bűncselekmény-kategóriákban figyelemre méltó tendenciákat tapasztalhatunk.

A vizsgált időszakban elbírált vétségek 53%-át katonai vétségek tették ki, ezeknek azonban csupán 12%-ában folyt nyomozás, de a katonai vétségek miatti bűnügyek 8%-ában vádemeléssel vagy bíróság elé állítással fejeződött be az eljárás.

Ezzel szemben a köztörvényi vétségek (amelyek 47%-ot jelentettek) 26%-ában nyomoztak a parancsnokok, de csak 5%-ukban került sor vádemelésre.

A katonai és a köztörvényi vétségek elbírálási gyakorlatának összevetése után megállapíthatjuk, hogy a parancsnokok elsősorban a köztörvényi vétségek esetében látták szükségesnek a tényállást nyomozás során felderíteni. Ez indokolt is, hiszen szinte kizárólag az ilyen vétségek (kü-

Ionosén a közlekedésiek és a tulajdon elleniek) igénylik a nyomozást, de egyúttal ezek azok a bűnügyek is, amelyek általában kihatnak mások személyes vagy anyagi érdekeire, illetve az ilyen cselekményeknek lehetnek polgári jogi következményei is.

Ugyanekkor azonban azt is látni kell, hogy a parancsnokok elsősorban a katonai rend és fegyelem támadását jelentő normasértéseket ítélik meg súlyosabban; ezt fejezik ki a katonai, illetve köztörvényi vétségek miatti vádemelési arányok (8%, illetve 5%).

Figyelemre méltó, hogy a katonai cselekmények közül a legszigorúbban az önkényes eltávozás vétségét ítélték meg a parancsnokok (22%-os vádjavaslati arány) és a legkisebb jelentőséget a szolgálati, feladat ellátása alóli kibúvásoknak tulajdonították, (5%-os vádjavaslati arány).

Ezzel szemben a köztörvényi bűncselekmények közül igen kedvezőtlen a vádjavaslati arány a tulajdon elleni vétségeknél, és különösen a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétségénél.

Az eddigi és általunk fontosnak tartott megállapítások — amit a statisztikai adatok is alátámasztanak — azt jelentik, hogy a parancsnokok gyakran a jogpolitikai elvekkkel ellentétben elmulasztják a nyomozás elrendelését, illetve a nyomozás lefolytatása esetén a vádemelési indítványuk előterjesztését.

Nyomozás elrendelése és vádjavaslat előterjesztése helyett a nyomozás megtagadásáról és az ügy fegyelmi hatáskörbe vonásáról hoztak határozatot a parancsnokok pl.: a következő esetekben:

- t— K. G. hór. tiz. ellenőrző járőrszolgálatban kb. félliter pálinkát , ivott meg, annyira lerészegedett, hogy kerékpárjáról többször leesett, majd a legutolsó ilyen esetben a földön maradt, és elaludt.
- Sz. J. r. őrm. — aki a határozat indoklása szerint „hasonló fegyelemsértésért már volt fenytve” — járőrszolgálatban, mint járőrparancsnok leittasodott, és nagyobb mennyiségű szeszestalt fogyasztott r.. tiz, járőrtársa is.
- Zs. B. bv. őrm. mint munkáltató ór szabálysértés miatt elzárt személyeket őrzött, akiket otthagyt. Italozása közben távolléte alatt az őrzésére bízottak közül kettő fuvarosoknak segédkezett, akik munkájukat több üveg sörrel honorálták.
- K. I. őrm. szolgálati helyétől 4 napig volt önkényesen távol, és ez idő alatt különböző helyeken italozott.
- K. J. őrv. mint órparancsnok Zs. A. honv. készütségekben levő órtagot az objektumból kb. 30—40 percre hazaengedte szülei lakására.

A nyomozás elrendelése szükséges lehet a bűncselekmény tárgyi súlya, vagy más ok folytán megkívánt vádemelés indokoltsága miatt, de szükséges lehet ennek hiányában akkor is, ha csak nyomozás után lehet megnyugtatóan állástfoglalni a bűnösség vagy ártatlanság kérdésében, illetve ha az elkövető kilétének megállapítása csak ilyen eljárásban várható. A parancsnoki eljárásban ezeknek a követelményeknek gyakran nem tesznek eleget, Így pl. az alábbi esetek egyikében sem rendelték el a nyomozást.

— A Gy-i Rendőrkapitányság vezetője a nyomozás teljesítését megtagadta a következő esetekben:

1975. március 20-án N. B. őrm-től ismeretlen rendőr ellopta a pihenőszobában levő szekrény polcára tett 200 Ft-ját. Ugyanitt a kerékpártárolóban egy szolgálati motorkerékpárról szerelt le kb. 200 Ft értékű különböző alkatrészeket március 28. és április 2. között.

— K. Gy. honv. bűnösségét a parancsnoki határozat közlekedési vétségben állapította meg, de ez a határozat indokolásában úgy szól, hogy: „Az ittas állapot véralkoholvizsgálattal nem lett bizonyítva”, csupán szondát alkalmaztak.

, — P. M. r. fhdgy. szolgálati gépkocsijával nagy sebességgel közelített meg egy gyalogátkelőhelyet, késve észlelte, hogy a gyalogátkelőhely előtt egy tehergépkocsi, amögött pedig egy kerékpáros gyermek állt meg. A gyereket elütötte, és a tehergépkocsi alá lökte. Ezután a sérült gyereket gépkocsijával a helyszínről elvitte, a helyszín biztosítására nem intézkedett. Később fékhibára hivatkozott, a főfékhengert ki is cseréltette, bár a fegyelmi eljárás során már azt állította, hogy a fék ismeretlen körülmények folytán megjavult.

Minden tudomásunkra jutott, de parancsnoki hatáskörbe tartozó bűncselekménnyel kapcsolatban vizsgálni kell tehát, hogy valamilyen szempontból nem szükséges-e a nyomozás elrendelése. Különösen kritikusán kell vizsgálni ezt abban az esetben, ha a bűncselekménnyel kapcsolatban a parancsnok még nem hozott határozatot.

3. A parancsnokok által készített határozatok igen nagy része alaki vagy tartalmi szempontból hibás, adott esetben pedig törvényt sértő volt. Gyakori a téves jogi minősítés, vagy az egyébként téves jogszabályi hivatkozás. E jogi tévedések egy része az ügy érdemére is kihat. Jónéhány esetben a jogszerűen elbírált bűncselekmény mellett megállapítható másik bűncselekményre, illetve a felelősségre vont személyen kívül bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható másik személyre a parancsnoki határozat nem tartalmaz rendelkezést. Igen gyakran tapasztalhatók a

Be. 116. § (3) bekezdésében, illetve a 342. § (1) bekezdésében említettek értesítésének elmulasztása, illetve a Be. 148. § (1) bekezdésében írt panaszjog biztosításának elmulasztása. Néhány esetben a parancsnokok egyáltalán nem rendelkeztek a panaszjogról, több esetben erről nem kielégítő, félreérthető módon rendelkeztek, nem egy esetben a határozat idevonatkozóan téves rendelkezést tartalmazott.

Mulasztások tapasztalhatók a határidők betartása terén is,

A parancsnokok által hozott határozatok indokolása nem kielégítő. Gyakori azoknak a határozatoknak a száma, amelyek hiányosan tartalmazzák a tényállást, vagy amelyek hiányos indokolása vitathatóvá teszi a jogi minősítés helyetállóságát, és egyúttal megkérdőjelezi a bűnösség kérdésében való állásfoglalás megalapozottságát.

A határozatok indokolásával kapcsolatban önálló problémaként jelentkezik az, hogy a határozatok többségének indokolásából hiányzik annak megokolása, hogy miért bírálja el a parancsnok az adott bűncselekményt fegyelmi hatáskörében. Az ügyek kb. 1/4-ében a parancsnokok elmulasztották a feljelentés, vagy a bűnügy fegyelmi hatáskörbe vonását megindokolni, azaz nem hivatkoztak a Btk. 106. §-ában említett „összes körülmény"-re. Az esetek többségében sablonosan csak arra hivatkoztak, hogy a vétség büntetési tétele 1 évnél nem súlyosabb szabadságvesztés, ezért az fegyelmi hatáskörbe vonható. A tapasztalatok szerint a parancsnokok egy része nem érti, vagy nem alkalmazza helyesen a Btk. 106. §-ának rendelkezését, és nem veszi figyelembe azt, hogy a Btk. 106. §-át csak bizonyos körülmények fennállása esetén („az eset összes körülményeire figyelemmel") lehet alkalmazni.

í

* * *

A parancsnokok által a vizsgált időszakban elbírált 400 bűnügy iratai bizonyítják azt is, hogy a nem mindig következetes és nem kellően hatá-
sos katonai ügyészi tevékenység is közrejátszott a vázolt állapot kialakulásában.

Ez indokolja annak az áttekintését, hogy a katonai ügyész milyen lehetőségekkel rendelkezik a bűnügyek parancsnoki elbírálása törvényességének alakítását illetően, továbbá, az eljárásjogi törvényből adódóan milyen gátjai vannak a még hatásosabb katonai ügyészi beavatkozásnak.

A Btk. 106. §-ának és a Be. 342. § (1) bekezdésének együttes értelmezése a hatáskört illetően abban összegezhető, hogy az 1 évnél <nem> súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett vétség miatt indult ügyben — ha az elkövető a katonai büntető törvények hatálya alatt áll — az

elsődleges döntés kizárólag csak a parancsnoki hatáskörben hozható meg. Nem kivétel ez alól az az eset sem, amikor a katona polgári személlyel együtt követ el vétséget. A katonai nyomozóhatóságok hatáskörét megállapító miniszteri utasítások ezekben az esetekben nem a döntés, hanem csak a nyomozás jogát veszik ki a parancsnokok hatásköréből.

A Legfőbb Ügyész 7/1973. sz. Utasításának 97. §-a mindezt egészen egyértelműen fogalmazta meg. E szerint ilyen vétségek esetében a katonai ügyészt a Be. 18. § (1) bekezdés d) pontjában és a Be. 18. § (3) bekezdésében meghatározott jogok (a határozat jóváhagyása, hatályon kívül helyezése, megváltoztatása, a nyomozás magához vonása) nem illetik meg. A Be. 18. § (1) bekezdés e) pontjában meghatározott jogával (a nyomozás megszüntetése) pedig csak a vádjavaslat előterjesztése után, akkor élhet, ha a javaslattal nem ért egyet. A Be. 18. § (1) bekezdés a) pontja alapján pedig nyomozásra csak akkor adhat utasítást, ha azt még nem tagadták meg.

Mindezek szerint tehát az ilyen büntetési tételű vétségeket illetően a katonai ügyészt maradéktalanul és minden ügyre vonatkozóan a Be. 18. §-ában írtak közül csak az (1) bekezdés b), c) és f) pontjában, továbbá a (2) és (4) bekezdésében említettek illetik meg.

Mindez egyúttal kizárja azt, hogy a katonai ügyész ilyen bűncselekményt bármilyen módon elbíráljon; azaz a nyomozást elrendelje vagy megtagadja, illetve, hogy a nyomozás elrendelése után azt megszüntesse. Kizárja továbbá az egyes nyomozási cselekményeknek katonai ügyész által való elvégzését is, és természetesen azt is, hogy az ilyen ügyek elbírálására vonatkozóan az illetékes parancsnoknak bármilyen utasítást „djön, vagy az ügyet magához vonja.”³

Kizárja végül a feljelentés kiegészítésének ügyészi elrendelését és /égrehajtását is; az ilyen vétség miatti feljelentést kötelező áttenni az illetékes parancsnokhoz.⁴

A nyomozás törvényessége feletti felügyeleti tevékenység során, illetve a Be. 18. § (1) bekezdés b) pontjában biztosított jogával élve azonban az ügyész jogosult a törvénysértést megállapítani, ennek azonban semmiféle joghatása nincs, mert az ügyésznek az illetékes parancsnokéval ellentétes jogi álláspontja érvényesítése csak a Be. 342. § (1) bekezdésében írt módon, úgy lehetséges, hogy a katonai ügyész az illetékes

³ Vö.: Dr. Muraközi Gábor őrgy.: Az 1973. évi I. tv. alkalmazásának tapasztalatairól. (Katonai Jog- és Igazságszolgáltatás. 1975. VI. évfolyam 1—2. szám 75. oldal.)

⁴ Lásd: Katonai Főügyészség 5/1974/IV—18. számú állásfoglalását,

parancsnok előjárójához fordul a kifogásolt határozat megváltoztatása, vagy hatályon kívül helyezése érdekében.⁵

Itt kell megjegyezni azt is, hogy a Be. 342. § (1) bekezdésének most említett rendelkezéséből, a Be. 116. § (4) bekezdéséből, valamint az ahhoz fűzött miniszteri indoklásból következően — a Be. 148. § (5) bekezdésében szabályozott esetet kivéve — az illetékes parancsnok maga sem változtatja meg határozatát, azt hatályon kívül sem helyezheti, mert törvényességi szempontból fontos elv az, hogy a hatóság a Be. 116. § (4) bekezdésében szabályozott eseteket kivéve, kötve van saját határozatához.'

Így tehát megállapítható az, hogy az 1 évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett vétségeket illetően meglehetősen leszűkült a katonai ügyészi hatáskör.

Ez indokolja azt, hogy a törvényesség érdekében minél határozottabban és következetesebben éljünk a Be. 342. § (1) bekezdéséből, a Be. 18. § (1) bekezdés a) pontjából és a 7/1973. Legf. Ü. Utasítás 97. § (3) bekezdéséből fakadó azon jogunkkal, hogy indokolt esetben, ha a nyomozás teljesítését még nem tagadta meg a parancsnok, utasítsuk őt a nyomozás elrendelésére. Ezt a katonai ügyészi jogot egyébként elismeri a bűnügyek parancsnoki nyomozásáról szóló 62/1973/HK. 31/HM Utasítás 24. §-ának (2) bekezdése, a Belügyminisztérium katonai nyomozóhatóságairól szóló 1974. évi 4. sz. belügyminiszteri utasítás 17. pontjának (4) bekezdése, a Büntetésvégrehajtási Testület parancsnokai nyomozásáról szóló 106/1974. sz. igazságügyminiszteri utasítás 11. §-ának (9) bekezdése és a Munkásőrség Országos Parancsnokának a nyomozásra illetékes parancsnokokról és a katonai nyomozóhatóságok hatásköréről szóló 19/1973. számú utasításának 49. pontja is.

Ezen kívül — véleményünk szerint — a Be. 18. § (1) bekezdés d) pontjában írt joggal élhetünk akkor is, ha a parancsnok 1 évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett vétségnek minősítette ugyan a bűncselekményt, de az annál súlyosabban minősülő vétség vagy bűntett.

A büntetési tételüknél fogva kizárólagosan parancsnoki hatáskörbe tartozó vétségek érdemi elintézésébe való további beavatkozásra ad még lehetőséget a Be. 145. § (2) bekezdésének b) pontja is, amely alapján az

⁵ Vö.: Dr. Kapfinger Tibor r. alez.: A katonai büntető eljárás és a parancsnoki nyomozás egyes kérdései (Katonai Jog- és Igazságszolgáltatás 1974; V. évfolyam 1. szám 36—37; oldal).

⁶ Ugyanilyen eligazítást adott egyébként a Katonai Főügyészség 5/1074/V.—22. számú állásfoglalása is.

ügyész a hozzá vádjavaslattal felterjesztett ügyben pótnyomozást rendelhet el.

Kérdéses lehet, hogy a pótnyomozás lefolytatására ilyen ügyekben jogosult-e a katonai ügyész. Erre nézve eligazítást ad ugyan a 7/1973. Legf. Ü. utasítás 35. § (7) bekezdése, amiknek a katonai eljárásra érvényességét egyesek vitatják. Minthogy azonban a Be. 145. § (4) bekezdésének érvényét a katonai ügyészségre vonatkozó külön rendelkezések sehol sem hatálytalanítják, a kérdéses rendelkezést katonai ügyészi jogosultságnak is kell tekinteni.

A kizárólag parancsnoki hatáskörbe tartozó /étségek elbírálását érdeemben ugyan nem érintő, de mégis közvetlen katonai ügyészi beavatkozásnak kell felfogni a Be. 116. § (4) bekezdésében megfogalmazott kijavítás kezdeményezését, valamint a Be. 18. § (1) bekezdés b) és c) pontjában írt jog gyakorlását és ezzel kapcsolatban a hivatkozott Legf. U. utasítás 7. § (1) bekezdés c)—e) pontjaiban írt esetekben a fokozott ügyészi felügyelet gyakorlását.

Végül meg kell említeni még a Be. 18. § (2) bekezdésében írt jogosultságot is, amely szerint a kényszerintézkedések alkalmazásának törvényességét és az eljárásban résztvevő személyek jogainak érvényesítését az ilyen bűncselekmények miatti nyomozás során is a katonai ügyész felügyeli.⁷

Mindezeket a lehetőségeket számbavéve megállapíthatjuk tehát, hogy a kizárólagos parancsnoki hatáskörbe tartozó bűnügyek elbírálása törvényességének biztosítása érdekében a megcsorbított jogkörű katonai ügyész a látszat ellenére is sokat tehet; többféle, többirányú, közvetlen és közvetett beavatkozási lehetőséggel is rendelkezik.

Az említett vizsgálatok után tett megállapítások szerint ez az indokolt beavatkozás sok esetben elmaradt. A vizsgálat alá vont 400 bűnügyben a parancsnokok által hozott határozatokkal kapcsolatban az indokoltnál jóval kevesebb, csak 14 esetben került sor hatályon kívül helyezés kezdeményezésére, 5 esetben a katonai ügyész helyezte hatályon kívül a határozatot, csupán 1 esetben kezdeményezték a határozat kijavítását, és 4 esetben került sor a pótnyomozást elrendelő utasítás kiadására.

⁷ A Be. 18. §-ában meghatározott ügyészi jogosultságok az 1—3 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett vétségeket illetően minden korlátozás nélkül megilletik a katonai ügyészeket is.

A büntettek miatt katonai ügyészi utasítás vagy megbízás alapján folytatott eljárásokra, illetve az ügyészi megbízásra, parancsnok által teljesített egyes nyomozási cselekményekre vonatkozóan az ügyészi felügyelet módszereit ismereteim szerint helyesen alkalmazták, és megfelelnek az említett Legf. U. utasítás 99. §-ában előírtaknak.

A: katonai, ügyész lehetőségei közé sorolható, hogy a tapasztalt, de nem érdemi jelentőségű törvénysértések, hibák miatt észrevétellel forduljon a parancsnokhoz. Ez egyébként nemcsak jog, de az említett Legf. U. Utasítás 101. §-a és a Katonai Főügyészség 5/1974/V—22. számú állásfoglalása értelmében kötelesség is.

A II. részben leírtakból megállapítható, hogy a bűnügyek parancsnoki elbírálásának gyakorlata a Be. életbelépésétől eltelt több, mint 2 év után sem kielégítő. A helytelenül alakult gyakorlatnak részben oka az is, hogy a katonai ügyészek a bűnügyek parancsnoki elbírálása feletti felügyeleti tevékenységüket nem egységes szempontok szerint, nem kellő következetességgel teljesítik, következésképpen az ügyészi mulasztás is közrejátszik abban, hogy a parancsnokok egy része még mindig nincs tisztában eljárási kötelezettségével, nem fordít kellő gondot a bűncselekmények törvényes minősítésére, a megalapozott és a jogpolitikai elveknek mindenben megfelelő döntések kialakítására. Ugyanakkor a nyomozótisztek egy része még az iratok kezelésének, nyilvántartásának szabályaival és a határozatszerkesztés elemi tudnivalóival sincs tisztában. Nagy azoknak a nyomozótiszteknek a száma, akik az igényesebb tevékenységük során hibákat vétene. Ismert viszont, hogy a parancsnokok többsége nem képes e nyomozótisztek által vétett hibákat felismerni, illetve a nyomozótiszteket a helyes eljárásra kioktatni.

Jogszabályokban előírt kötelezettségeinket túl, ez a helyzet is arra kényszerít bennünket, hogy minden hibát feltárjunk, mégpedig a hibák érdemi súlya szerint differenciálva, azaz, ha szükséges kezdeményezzük a határozat hatályon kívül helyezését, más esetben, ha arra van mód, indítványozzuk a határozat kijavítását, mindig követeljük meg a határozatok elkészítését, kisebb jelentőségű hibákra pedig írásbeli észrevételekben hívjuk fel a parancsnokok, nyomozótisztjeik figyelmét; Egységes és következetes ilyen intézkedésekkel, továbbá a nyomozás törvényessége feletti felügyeleti tevékenységünk színvonalának és gyakoriságának növelésével, a nyomozótisztek minél jobb kiképzésével és a parancsnokok jogismereteinek lehetőségeink szerinti bővítésével elérhetjük azt, hogy a bűnügyek parancsnoki elbírálásának színvonala a megkívánt és elvárható szintre jusson.⁸

Természetesen különös gonddal kell ügyelni arra, hogy a bűnügyek parancsnoki elbírálásával kapcsolatos valamennyi katonai ügyészi intézkedés és észrevétel megalapozott, a törvénynek mindenben megfelelő,

⁸ Lásd: Dr. Vincze Lukács r. ezds.: A katonai büntető eljárás (Magyar Rendőr Jogpropaganda Melléklete. 1973. 26—27. oldal) és Dr. Kapfinger im. 35. oldal.

a törvényesség megszilárdítását célzó, és a parancsnokok, valamint nyomozótisztjeik jogi ismereteinek bővítésére alkalmas legyen.

A bűnügyek parancsnoki elbírálási gyakorlatának és a nyomozások színvonalának felmérésekor óhatatlanul felmerül az a kérdés, hogy a katonai vétségeknek a hatályos büntetőeljárás törvény által szabályozott elintézési módja, — főleg bürokratikus vonásai miatt — megfelel-e azoknak a követelményeknek, melyeket a törvénynek ki kell elégíteni.

A parancsnokok által a vizsgált időszakban elbírált vétségeknek több mint a felét (53%-át) a katonai vétségek tették ki. E katonai vétségek túlnyomó többsége kizárólag a katonai rendet és fegyelmet sértette és az összes körülmények mérlegelése egyértelműen indokolta a bírósági eljárás mellőzését. Ezért merült fel az a kérdés, hogy nem volna-e életsezerűbb a régi Be. szerinti szabályok visszaállítása, nevezetesen az, hogy katonai vétségeket a parancsnokok büntető határozat nélkül, fegyelmi határozat alapján bírálhassanak el. Kiegészíthető volna egy ilyen rendelkezés azzal, hogy az érdekelték a fegyelmi eljárás miatti panaszukat csak az érdemi döntés elleni panasszal együtt terjeszthetik elő.

A hatályos jogi megoldás egyébként is ellentmondásos. Tapasztalataink feljogosítanak bennünket arra, hogy vitatkozzunk Dr. Markója Imre azon korábbi véleményével, amely szerint a Be. 342. §-a „A bűncselekmény fegyelmi elbírálásának régóta vitatott problémáit oldja meg egyértelműen, s a jogalkalmazó számára világosabban és áttekinthetőbben.”⁹

Ettől eltérően állítható, hogy a jelenlegi megoldás a jogban képzetlen jogalkalmazók számára nem megnyugtató és sok vonatkozásban ellentmondásos, még a katonai életviszonyok követelményével is.

Így pl.: a hatályos jog szerint az 1 évnél nem súlyosabb szabadságvesztésér fenyegetett vétségnek szuverén ura a parancsnok: tehát önállóan dönthet a bűncselekmény elbírálása felől. Ugyanakkor azonban más rendelkezések máris csorbítják a frissen adott jogkört, hiszen a katonai ügyész egyrészt a már említett esetben utasítást adhat a nyomozás elrendelésére, másrészt pedig, ha az esetleges vádjavaslat nem ért egyet, megszüntetheti a nyomozást. Ezekben az esetekben tehát tulajdonképpen nem a parancsnok, hanem a katonai ügyész dönt. A helyzet további furcsasága az, hogy vádjavaslat esetén a katonai ügyész dönti el, hogy indokolt-e a vád, de ugyanezen kérdés eldöntésébe, ugyanilyen bűncselekmény esetén a katonai ügyész nem szólhat bele, ha nincs vádjavaslat.

⁹ Dr. Markója Imre: Az új büntető eljárási törvényről. (Magyar Jog- és Külföldi Jogi Szemle. XX. évfolyam, 1973. 3. szám 134—135. oldal)

Továbbá: a nem érdemi határozat elleni panaszt a katonai ügyész bírálja el, ezt a jogosultságot a törvény — nem egészen következetesen — nem bízta a magasabbparancsnokra.

Végül: a kizárólagos parancsnoki hatáskörbe tartozó bűncselekmény miatti vádemelés esetén a katonai bíróság köteles vizsgálni, hogy a parancsnok terjesztett-e elő vádjavaslatot, mert ennek hiányában a bűnügyet nem is tárgyalhatja. Ugyanakkor azonban, ha a súlyosabb büntetési tételű vétség vagy büntett miatt folytatott tárgyalás eredményeként csak kizárólagos parancsnoki hatáskörbe tartozó vétséget lát a katonai bíróság megállapíthatónak, ez esetben már mégsem kell tekintettel lennie a kizárólagos parancsnoki jogkörre, azaz a parancsnok javaslata nélkül is hozhat elmarasztaló ítéletet.

A hatályos jogi megoldás egyéb jogi érvekkel tulajdonképpen nem támadható, hiszen összhangban van a Be. 2. §-ával, 121. §-ával, a 126. § (1) bekezdésével és a 127. § (1) bekezdésével is. Ez azonban nem jelenti egyúttal azt is, hogy az ellenkező megoldás jogilag védhetetlen lenne.

A Btk. 106. §-a — mint ahogy a korábbi eljárásjog is így fogta fel — tulajdonképpen megengedi azt, hogy a vétséget akár nyomozást megtagadó határozat nélkül bírálja el fegyelmi hatáskörében a parancsnok. Tehát csak a Be. 342. § (1) bekezdésének kell ilyen megfogalmazást kapni ahhoz, hogy a kérdés el legyen döntve.

A Be. 342. § (1) bekezdése vitatott rendelkezéséhez fűzött miniszeri indokolás azzal érvel, hogy az illetékes parancsnok a büntetőeljárásban a nyomozóhatóság feladatkörét látja el, és ezért kell a bűncselekmény elbírálása során először a büntetőjogi igény kérdésében döntenie, azaz ez az oka annak, hogy fenyítést csak a nyomozás megtagadása vagy megszüntetése után szabhat ki.

Nem vitás az, hogy a kétségtelenül nyomozóhatósági feladatkört ellátó parancsnoknak elsődlegesen a büntetőjogi igény kérdésében kell döntenie. Ezt azonban — véleményem szerint — nemcsak formális határozat útján tehetné meg, hanem megtehetné ezt azzal az utaló magatartásával is, hogy nem rendel el nyomozást, hanem az elkövető katonát fegyelmileg felelősségre vonja.

Egyébként a határozathozatali kötelezettség mellett szóló érvként szokták megemlíteni azt, hogy nem közömbös az, hogy az adott bűnös magatartás miatt a fegyelemsértéseknél szokásos módon kiszabják a fenyítést, vagy pedig megfelelően szerkesztett, jól indokolt, s ennél fogva kellően agitatív hatású határozatban foglal állást a parancsnok a tekintetben, hogy az adott magatartás bűncselekmény, s ezzel egyúttal érezteti azt is, hogy emiatt az elkövető büntetést is kaphatott volna, majd ugyancsak jól megindokolva hozza az elkövető és mások tudomására azt,

hogy adott esetben miért tartotta elégségesnek a fegyelmi felelősségre vonást. Mindez természetesen fokozott mértékben alkalmas a büntetési célok elérésére, különösen a katonai rend és fegyelem megszilárdítása érdekében nagyjelentőségű generális preventió szolgálatára. Nem lehet azonban vitás az sem, hogy ugyanez a hatás váltható ki egy jól megszövegezett fenyítési parancs kihirdetésével is.

Természetesen a Btk. 106. §-ának szövegezéséből következően a vétség miatti fegyelmi fenyítés kiszabása továbbra is csak lehetőség maradna, azaz a parancsnok nem lenne gátolva abban, hogy ha ennek szükségét látja a nyomozást elrendelje, majd vádjavaslatot terjesszen elő.

Így tehát semmi sem indokolja különösebben a Be. 342. § (1) bekezdése I. rendelkezését. Ezzel szemben a már említettek mellett érvként hozható fel az is, hogy a magyar katonai büntető eljárásjogban hagyományai vannak annak, hogy a parancsnokok — akik egyébként kétségtelenül legjobban ismerik a fegyelmi helyzetet, és az annak alakulása szerint jelentkező elbírálási igényt — minden eljárásjogi kötöttség vagy formáság nélkül bírálhassák el a katonai vétségeket.

A fentiekben vázolt érveink alapján célszerű volna a katonai vétségeket minden eljárásjogi kötöttség meghatározása nélkül a parancsnok hatáskörébe utalni. (Az általában mások jogait sértő, vagy azokra kiható köztörvényi vétségeket illetően indokolt lenne fenntartani a határozathozatali kötelezettséget).¹⁰

A Be. 342. § (1) bekezdését ugyanakkor úgy kellene módosítani, hogy a köztörvényi vétségekkel kapcsolatban, amint az 1—3 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett vétségek tekintetében, maradéktalanul megilletnék az ügyészt a Be. 18. §-ában felsorolt jogosultságok. Véleményünk szerint ugyanis nem tartható fenn a katonai ügyész (az egyetemes ügyészi' szervezet tagja!) jogosultságainak a hatályos jog szerinti megnyirbálása. A jelenlegi helyzetet, különösen a Be. 342. § (1) bekezdésének javasolt megváltoztatása után nem igen lehet indokolni, de ez a megoldás ellentétben állónak látszik a Be. 333. § (1) bekezdésével is, hogy a katonai büntető eljárásban „az ügyész feladatát a katonai ügyész látja el”. Az ügyész feladatait pedig a Be. 17—19. §-ai határozzák meg, ezeket tehát a katonai ügyésztől még részben sem lehetne megvonni.¹¹

¹⁰ A teljesség kedvéért azonban meg kell jegyezni, hogy ez a megoldás kétségtelenül felvetne egy megoldatlan eljárásjogi problémát, azt ugyanis, hogy a katonai vétség miatt elmarasztalt katonát fenyítésének kiállása előtt semmilyen panaszjog nem illethet meg.

¹¹ A javasolt megoldás viszont kétségtelenül olyan eredménnyel járna, hogy a köztörvényi vétségekre vonatkozóan megszűnne a magasabbparancsnok eddigi

Tény, hogy a kérdés eldöntése csak látszólag egyszerű, de mindenképpen kívánatos, hogy a most folyó kodifikációs munka eredményeként megtörténjen.

E kérdéskomplexumhoz kapcsolódik az a felvetés is, hogy indokolt lenne egyes katonai vétségek törvényi tényállásának újrafogalmazása, és ezáltal bizonyos — a gyakorlatban eddig is csak fegyelmi rosszallást igénylő — magatartások pönalizálásának mellőzése. Megfontolandó lenne például, hogy szükséges-e az alegységügyeletesi, telephely és kapuügyeleti, napostiszti és ehhez hasonló szolgálat ellátásra vonatkozó szabályok megsértését bűncselekménynek minősíteni, sőt még az a kérdés is felmerülhet, hogy nem lenne-e elegendő az őrutasítás megszegését csak jelentős hátrány bekövetkezése vagy annak veszélye esetén bűncselekménynek minősíteni.

Az esetleges anyagi jogi jogszabályváltozásoknak mindenesetre elsősorban a szolgálati bűncselekményeket kellene érinteniük, hiszen az ilyen bűncselekmények a vizsgált katonai vétségeknek 77%-át tették ki.

Ez utóbbi gondolatok elsősorban vitát provokáló célzatúak, hiszen a katonai jogalkalmazásban tevékenykedők; bírák, ügyészek, parancsnokok tapasztalatai és azokból leszűrt véleményei segíthetik a törvényalkotókat az elvi és praktikus szempontoknak leginkább megfelelő megoldás kialakításához. i

* * *

Az esetleges jogszabálmódosításokig azonban nem lehet vitás az, hogy a hatályos eljárásjogi rendelkezések betartása a katonai ügyészekre is és a parancsnokokra is kötelező.

A megfelelő színvonalon folytatott parancsnoki és nyomozótiszti tevékenység lényegesen segítheti a bűncselekmények differenciált elbírálási gyakorlatának kialakítását, a jogpolitikai elvek maradéktalan betartását, és mindezeket keresztül a katonai ügyészségek, bíróságok és a parancsnokok által egyaránt szolgált célt; a katonai rend és fegyelem megerősítését. . . .

élvezett — de nem igen gyakorolt — joga, és az csupán a katonai vétségekre maradna fenn.

A fegyverhasználati szabályokról, azok megszegéséről, a fegyver-balesetekről és az ezzel kapcsolatos bírói gyakorlatról

Irta: **Dr. Keviczky S. Pál** hb. százados

A Btk. 103. § (1) bekezdése szerint a büntető törvénynek a katonákra vonatkozó rendelkezéseit a fegyveres erők tényleges állományú tagjain kívül a fegyveres testületek tagjaira is alkalmazni kell, ha ezt külön törvény rendeli. A Büntető Törvénykönyv hatálybalépéséről, végrehajtásáról és az egyes szabálysértésekről szóló, 1962. évi 10. sz. tvr. 32. §-a szerint a Btk.-nak a katonákra vonatkozó rendelkezései a fegyveres erők (néphadsereg, határőrség, tényleges állományú tagjain kívül a rendőrség és a büntetésvégrehajtási őrség, valamint a munkásőrség hivatásos tagjaira is kiterjednek. E törvényhelyek megjelölése azért is lényeges, mert a fegyveres erők különböző testületei részére szabályzatokban és rendeletekben egyaránt meg vannak határozva a fegyverhasználatra, illetve a fegyverkezelésre vonatkozó egyéb magatartások. Így pl. a Magyar Népköztársaság Fegyveres Erőinek Szolgálati Szabályzata VII. fejezetében foglalkozik részletesen a fegyverhasználattal. A Határőrizeti Szabályzat, amely a határőrizet, általános elveit és az alegységek tevékenységeit taglalja, a 34. pontjától kezdve szabályozza a fegyverhasználat eseteit. Idevágóan feltétlenül meg kell említeni a Minisztertanács 40/1974. sz. rendeletét, amely a Magyar Népköztársaság államhatárának őrizetével foglalkozik. E rendelet 21. §-ában az alábbiak foglaltatnak: „A határőrt a határőrizeti szolgálata jogszerű teljesítése során fegyverhasználati jog illeti meg. A határőr fegyverhasználatára a rendőrség fegyverhasználati jogáról szóló 1963. évi 22. sz. tvr. az irányadó, a következő eltérésekkel:

a) a határőrt fegyverhasználati jog illeti meg a tiltott határátlépés, az embercsempészás és a külföldre szökés bűncselekmény elkövetőjének, illetőleg az ilyen bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható személynek az elfogására,

b) nincs helye fegyverhasználatnak, ha a lövés a szomszédos állam területére való átlövést idézi elő, továbbá a határutakon közlekedő személyekkel szemben."

Az 1963. évi 22. sz. tvr. szabályozza a rendőrség fegyverhasználati jogát, ezzel természetesen a Rendőrség Szolgálati Szabályzata is foglalkozik. E tvr. általános rendelkezéseket, a fegyverhasználat eseteit, a fegyverhasználatot megelőző intézkedéseket, a fegyverhasználat módját, valamint a vegyes rendelkezéseket foglalja magába.

Miután a Magyar Népköztársaság Fegyveres Erőinek Szolgálati Szabályzata alapvető elveket tartalmaz, tüzetesebben vizsgáljuk meg a VII. fejezetben foglalt fegyverhasználati rendelkezéseket. Az 550. pont szerint az őrszolgálatot, valamint ügyeleti, futár és rendészeti szolgálatot ellátó, továbbá karhatalmi feladatot teljesítő katonák joga és kötelessége, hogy e fejezet rendelkezései szerint kivételesen indokolt esetben, ha feladatának teljesítéséhez elkerülhetetlenül szükséges, fegyvert használjon. A fegyverhasználat joga az alárendelt engedetlenségének meghatározott eseteiben az előljárót is megilleti.

Mielőtt az idevonatkozó anyag részletesebb vizsgálatába, illetve fejtegetéseibe foglalnánk, feltétlenül tisztázni kell a fegyver fogalmát. A Szolgálati Szabályzat 551. pontja szerint fegyveren a fegyveres erőknél rendszerezített egyéni lőfegyvert kell érteni. Ha a fegyver használhatatlanná vált, vagy a támadás váratlan, az élet kioltására, vagy testi sérülés okozására alkalmas, minden más tárgy a fegyverrel esik egy tekintet alá. Fegyverhasználatról akkor beszélhetünk, ha a katona a fegyvert személy ellen alkalmazza. Nem minősül fegyverhasználatnak a figyelmeztető, illetőleg a nem szériúílyre irányuló lövés. A későbbben ismertetendő anyag szempontjából tisztázni kell a támadás fogalmát is. Az 553. pontban foglaltak szerint támadás az a tevékenység, amellyel a katonát, a társát, vagy az őrzött személyt akár egy, akár több személy megüti, megrúgja, rálő, megsebesíti, tehetetlen állapotba helyezi, illetőleg lefegyverzi, vagy¹ testi erőszakkal helyének elhagyására kényszeríti, avagy ilyen jellegű cselekményt megkísérel. A továbbiakban még támadás az a tevékenység is, amely az őrhely, az őrzött létesítmény, illetőleg javak, tárgyak megrongálására, használhatatlanná tételére, megszerzésére, vagy megsemmisítésére irányul. Támadással közvetlenül fenyegető az a magatartás, amelyből arra lehet következtetni, hogy a támadás nyomban bekövetkezhet. Miután a szükséges alapfogalmakat tisztáztuk, feltétlen érdeklődésre tarthat még az is számot, hogy a katona a fegyvert milyen elhatározásból használhatja. A Szolgálati Szabályzat 554. pontja etekintetben is útmutatást ad. Ezek szerint a katona fegyvert előljáró (rangidős) parancsára, vagy saját elhatározásából használhat. Zárt egység, al-

egység, valamint részleg, fegyverét csak parancsnokának parancsára, utasítására használhatja. Amennyiben a fegyverhasználat szükséges esetei nem állnak fenn, a katona — kényszerítés céljából — fegyverhasználat nélkül nem fenyegethet.

A továbbiakban a Szolgálati Szabályzat idevonatkozó része az őrszolgálatban álló katona fegyverhasználatával, az ügyeleti szolgálatot, a futárszolgálatot teljesítő, a karhatalmi feladatot ellátó katonák, valamint az előljáró fegyverhasználatával foglalkozik részleteiben. Az idevonatkozó részletes rendelkezések ismertetését a bevezető részben elhanyagolhatónak tartom, inkább a későbbiek folyamán egy-egy jogeset leírásakor, utalnék azokra. Az azonban feltétlenül szükséges, hogy szót ejtsünk a konkrét fegyverhasználatot megelőző esetleges cselekményekről, a fegyverhasználat módjáról, valamint az egyéb általános rendszabályokról. A Szolgálati Szabályzat 556. pontja akként rendelkezik, hogy a konkrét fegyverhasználatot meg kell előznie a fegyverhasználat alapjául szolgáló cselekmény abbahagyására irányuló felszólításnak, más személy segítségül hívásának, kényszerítő intézkedéseknek, figyelmeztetésnek, hogy a fegyverhasználat következik, valamint figyelmeztető lövések. Az is figyelemre méltó rendelkezés — ezek be nem tartásából már több alkalommal is adódtak különböző jellegű problémák —, hogy a felszólításnak érthetőnek és határozottnak kell lennie. Abból az érintettnek tudnia kell, hogy az ellenszegülés a törvényes renddel szemben tanúsított ellenállást jelenti. A szocialista humánumból adódóan is következik, hogy fegyverhasználat során lehetőleg kerülni kell az emberélet kioltását. Tilos a fegyverhasználat következik, valamint figyelmeztető lövésnek. Az is fiként. A fegyverhasználatot követően a szolgálat megszakítása nélkül — adott esetben mások segítségül hívásával — gondoskodni kell a sérült, elsősegélyben történő részesítéséről, illetőleg orvosi ellátásáról. Garanciális rendelkezésnek tekinthető az, mely szerint a fegyverhasználatot megelőző intézkedésként alkalmazott figyelmeztető lövést és a fegyverhasználatot haladéktalanul ki kell vizsgálni és annak eredményéről írásban jelentést kell tenni.

Korábban eltérő álláspont — és ezen alapuló ítélkezési gyakorlat — nyilvánult meg annak a megítélésében, hogy a lőfegyver használatára és kezelésére vonatkozó szabályok foglalkozási szabályoknak tekinthetők-e, vagy sem. A Btk. 258. § (4) bekezdésében foglaltak szerint: „e § alkalmazásában foglalkozási szabályok a lőfegyver használatára és kezelésére vonatkozó szabályok is.” E törvényhellyel tehát a fenti probléma egyértelművé vált. Megemlíthető még, hogy az 1971. évi 28. sz. tvr. hatálybalépte előtt a járművek vezetésére vonatkozó közlekedési szabályok megszegésével kapcsolatos bűncselekmények is a Btk. 258. §-a alá sorol-

tattak. A fenti törvényerejű rendelet —, amely a büntető törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről szól — azonban előbbre lépett és XII. fejezetében a közbiztonság és közrend elleni bűncselekmények körébe építette be a közlekedési bűncselekményeket, azokat, amelyeket az elkövetők közúton valósítanak meg. így a jelen: időszakban e körben a Btk. 258. § alkalmazására csupán akkor kerülhet sor, ha a gépjárművel történő bűncselekmény megvalósítása nem közúton történik.

Álláspontom szerint feltétlenül különbséget kell tennünk a fegyver-, használat és az azzal kapcsolatban bekövetkezett súlyos testi sérülés vagy halálos eredmény, illetve az ún. fegyver-baleset között. Ugyanis míg az előbbi esetek — legalábbis a fegyverhasználat — rendszerint szándékos emberi magatartásokon, **a fegyver-balesetek** — amint az már az elnevezésből is kitűnhet — általában **gondatlan cselekvéseken alapulnak**. A fentiek szempontjából szükségesnek tartom a Btk. 258. §-ában foglaltaknak behatóbb elméleti elemzését. A Btk. 258. §-a különbséget tesz a gondatlanul, illetve a szándékosan, foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés, mint bűncselekmény között, természetesen a súlyos testi sérülés és a halálos eredmény vonatkozásában is. A bűncselekménynek a 258. § (1) bekezdésében meghatározott alapesete gondatlan, maga a szabályszegés lehet szándékos és gondatlan is, azonban megjegyzendő az, hogy tekintetben is elegendő a gondatlanság fennforgása. Példákkal illusztrálva és a közúti közlekedés köréből merítve, ha valaki kellő körültekintés hiányában nem látta meg az „elsőbbségadás kötelező” táblát útkereszteződésnél és oda gépkocsival behajtott, majd baleset történt és ennek következtében súlyos testi sérülés következett be, vagy halálos eredmény, nyilvánvaló, hogy az elkövetőt a Kresz. szabályszegés vonatkozásában is csak gondatlanság terhelte. A szabályszegésnek a szándékos jellegére utal pl. az az eset, amikor az elkövető a gépjárművel szándékosan lépi túl a megengedett haladási sebességet, ezért következik be baleset, másik eset — ugyancsak a közúti közlekedést említve — szándékosan nem áll meg a „stop” táblánál, hanem behajtott, vagy „becsúszik” az útkereszteződésbe remélve azt, hogy áthaladását más járművek nem gátolják és így következik be a baleset.

Ha a szabályszegés önmagában nem bűnös, ez más szóval azt jelenti, hogy a közvetlen veszély előidézése tekintetében az elkövetőt még gondatlanság sem terheli, a bűnösség megállapítása tehát fogalmilag is kizárt. Részletesebben: a szabályt akkor szegi meg bűnösen az elkövető, ha felismerte, hogy foglalkozásának szabályai meghatározott magatartásra kötelezik, még sem tanúsít ennek megfelelő magatartást, hanem egyáltalán nem, illetve az előírástól eltérő módon jár el. Akkor is bűnösségről van szó, ha ismeri az adott foglalkozási szabályt, vagy szabályokat, de

á tőle elvárható figyelem, körültekintés elmulasztása folytán nem ismeri fel, hogy az adott helyzetben ez milyen magatartásra kötelezi. Akkor is megállapítható az elkövető terhére a foglalkozási szabályok büntetés megsebzése, ha a tőle elvárható figyelem, körültekintés elmulasztása folytán az adott helyzetben a szakmai tevékenységét megszabó foglalkozási szabályt nem ismeri. Az első esetben a foglalkozási szabály szándékos megszegéséről beszélünk, az utóbbi két esetben az elkövetőt gondatlanság terheli.

A Btk. 258. § (3) bekezdése által meghatározott súlyosabb változatnak a lényege és elhatároló jegye az enyhébb változattal szemben a közvetlen veszély előidézésének szándékos jellege. Szándékos veszélyeztetésnél az elkövető magatartásának célját kívánatosabbnak tartja, mintsem, hogy az általa közvetlenül veszélyeztetőnek felismert cselekménye végrehajtásáról lemondjon, azonban lemondana arról, ha tudná, hogy nem kívánatos magatartása a jogtárgysértés — baleset — előidézésével jár együtt. Nyilvánvaló, hogy a szándékos veszélyeztetés feltétele az, hogy a bűnelkövető foglalkozása szabályait szándékosan szegje meg. A közvetlen veszélyhelyzet előidézése tekintetében a szándékosság felléphet az egyenes szándék (dolus directus) formájában, amikor az elkövető a közvetlen veszélyhelyzet beállítását egyenesen kívánja. A szándékos veszélyeztetés fennáll akkor is, amikor bár nem célja az elkövetőnek a közvetlen veszélyhelyzet létrehozása, de annak ellenére akként cselekszik, hogy a tudata átfogja e veszélyhelyzet bekövetkezhetőségét (dolus eventualis). Az eshetőleges szándékkal elkövetett veszélyeztetés elvileg nem kizárt, gyakorlatilag azonban ritkán előforduló bűnösségi alakzat. A fenti elméleti jellegű fejtegetések után három jogesetet kívánok bemutatni a Kaposvári Katonai Bíróság gyakorlatából, a Btk. 258. § alkalmazásának tükrében. Ebből egy a konkrét fegyverhasználat, míg az utóbbi kettő az ún. fegyver-baleset szempontjából — figyelemmel a jogi minősítésekre is — tartathat érdeklődésre számot, illetve mutatkozik jelentősebbnek.

K. E. honvéd vádlott 1972. november 30-án alakulatánál őrszolgálatot látott el. Feladata volt az „M” gépjármű tárolóhelyeri levő haditechnika őrzése, idegenek távoltartása. Másodszori felállításakor, 22 óra után a gépkocsi telephelyen ekkor naposi szolgálatot ellátó Cs. L. honvéd és B. L. honvéd az őrszoba felől a vádlott mozgási körletéhez érkezett azzal a szándékkal, hogy a telephely 3-as számú kapujánál bemenjen. A vádlott mindkettőjüket feltartóztatta azzal, hogy forduljanak vissza és a telephely szolgálat által védett és ellenőrzött 1-es sz. kapun keresztül menjenek be. Cs. L. honvéd erre durva szavakkal reagált. A vádlott ennek ellenére sem volt hajlandó a két honvédet a 3-as számú kapunál beengedni. Cs. L. honvéd a vádlott ellenzését figyelmen kívül hagyva,

a kapuhoz futott és baloldalon, a kőkerítésen keresztül átugorva bejutott a telephelyre. B. L. honvéd a telephelyen kívül maradt. A vádlott Cs. L. honvéd magatartását észlelve, fegyverét csőre töltötte, majd vele szemben szabályszerű felszólítást alkalmazott és a telephelyen kívülről utasította, hogy, azonnal jöjjön vissza. Társát, helytelen magatartására B. L. honvéd is figyelmeztette. Végül Cs. L. honvéd eleget tett a felszólításnak, a kerítésen visszamászott és társával együtt a helyszínről eltávozott. Időközben a kapuhoz érkezett K. S. honvéd is, akit a vádlott ugyancsak feltartóztatott, s mivel a kérdezett jelszóban kételkedett, elindult az őrszoba felé, hogy az esetleg időközben megváltozott jelszót megtudakolja. Visszatértek látta, hogy a 3-as számú kapunál a telephely felőli oldalon tartózkodik a korábban is ott volt Cs. L. honvéd B. L. honvéddel együtt. Cs. L. honvéd ekkor ismét kötekedő hangnemben szólt a vádlottnak, hogy az időközben feltartóztatott K. S. honvédet engedje útjára. A vádlott ekkor mozgási körleténél kívülről a telephely kapuhoz ment, amely egyébként vasból és dróthálóból készült, továbbá lakattal volt ellátva. Cs. L. honvéd a vádlottat „kopasz”-nak nevezte, majd kétségbe vonta, hogy ismeri a felállított ór, jogait és kötelességeit. Többek között olyan értelmű kijelentést is tett, hogy amennyiben a vádlott fél, akkor megfogja a kezét. A vádlott, aki ekkor már igen ideges és felindult állapotban volt, egy pár lépést hátrált a 3-as sz. telephely kaputól és a már korábban csőre töltött fegyvert kibiztosította. A vádlott a kaputól mintegy 8 méternyire állt, amikor minden előzetes felszólítás nélkül a fegyvere csövét a földdel párhuzamosan tartva, ijesztési szándékkal egy rövid sorozatot lőtt Cs. L. honvéd irányába. Ennek folytán a fegyverből három löveg távozott. Az egyik lövedék, amely, a vastagabb drótanyagon gurulatot kapott, kisebb mértékben széttöredezett, azonban annak fő tömege Cs. L. honvéd testében nagymérvű májroncsolódást okozott, majd hátul az ágyéki csontokban megrekedt. A sértett a kórházba szállítás közben meghalt. A halál elkerülhetetlenül bekövetkezett, a sérült, azonnali műtéti beavatkozással sem lett volna megmenthető. A vádlott az elkövetéskor cselekménye társadalomra veszélyességének felismerésnek megfelelő magatartás tanúsításában enyhe fokú korlátozó tényezőt jelentett. „, „

A fenti ügy azért is bírt különös jelentőséggel, mert az alakulatnál és egyéb más helyeken is olyan nézeteknek adtak hangot, mely szerint a vádlott, mint felállított ór, fegyverét jogosan használta.

A katonai ügyész a vádlottat a Btk. 258. § (1) bekezdésébe ütköző és: a (3) bekezdés III. tétele szerint minősülő, foglalkozás körében elkövetett, halált okozó szándékos veszélyeztetés büntetével vádolta. A vádlott védője vitatta a védencének ebbéli bűnösségét. Elsősorban indítvá-

nyozta felmentését az ellene emelt vád alól bűncselekmény hiányáért, figyelemmel arra, hogy nevezett mint felállított őr kötelességét teljesítette. Másodlagos indítványa arra irányult, hogy a katonai bíróság a vádlott bűnösségét az ügyészi indítványtól eltérően foglalkozás körében elkövetett, halált okozó gondatlan veszélyeztetés büntetében állapítsa meg. Álláspontja szerint a vádlótti magatartás gondatlan volt és csupán ezzel állt okozati összefüggésben a bekövetkezett halálos eredmény. Védenek kissé felfelé akarta leadni a lövést és végül is abban a hiszemben volt, hogy fegyvere a jobboldali kőkerítés fölé irányul.

Idézzük a katonai bíróság ítéletének azon részét, amely a jogi minősítés indoklását tartalmazza: „A katonai bíróság; a bűnösségi körülmények részletes és beható vizsgálatakor nem tudta magáévá tenni a vádlott védőjének idevonatkozó indítványait. Ugyanis a jelen helyzetben a vádlott a kapu belső oldalán álló Cs. L. honvéd irányába — a bizonyítékok értékelésekor adott magyarázat szerint — felindult állapotban, ijesztésképpen egy rövid sorozatot adott le. Jelen esetben, a foglalkozási szabályokat szándékosan megszegte azáltal, hogy a fegyvert — felszólítás nélkül — indokolatlanul tűzkész állapotba hozta, majd azzal a sértett irányába lövéseket adott le. Mint már a katonai bíróság rámutatott, nem volt az sem elfogadható, hogy a vádlott ezzel csupán az őrség és egyben a sértett riasztását akarta elérni. A már említett módon szándékosan közvetlen veszélyhelyzetet idézett elő, amellyel a bekövetkezett halálos eredmény, nevezetesen a sértett életének kioltása szoros okozati összefüggésben áll. Ugyanakkor arra is rámutat a katonai bíróság, hogy jelen esetben a fegyverkezési, azaz a foglalkozási szabályok szándékos megszegéséről azért is szó van, mert a vádlott az őr részéről ilyen esetekben megkívánt kötelező felszólításokat a cselekménye elkövetése előtt egyáltalán nem alkalmazta. Ez utóbbi körülmény pedig azon tényállítást alapozza meg, mely szerint a vádlott ekkor már erősen felindult állapotban volt és szándéka a sértett megijesztésére irányult. Mindezek alapján a katonai bíróság a vádlott bűnösségét az ügyészi indítvány szerinti foglalkozás körében elkövetett, halált okozó szándékos veszélyeztetés büntetében állapította meg.”

Az ún. fegyver-balesettel kapcsolatosan, — mint már említettem — két jogesetet kívánok bemutatni, levonva a megfelelő következtetéseket a jogi minősítés vonatkozásában. >

P. J. határőr vádlott 1974. szeptember 18-án 14 órakor, mint járőrparancsnok vonatellenőrző szolgálatba lépett F. P. határőr járőrtárssal. Feladatuk volt a Nagykanizsáról Pécsre induló személyvonaton a barcsi vasútállomásig az utasok ellenőrzése, továbbá megálláskor a vonat két oldalról történő biztosítása. A barcsi vasútállomásról Nagykanizsáig történő

viSSZAUTAZÁSUKKOR UGYANCsak Ilyen JelleGű SzolGálati feladattal voltak megbízva. P, J. vádlott és járőrtársa PA típusú 9 mm-es szolGálati pisztollyal, valamint 2—2 db tárral és 10—10 db éleslőszerral volt ellátva.: SzolGálati idejük alatt fejenként 2—2 üveg sört fogyasztottak el, majd kisebb mennyiségű vermutot is ittak, A berzencei vasútállomáson F. P, határőr a vonat büféjében tartózkodó vádlotthoz ment és figyelmeztette, hogy folytassák az ellenőrzést. Röviddel ezt követően mindketten a büfé ajtajától számított második fülkébe mentek. F. P. határőr a fülkében a menetiránynak szemben levő padon helyetfoglalt egy ugyancsak ott ülő személy mellett. A vádlott vele szemben, álló helyzetben maradt. Mindezek után a vádlott megkérdezte járőrtársától, hogy leszállt-e a berzencei vasútállomáson. Miután F. P. határőr igenlően válaszolt, a vádlott tréfásan megjegyezte, hogy akkor lelövi. Eközben kettőjük között tréfás, hangvételben olyan tartalmú rövid beszélgetés zajlott le kérdés formájában, hogy melyikük a gyorsabb. A vádlott a derekára fűzött, de teljesen hátsó fartájékon elhelyezett pisztolytáskájából elővette a szolGálati fegyverét. KisebB nehézsége adódott a pisztoly elővételével kapcsolatban, eközben a csőre töltetlen állapotban levő, biztosított fegyver, kibiztosítódott. E helyzetet észlelvén F. P. határőr ugyancsak elővette a fegyverét. Ekkor a két határőr mintegy 80 cm távolságra lehetett egymástól, a fegyvert mindketten egymásra irányították. Ezek után a vádlott csupán az ijesztés szándékával és nem a csőre töltés érdekében pisztolyának szánrészét hátrahúzta, aminek következtében az csőre töltődött. F. P. határőr ez utóbbi mozzanatot észlelvén, megrémült, felállt azzal, hogy elhagyja a fülkét. Az ajtóban visszafordult és felszólította a vádlottat, ne komolytalankodjék, ürítse a fegyverét. A vádlott ekkor az F. P. határőr irányába tartott fegyver elsütő billentyűjét meghúzta abban a hiszemben, hogy a pisztolya biztosított és csőre töltetlen állapotban van. A lövés megtörtént, a fegyverből kiröppenő lövedék F. P. határőr jobb szájzugától középféle, mintegy 2 cm-re az alsó ajakív részénél hatolt a testébe, roncsolta az agy és gerincvelői állományt. A sértett agy- és gerincvelőbénulás következtében azonnal meghalt.

A katonai ügyész a vádlottat a Btk. 258. § (1) bekezdésébe ütköző és: a (2) bekezdés b) pontja szerint minősülő foglalkozás körében elkövetett, halált okozó gondatlan veszélyeztetés büntetével vádolta. A katonai bíróság az ügyési indítvánnyal egyezően állapította meg a vádlott bűnöségét. Az ítélet indoklásában az alábbiak olvashatók: „A vádlott a lövés leadása előtt a fegyverkezelési szabályokat megszegte. Bár nem állt szándékában, de végül is csőre töltötte a pisztolyát azért, hogy társát F. P., határőrt megijessze. Ezt követően abban a hiszemben, hogy fegyvere biztosított és csőre töltetlen, meghúzta az elsütő billentyűt. A lövés kö-

vetkeztében kiröppenő lövedék a sértett halálát okozta. A fegyverkezelési szabályok megszegése, a vádlott részéről tanúsított gondatlanság okozati összefüggésben állt F. P. határőr bekövetkezett halálával. Mindezen körülmények figyelembevételével a katonai bíróság a vádlott bűnösségét a foglalkozás körében elkövetett, halált okozó gondatlan veszélyeztetés büntettségében kimondta. „Kiegészítésül a bíróság ítéleti indoklásához annyit: az a körülmény, hogy a vádlott foglalkozási — jelen esetben, fegyverkezelési — szabályok hatálya alatt állt, s a közvetlen veszélyhelyzet, illetve a halálos eredmény azáltal jött létre, hogy ezeket a szabályokat megszegte, azt bizonyítja, hogy a szabályszegés tényével a gondatlanság feltétele fennállt, mert maguk az ilyen jellegű foglalkozási szabályok tartalmazzák az ún. objektív gondossági kötelezettséget, azaz épp az ítéleti tényállásban megjelölt negatív tartalmú cselekménytől való tartózkodás parancsát.

További elméleti fejtegetésként e körben felmerül még az a kérdés, hogy a vádlott esetében tudatos, vagy ún. hanyag gondatlansággal állunk szemben. A Btk. 17. §-a szerint gondatlanul követi el a bűncselekményt, aki előre látja magatartásának következményeit, de könnyelműen bízik azok elmaradásában, úgyszintén az is, aki e következmények lehetőségét azért nem látja előre, mert a tőle elvárható figyelmet, vagy körültekintést elmulasztotta. Hogy a fent részletezett bűnesetben e vonatkozásban állást foglaljunk, kissé részletesebben meg kell vizsgálni milyen ismérvek vannak a luxuriának, illetve a negligentiának. Tudatos gondatlanság esetében lényegében a tudattartamnak ugyanazokat a tárgyi ismérveket kell átfognia, mint a szándékos bűnösség vonatkozásában. Amíg azonban a szándékos bűncselekmények esetében az elkövető tudatát az eredmény kívánásának, illetőleg az eredménybe való belenyugvásnak mozzanatai is kísérik, a tudatos gondatlanság jellemzője épp az előre látott következmények elmaradásában való 'bizakodás. Hanyag gondatlanság esetén a tettes tudata a tárgyi és a tárgyi oldali ismérvekre nem terjed ki, hiányzik tehát a bűnösség ún. intellektuális oldala. Az előrelátás hiányában pedig az előre nem látott következményt illetően az elkövetőben sem pozitív, sem negatív érzelem nem alakulhat ki. P. J. határőr vádlott esetében a gondatlanság körén belül a Btk. 17. §-ának II. fordulatóval állunk szemben, bár meg kell mondani, hogy a jelen esetben meglehetősen nehéz elhatárolni a luxuriát a negligentiától. A már említett törvényhely akként foglal állást, hogy gondatlanul követi el a bűncselekményt, aki magatartása következményeinek lehetőségét azért nem látja előre, mért a tőle elvárható figyelmet, vagy körültekintést elmulasztotta. *Ez* a jelen esetben fennáll, hiszen a pisztoly elővételekor, s a későbbiek folyamán is fegyverkezelési szabályokat szegett még a vádlott, s a halálos

eredmény éppen azért következett be, mert e körben a figyelmet, illetve a kellő körültekintést elmulasztotta.

I. r. M. T. honvéd vádlott őrszolgálat ellátása alkalmával több esetben is ijesztgette társait akként, hogy géppisztolyának zárszerkezetét kissé hátrahúzta és ezzel a fegyver csőre töltését imitálta. Volt olyan eset is, hogy fegyverét éleslőszerrel csőre töltötte és katonatársaira ráfogta, ezt követően csupán figyelmeztetésre ürítette. I. r. M. T. honvéd vádlott, valamint II., r. T. J. őrzető vádlott egyik alkalommal őrségbe léptek. Egyébként az eligazításon egyik vádlott sem vett részt. Az I. r. M. T. honvéd vádlott az őrszolgálat ellátása közben több alkalommal is fegyelmetlenül viselkedett. Egyik váltáskor II., r. T. J. őrzető vádlott

aki felvezetőként volt szolgálatban — a távolabb levő őrköt szabálytalanul váltotta le, nem ment ki az őrhelyekre, hanem csupán a váltás tagjait küldte ki. Laktanyaőrségről lévén szó, az egyik kerítéstől nem messze, részben felvonulási épületekkel, valamint a telephellyel határolt kisebb téren várakozott II., r. T. J. őrzető vádlott, mellette állt B. F. honvéd őrkatona, valamint J. M. honvéd ugyancsak őrkatona. E három személy mintegy háromszöget zárt be. I. r. M. T. honvéd vádlott, aki leváltása után ismét szabálytalankodott és lemaradt társaitól, futva igyekezett a már említett kis tér felé. Géppisztolyát jobb kezében fogva szaladt, majd amikor a neki lényegében háttal álló J. M. honvéd közelébe ért, ijesztés céljából a fegyverét kibiztosította, annak zárszerkezetét teljesen hátrahúzta, melynek következtében a fegyver csőre töltődött. A fegyver csőve mintegy 20—30 cm-re volt a J. M. honvéd felső testének jobboldali részétől, amikor a csőre töltéssel szinte egyidejűleg I. r. M. T. honvéd vádlott a fegyver elsütő billentyűjét véletlenül meghúzta. A művelet következtében a géppisztoly eldörrent, a fegyverből kiröppenő lövedék J. M. honvéd jobb felső testébe hatolt. A lövés elhangzásakor I. r. M. T. honvéd vádlott azt a kijelentést tette, hogy: „jaj, hogy került a csőbe a lőszer.” A sértett a lövés következtében máj és szívrongcsolódásos sérüléseket szenvedett, röviddel azt követően meghalt.

A katonai ügyész I. r. M. T. honvéd vádlottat a Btk. 258., § (1) bekezdésébe és a (2) bekezdés b) pontjába ütköző, valamint a (3) bekezdés III. fordulata szerint minősülő foglalkozás körében elkövetett, halált okozó szándékos veszélyeztetés büntettségével, II., r. T. J. őrzető: vádlottat pedig a Btk. 326. § (1) bekezdésébe ütköző őrutasítás megszegésének vétségével vádolta. A katonai bíróság a bűnösség megállapításakor I. r. M. T. honvéd vádlott tekintetében az ügyési indítvánnyal egyetértett, II., r. TV J. őrv. vádlott bűnösségét a Btk. 326. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés szerint minősülő őrutasítás,-jelentős hátránnyal járó megszegésének büntetésében állapította meg.

Á katonai bíróság a jogi minősítés vizsgálatakor az alábbiakra mutatott rá. „A bizonyítási anyagban több helyen is fellelhető azon körülmény, hogy az I. r. M. T. honvéd vádlott korábban sűrűn gyakorolta az ún. kapáslövést üres géppisztollyal, ugyanakkor általában őrszolgálatban, éleslőszerrel a fegyverrel csőre töltést¹ mímelve, sőt csőre töltött géppisztollyal is katonatársait ijesztgette. Az ilyeri jellegű ijesztgetés, ha ahhoz más egyéb körülmény nem járul, önmagában még nem feltétlenül jelenti a közvetlen veszélyhelyzet kialakulását. A katonai bíróság azt sem vitatta, hogy az I. r. M. T. honvéd vádlott szándéka csupán katonatársai megijesztésére irányult. Ugyanakkor e vádlott úgy korábban, mint a jelen esetben a fegyverkezelési szabályokat sorozatosan Szándékosan szegte meg. Az is nyilvánvaló, hogy közvetlenül a baleset előtt — bár szándéka a csőre töltéssel csupán ijesztésre irányult — tudatának át kellett fognia, mégha csak eshetőség formában is a tényleges veszélyhelyzet beálltának a lehetőségét. Ezt követően az elsütőbillentyű Önkéntelen, illetve véletlen elhúzásával a tényleges veszélyhelyzet realizálódott, sőt mi több. bekövetkezett a halálos eredmény is. A jelen esetben e vádlottat a fegyverkezelési szabályok, tehát a foglalkozási szabályok megszegése vonatkozásában szándékosság, míg az eredmény tekintetében gondatlanság terheli. A katonai bíróság mindezek figyelembevételével I. r. M. T. honvéd vádlott bűnösségét a foglalkozás körében elkövetett, halál okozó szándékos veszélyeztetés büntetében állapította meg. Ezen megállapítást a Btk.-ban foglaltak is alátámasztják, hiszen az eredményhez — mint a bűncselekmény minősítő körülményéhez — a törvény által fűzött súlyosabb következmények alkalmazhatók és pedig akkor, ha az elkövetőt" az eredmény tekintetében szándékosság, vagy gondatlanság terheli."

/

>,

Az ügy érdekessége, hogy a Katonai Főügyészség a másodfokú eljárás folyamán azt indítványozta, hogy I. r. M. T. honvéd vádlott bűnösségét a Btk. 318. § (1) bekezdésébe ütköző és a (3) bekezdés szerint minősülő őrr ellen, halál okozásával elkövetett erőszak büntetében állapítsák meg. A Legfelsőbb Bíróság a jogi minősítés tekintetében a fentiekől eltérő alábbi álláspontot foglalta el.

A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma rámutatott arra, hogy tévedt az első fokú bíróság az I. r. M. T. honvéd vádlott cselekményének jogi megítélésénél. A Btk. 258. §-ának (1) bekezdésbe ütköző és a (3) bekezdés szerint minősülő bűncselekmény mint szándékos büntett, akkor állapítható meg, ha az elkövető magát a közvetlen veszélyt idézte elő szándékosan. Ez a fegyverrel elkövetett veszélyeztetési cselekményéknél azt jelenti, hogy a fegyver kezelésére vonatkozó szabályok szándékos megszegésén túl a lövés életet vagy testi épséget veszélyeztető módon

való leadása is szándékosan történik, tehát az elkövető magatartásának közvetlen veszélyt eredményező következményeit kívánva vagy azok felismerése mellett, abba belenyugodva hajtja végre a cselekményét. A tettes tehát a lőfegyvert — adott esetben a géppisztolyt — úgy hozza az elsütőbillentyű szándékos elhúzásával működésbe, hogy ezzel közvetlen veszélyt teremt, amelynek a lehetőségét a tudata is átfogja, de bízik abban, hogy magatartása sérelmet nem okoz. A bekövetkezett eredmény tekintetében tehát gondatlanság terheli. A foglalkozás körében elkövetett szándékos veszélyeztetés büntetést éppen ez különbözteti meg az emberöléstől, illetve a testi sértéstől, ahol az elkövető a veszélyhelyzeten túl a sérelmet is kívánja, illetve abba mint lehetséges következménybe belenyugszik. A fegyver kezelésére vonatkozó szabályok szándékos megszegéséből ekként még nem következik azonban, hogy a cselekmény foglalkozás körében elkövetett szándékos veszélyeztetésnek is minősül. Ha ugyanis a lövés előidézésében a tettes gondatlansága állapítható meg, a magatartása a Btk. 258. §-ának (1) bekezdése szerinti gondatlan bűncselekményt képezi és a bekövetkezett eredménytől függően minősül a (2) bekezdés a), illetve b) pontja szerint.

A jelen esetben tényként volt megállapítható az, hogy a vádlott a fegyver kezelésére vonatkozó szabályokat szándékosan, több irányban is megszegte. A sértett halálát eredményező lövést azonban nem, szándékosan adta le. Az irányadóul szolgáló tényállás szerint a fegyver elsütő billentyűjét véletlenül húzta meg. A lövés életet veszélyeztető módon való leadásánál tehát a vádlott gondatlansága állapítható meg. Ezt bizonyítja rögtön, a lövés után elhangzott azon vádlotti kiszólás, hogy „Jaj, hogy került a csőbe lőszer”. Ez a körülmény is egyértelműen arra utalt, hogy lövést leadni nem akart, tehát a bekövetkezett balesetet nem szándékosan idézte elő. Ilyen körülmények mellett a Legfelsőbb Bíróság a vádlott cselekményét a foglalkozás körében elkövetett, halált okozó gondatlan veszélyeztetés büntetnének minősítette.

Megpróbáltam érzékeltetni azt, hogy milyen jelentősége van a fegyverhasználati és a fegyverkezelési szabályoknak, adott esetekben pedig azok megszegéséből milyen súlyos következmények származhatnak. Továbbra is fenntartom azon nézetemet, mely szerint feltétlenül különbséget kell tenni a fegyverhasználatban bekövetkezett, illetve az ún. fegyverbaleset között. Tartsuk szem előtt azt, hogy a fegyverrel történő veszélyeztetési bűncselekményeknél éppen jellegükre és sajátosságukra tekintettel, a bíróságoknak főként az ítéleti tényállás megállapításakor kell fokozott körültekintéssel és gondossággal eljárniok. A bírói gyakorlat alapján is mondhatni, úgy tűnik alig akad olyan eset, amikor mellőzhető lenne az ügy érdekében megkívánt és bíróságok által megtartandó

helyszíni szemle — az is különös részletességgel — vagy a bűnügy szereplőinek a beállítása szempontjából, esetleg bizonyítási kísérlet. E mellett a vádlott és a tanúk vallomásainak beható vizsgálatával adott esetekben szakértők igénybevételével az így kellően felderített tényállás alapján lehet megfelelően állást foglalni a bűnösség kérdésében. Nyilvánvaló az, hogy ezek után kerülhet arra sor, milyen bűnösségi alakzattal, gondatlannal, avagy szándékosan állunk szemben a fegyverrel elkövetett veszélyeztetés kapcsán. Mint ahogy a fent említett jogesetekből is kitűnik, sokszor adódhatnak problémák a jogi minősítés megállapításakor. Nem egy esetben — főként határeseteknél — nehezen választható el a fegyverrel történő gondatlan és szándékos veszélyeztetés, vagy a tudatos gondatlanság az eshetőleges szándékkal elkövetett emberölés büntetéstől, esetleg a szándékos veszélyeztetés az ugyancsak eshetőleges szándékkal elkövetett emberölési bűncselekménytől. Ezért tehát az ilyen jellegű ügyekben az eljáró bíróságoknak fokozott figyelemmel és körültekintéssel kell a bűnügyet a tárgyalásra előkészíteni, illetve arra kitűzni, valamint a bizonyítási eljárást lefolytatni.

A büntetési rendszerünk néhány időszerű kérdése

írta: **Dr. Kaposvári Bertalan** hb. százados

A felgyorsult büntető anyagi jogi kodifikációs munkák híre önmagában is indokolja a büntetőjogi rendszerünk problémaköréhez való hozzászólást. Alapvető kérdésről van szó, hiszen a büntetési rendszer lényegét azon szoros belső összefüggés képezi, amely a büntetés alkalmazásának feltétele (a bűncselekmény elkövetése) és eszköze (a szankciórendszer) között, valamint a büntetési eszközök alkalmazásának célja (Btk. 34. §) és a büntetés kiszabása (Btk. 64. §) között fennáll.¹ A bonyolult kérdéscsoportból azonban csak az utóbbi kettővel: a büntetési eszközök alkalmazásának céljával, valamint a büntetés kiszabásának problémakörével szándékozom foglalkozni. Az igen bő anyagot és a mozgási kört tovább szűkítette az a körülmény, hogy e két intézményen belül is elsősorban a speciális katonai vonatkozások tarthatnak inkább érdeklődésre számot.

A kiindulási alap az a tény, hogy az eltelt évtizedek során a katonai bíróságok ítélezései gyakorlata megfelelt az elvárásnak. A büntetés-kiszabási gyakorlat, valamint a büntetések realizálása (témánk szempontjából a szabadságvesztések végrehajtása) helyes elveken alapult. Az utóbbi időben pedig a jogalkalmazás jogpolitikai elveinek szellemében tovább finomodott (differenciálódott) a büntetés-kiszabási gyakorlat.

A bűnelkövetők megnevelése és bűncselekmények elkövetésétől való visszatartása azonban nem kis mértékben azon múlik, hogy milyen körülmények között folyik a büntetés végrehajtása. Ennek során — amennyiben a büntetés végrehajtására katonai fogdában vagy fegyelmező zászlóaljban kerül sor — érvényesülni kell a katonai nevelés szempontjainak. Éppen ezért a katonai jellegű büntetés-végrehajtásnak egyik alapvető kérdése, hogy kikkel, milyen bűncselekmények elkövetőivel szemben lehet alkalmazni. Ugyanakkor ez az alkalmazás más problémát vet

¹ Dr. Erdősy Emil: Büntetési rendszerünk továbbfejlesztésének néhány feladata. Jogtudományi Közlöny 6/1975.

fel a hivatásos, illetve továbbszolgáló állományú és más problémát a sorállományú elkövetőknél. Az előbbi csoportnál a kérdés azon múlik, hogy a bűncselekmény elkövetése ellenére tekinthető-e annyira feddhetetlennek a terhelt (a megfelelő hivatástudata mellett), hogy; továbbra is meghagyható legyen a szolgálatban. E kérdés eldöntésénél az elkövető személyes körülményei szinte döntőek, kivéve/természetesen ha a bűncselekmény tárgyi súlya vagy, jellege már eleve akadályt állít a további szolgálatban maradásnak.

: Másként jelentkezik a kérdés a sorállományúaknál. Itt abból az alapvető tényből kell kiindulni, hogy a hazai védelme minden magyar állampolgárnak törvényben írt kötelessége. Tehát az olyan sorállományú elkövetők hagyhatók meg a katonai szolgálat keretei között, akik további jelenlétükkel nem rombolják a fegyveres erők fegyelmét és erkölcsi állapotát. Ezen túl érvényesül az, az elv, hogy valamennyi arra alkalmas magyar állampolgár részesüljön a megfelelő katonai kiképzésben. Ez az elv azonban egyrészt természetes okokból — a sorköteles fizikai vagy szellemi alkalmatlansága miatt —; részben más körülmények következtében, törést, szenved. A büntetési rendszerünk sajátossága folytán ugyancsak nagyobb számú sorköteles nem kaphat megfelelő katonai kiképzést. Idetartoznak azok a polgári életben már bűncselekményeket elkövetett személyek, akik, a katonai szolgálatuk során is bűncselekményt valósítanak meg. A Btk. 107. § (1) bekezdése szerint ugyanis sorállományú-katonák tekintetében kiszabott szabadságvesztés végrehajtása csak meghatározott esetekben rendelhető el fegyelmező zászlóaljban, mégpedig akkor, ha a büntetés célja ezúton is elérhető. Van-e azonban megfelelő viszonyítási alap arra, hogy a büntetési cél mikor valósul meg a korábban többször elítélt személynél ilyen speciális büntetés végrehajtás mellett. Jelenleg csak a bírói gyakorlat ad erre irányutatást. Eszerint „a szabadságvesztés fegyelmező zászlóaljban, vagy katonai fogdában való letöltésének elrendelésére, csak akkor kerülhet sor, ha az elkövetett cselekmény nem kimagasló súlyú, többnyire a szolgálati rend és fegyelem ellen irányul, következésképp a büntetésnek a Btk. 34. §-ában írt céljai a végrehajtás e módja mellett is elérhetőek.”²

v Nem közömbös azonban, hogy a sorkatona milyen jellegű bűncselekményi követett" el, hiszen, „a fegyelmező zászlóalj — mint a szabadságvesztés sajátos katonai végrehajtási módja — elsődlegesen a szolgálati renddel és fegyelemmel szembehelyezkedő, esetileg megtévedt, jellegére tekintettel nem súlyos, szándékos illetőleg gondatlan bűncselek-

² Büntető és Katonai Kollégiuma 490. állásfoglalás. VIII. fejezet.

ményt elkövető katonák megnevelésére szolgál."³ A két ismertetett bírósági döntés elvi jelleggel általánosító módon kíván irányítást adni. Természetesei! nem lehet minden egyes bűnügyre érvényes elveket kidolgozni, azonban a bírói gyakorlatnak konkrét, az egyes ügyekre alkalmazható irányításra is szüksége van. Ebben a helyzetben az a kérdés is felmerül, hogy az ilyen konkrétabb irányítást a törvény szövegében helyezze el a jogalkotó, vagypedig a Legfelsőbb Bíróság adjon szükséges mértékben elvi és gyakorlati útmutatást.

A büntetés általánosságban prognosztikus jellegű, ami miatt a büntetés kiszabásakor egy sor bizonytalansági tényezővel kell éleve számolni, de ez a bizonytalansági hányados a bűnözés perifériáira került fiatalnál lényegesen nagyobb az átlagosnál. A Legfelsőbb Bíróság adott iránymutatást a gyakorlat számára — többek között —, amikor kimondta, hogy a büntetési cél nem érvényesülhet a szabadságvesztésnek fegyelmező zászlóaljba történő végrehajtása során azzal a katonával szemben, aki a sorkatonai szolgálatra való bevonulása előtt már több esetben állt büntetőbíróság előtt, több évet töltött büntető intézetben, majd bevonulása után is követett el bűncselekményt.⁴ Egy másik eseti döntésben pedig az került kifejtésre, hogy a sorkatonai szolgálat végén nem katonai bűncselekményeket elkövető és már harmadszor bíróság előtt álló vádlottal szemben a szabadságvesztés végrehajtásának fegyelmező zászlóaljban való elrendelése nem felel meg a büntetési cél érvényesülésének.⁶ E döntések indokául lényegében az szolgált, hogy a társadalmi együttélés szabályaival hosszabb időn keresztül szembeszegülő, bűncselekményeket ismételt elkövető személyek esetében a büntetés céljai a katonai szolgálat keretei között nem érvényesülhetnek.

Felmerül a kérdés, hogy van-e jelentősége ezeken a problémákon elidőzni. A téma fontosságának érzékeltetéséhez néhány viszonyító adatot szeretnék ismertetni: Egy adott időszakban függelemsértést elkövetett sorkatonák 42,5%-a volt már korábban is büntetve. Ez az arány a kibúvásós bűncselekményt megvalósítóknál 54,5%-ra módosul. (Ezeknek 25,1%-a egyszer, 29,4%-a pedig kétszer vagy ennél több alkalommal állt bíróság előtt. Csak a teljesség kedvéért még annyit, hogy a háromnál több alkalommal büntetettek ebből 15,2%-ot tettek ki. Az arányok egyébként abszolút számokban sem mondanak keveset.)

A kérdésre úgy vélem kézenfekvő a válasz, érdemes foglalkozni a visszaeső bűnelkövetők problémájával, annál is inkább, mivel a fiatal-

³ Bírósági Határozatok. 2.18/1973.

⁴ Katf. IV. 47/1974. Katonai Bírósági Határozatok XXII. 283. szám.

⁶ Katf. IV. 43Ó/1974. Katonai Bírósági Határozatok XXIII. 320. szám.

korú, illetve a fiatal felnőttek bűnözésének száma az össz-bűnözéshez képest elég magas, és hosszabb ideje stagnál. Mikor mondhatjuk ki tehát egy többszörösen visszaeső személynél, újabb és most már katonai szolgálat alatt elkövetett bűncselekmény kapcsán, hogy az elkövetővel szemben a katonai életviszonyok között végrehajtandó szabadságvesztés is hatásosan szolgálhatja a büntetés céljait. Erre a választ csak azután tudjuk megadni, miután magát a visszaeső bűnözést is szemügyre vesszük (természetesen csak a témánkhoz kapcsolódó szűkebb keresztmetszetben.)

Ha a bűnelkövető személyt vesszük szemügyre (és figyelmen kívül hagyjuk a Btk. 107, § (1) bekezdésében megfogalmazott kitéfelt a katonai szolgálat hátralevő részére való utalást) kimondhatjuk, hogy a konok vagy megrögzött bűnözőnél legnagyobb a valószínűsége annak, hogy nem fejthet ki nevelő hatást a katonai szolgálat alatt végrehajtott szabadságvesztés. Azt azonban, hogy kit kell konok bűnözőnek tekinteni, ugyancsak nehéz meghatározni, különösen a határesetekben. Ehhez a kérdéshez óhatatlanul kapcsolódik egy másik problémakör (még akkor is, ha ez eltér a szorosán vett fejtegetésem tárgyától), mégpedig az, hogy a büntetés mennyiben alkalmas a személyiség kedvező alakítására. Van-e az elkövetőknek olyan csoportja, amellyel szemben eleve le kell mondanunk a nevelés lehetőségéről; még akkor is, ha a büntetés csak egy és nem is, a legfontosabb eszköze a bűnelkövető személyisége átforgatásának. Azzal a kategorikus állítással, hogy egyes bűnelkövető eleve nem nevelhető katonai életviszonyok közötti büntetésvégrehajtás során (fegyelmező zászlóalj, illetve esetleg katonai börtön) megerősítenénk a büntetés megtorló jellegéről vallott —: egyebekben kisebbségi — nézeteket. Logikus ugyanis, ha már valakit nem lehet nevelni a büntetéssel, ennek ellenére szabadságvesztéssel sújtja a bíróság, akkor a büntetésnek kiemelkedik a megtorló jellege. A szabadságvesztés ugyanis óhatatlanul fizikai és lelki szenvedést jelent az elítélteknek. Ha a bíróság ebben a tudatban mond le a nevelhetőség reményéről, akkor a joghátrányban a hátránynak a megtorlás eleme jelentkezik. Márpedig a nevelés eszköztára ennél sokkal szélesebb; magában foglalja a büntetéseken túl a szociális, pedagógiai és egyéb intézmények alkalmazásának lehetőségét, eszköztárát.

A jelenidőben is^v folytatott büntetés-kiszabási gyakorlatunkat alapul véve mégis úgy tűnik, hogy a megrögzött vagy konok bűnözők köre vonhatjuk azt a határt, amelyen belül kimondhatjuk, hogy a büntetés céljainak megvalósulása csak a legszigorúbb körülmények között végrehajtott szabadságelvonás alkalmazásával remélhető. A visszaeső bűnözők körén belül — vallják egyes szerzők — „van egy csoport, ahol a bűncselekmények ismételt elkövetése tartósan visszatérő, és az egész

életvezetésre rányomja a bélyegét. Ezt az 5 és ennél több alkalommal, büntetőjogi úton felelősségre vont személyekre lehet általánosságban megállapítani'. A visszaesőknek ezt a csoportját megrögzött bűnözőknek nevezhetjük."⁶ A szerzők tehát az öt vagy ennél több alkalommal büntetőjogi úton felelősségre vont személyek esetében jutnak el erre a megállapításra, bár a véleményüket gyengítik azzal, hogy csak mint lehetőség (általánosságban kifejezés használatával) gyanánt említik a számszerűen meghatározott feltételt, A hiányérzet ezen túl azonban azért is felmerül, mert a bűnöző életvitelű egyének nemcsak bűncselekményi rangú magatartásukkal igazolják a társadalomtól való különállásukat. EZ a magánélet legkülönbözőbb 'szféráiban' is fellelhető náluk, illetve megnyilvánul csekélyebb súlyú, de összességében veszélyes' magatartások tanúsításával is. (Pl. szabálysértések.) ' < ;

A bűnöző életvezetésű személynél elengedhetetlenül fontosnak tartom a cselekmények egyes motívumainak különválasztását, mert ellenkező esetben a büntetőjogi és társadalmi eszközökkel is üldözendő magatartások összemosódnának az orvosilag értékelhető magatartásokkal. A visszaeső bűnözés tehát többsíkú fogalmat takar, miután maga a visszaesés nem büntetési kategória, nem speciális deliktum, hanem a visszaeső a speciális deliquens; A visszaeső bűnöző tehát különbözik a többi **büntető*** testől, azonban kétségtelen, hogy' ő is büntetett.⁷ A' törvényünk a Btk. 115/ §-a a speciális visszaesést határozta meg azzal, hogy „visszaeső, akit a bűncselekmény elkövetését megelőzően szándékosan elkövetett ugyanolyan bűncselekményekért már szabadságvesztésre* ítélték, és a büntetés kiállításától'vagy a végrehajthatósága megszűnésétől az újabb bűncselekmény elkövetéséig öt év még nem telt el." A jogszabály a speciális visszaesés fogalmának megalkotásával egyúttal mintegy meghatározta azt a rangsort is, amely a különböző —tehát speciális, **«generális** és kriminológiai visszaesés kérdésében így uralkodóvá lett. Ezt igazolta egyebek mellett az a vélemény, mely szerint a speciális visszaesés meggyőzőbben mutatja az elkövető antiszociális beállítottságát, szubjektív társadalomra veszélyességének magasabb fokát, bűnözésre való hajlamát, mert a bűncselekményei közötti összefüggés arra utal, hogy az ilyen jellegű bűncselekményekkel szemben nincsenek gátlásai.⁸

A fenti álláspontnak azonban az a sarkalatos hibája, hogy a bűnözésre való hajlam annál a többszörösen „visszaeső" elkövetőnél is min-

s vigh—Gönczöi—Kiss—Szabó: Erőszakos bűncselekmények és elkövetőik. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1972. 285. oldal." ' ;
 „' Dr. Révész Károly: A visszaesés néhány problémája a büntetőjogban, Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicatá., Pécs, 1963. 7. oldal.

⁸ Ua. mint (7) 9. oldal.

den nehézség nélkül fellelhető, aki minden egyes bűncselekményét különböző jogi tárgyak ellen intézte, (Így például élet-testi épség, a nemi erkölcs, a tulajdon stb.) Ez a nézet szerintem kissé alulkezeli mind a generális, mind pedig a kriminológiai értelemben vett visszaeső problémáját. A szubjektíve nagyobb fokú társadalomra veszélyességet szerintem éppen az a morális kapocs hiánya jelenti, amely gát lenne az elkövetőben a jogsértő támadások kialakulásával szemben. Egyébként nem hiszem, hogy csökkent értékű lenne a szubjektív társadalmi veszélyesség annál az elkövetőnél, aki válogatás nélkül követi el a különböző jogtárgyak elleni támadásokat, szemben mondjuk a zsebtolvajlásra „specializálódott” egyénnel. Az elmondottak alapján az a véleményem, hogy a jogszabályban rögzített speciális visszaeső meghatározása nem igazolhat kötelező rangsort; következésképpen a konkrét bűnöző személyiségét az elkövetett össz-bűncselekményének fényében, az általa egyéb módon tanúsított társadalomellenes magatartásokkal összhangban lehet csak megtalálni.

Az érvelésemet alátámasztani látszik az az álláspont, mely szerint kriminológiai értelemben vett „visszaeső az a bűnismétlő, aki konkrét bűnöző tulajdonságokkal rendelkezik, akinek újabb bűncselekménye, a cselekmény motívuma, célja vágy elkövetési módja szempontjából ugyanolyan vagy hasonló az előzőleg elkövetett bűncselekményekhez.”⁹ Ez a megfogalmazás már átöleli a speciális, a generális és a kriminológiai értelemben vett visszaesés körét, a közös ismérv — a konkrét bűnöző tulajdonság — alapján. A lényeges összekötő kapcsolatra helyeződik tehát a hangsúly, amikor a cselekmény célja, motívuma és az elkövetés módja jelenti azt a kohéziós erőt, amely átfogja és meghatározza a bűnöző személyiségét.

A konkrét bűnöző személyiségének megismeréséhez tehát csak a visszaesés valamennyi megnyilvánulási formájának elemzése útján juthatunk el. A konkrét bűnöző cselekményei között —> a bűncselekmény által támadott jogi tárgy jellegétől függetlenül — az összekötő kapcsolatot az elkövető személyiségi jegyei adják.

A konkrét bűnöző, fogalmának körülhatárolásakor feltétlenül szem előtt kell tartanunk az 1974. évi 9. számú tvr-t, amely a közrendre és a közbiztonságra különösen veszélyes visszaeső bűnözők elleni hatékonyabb fellépés érdekében született. A rendelet a különösen veszélyes visszaeső fogalma alá vonta azt a bűnismétlőt, akit — az ott meghatározott jellegű — szándékos bűncselekményekért korábban már legalább

⁹Földvári József—Vigh József: Kriminológia. Egységes egyetemi jegyzet. Budapest, 1906. 187. oldal.

háromszor (együttesen legalább három évi) szabadságvesztésre ítélték, ha utolsó büntetésének kitöltésétől vagy annak végrehajthatósága megszűnésétől számított öt éven belül elköveti a felsorolt bűncselekmények valamelyikét, és emiatt, legalább egy évi szabadságvesztésre ítélik. Feltevére ha a terhelt az újabb bűncselekmény, elkövetésekor huszadik életévét már betöltötte és az elkövetett bűncselekmények körülményeiből, valamint az életmódjából megállapítható, hogy a Magyar Népköztársaság törvényes rendelkezéseivel következetesen szembehelyezkedik. E konok bűnözőknél a szabadságvesztés végrehajtása fegyházban történik, majd ennek letöltése után meghatározott ideig — de hasonló zártság körülményei közötti — szigorított őrizetre kerül sor.

Ügy vélem, hogy e rendelet támpontot szolgáltat azon bűnözők körében a kiválasztásánál, akikkel szemben a katonai szolgálat körülményei között már nincs remény a büntetés céljainak kiváltására. Eszerint ha a sorkatona az 1974. évi 9. számú tvr. alá vonható feltételek mellett követ el bűncselekményt, az mint konok bűnöző már nem nevelhető a katonai szolgálat viszonyai között. (Fegyelmező zászlóaljban vagy katonai börtönben). Ezért az ilyen elkövetőre kiszabott szabadságvesztés végrehajtására a fenti tvr. szerinti módon lehet rendelkezni.

A fiatal korban elkövetett bűncselekmények egy része a jogszabály rendelkezése alapján törvényi mentesítés alá esik. Az ilyen esetekben — véleményem szerint az 5 vagy ennél több alkalommal büntetőjogi úton felelősségre vont személyek általában megrögzött bűnözőknek tekinthetők.

A számszerűség fétise azonban viheti félre is a jogalkalmazót, mert még a végletes esetekben is van remény, hogy a bűnelkövető személyisége pozitív fordulatot vesz. Konok bűnözőnek csak azt minősítsük, akinek az az életmódjából ez egyértelműen következik. Rendkívül fontos itt a cselekmények motívumainak felderítése, hogy mennyire így van ez, azt a következő példa röviden is érzékeltetheti. A kisebb tulajdon elleni cselekmények miatt már többször elítélt fiatal ember utolsó szabadságvesztésének kiállása után szakított korábbi környezetével és életvitelével. Viszonylag hosszabb ideig dolgozott egy helyen és főként jól. Ekkor kapta meg — közvetlenül 23. életévének betöltése előtt — a sorkatonai szolgálatra történő behívóparancsot. (Eddig a büntetései miatt nem vonulhatott be.) A bevonulás után alakulatánál igyekezett a kollektívába beilleszkedni, azonban az alparancsnoki kar folyamatosan érezte vele, hogy előélete miatt megbízhatatlannak tekintik. Ezért fokozatosan kialakult benne az az érzés, hogy még a „börtönben” is jobb, mint katonának lenni, majd ilyen megfontolás alapján megszökött. A katonai bíróság az elkövető személyiségének és életmódjának alapos vizsgálata alap-

járj arra a meggyőződésre jutott, hogy a terhelt utolsó büntetésének kiállása után komoly szándékkal, határozottan akart letérni a bűnözés útjáról. Az újabb bűnelkövetésnek módja és oka sem igazolt ezzel ellentétes megállapítást.

; Szeretném leszögezni, hogy a két speciális katonai büntetésvégrehajtási intézményt, a fegyelmező zászlóaljat és a katonai fogdát nem tartom végleges megoldásnak. A sorállományú katonák esetében közismerten csak a három hónapig terjedő tartamban kiszabott szabadságvesztés hajtható végre katonai fogdában, függetlenül attól, hogy a cselekmény gondatlan avagy szándékos volt. A fentiekhez képest ellentmondás az, hogy a hivatásos katonával szemben viszont bármilyen jellegű bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztés végrehajtására csak katonai fogdában kerülhet sor. (Természetesen azokról az esetekről beszélek, amelyekben a bíróság úgy döntött, hogy az elkövető meghagyható a katonai szolgálatban.

Az elmondottakból azonban nem juthatunk olyan következtetésre, hogy speciális katonai jellegű büntetésvégrehajtásra nincs szükség. Szinte már közhely számba megy annak megállapítása, hogy a katonai nevelés a fiatal embereknél komoly jellemformáló erő. Ez nyilván így van azokban az esetekben is, amikor a nevelés bírói büntetés következtében, de katonai keretek között szervezett (mint a fegyelmező zászlóalj és katonai fogdá) büntetésvégrehajtási intézetben történik. Azonban azt is látnunk kell, hogy különösen a fegyelmező zászlóaljbán, de a katonai fogdában is az elsődleges hangsúly a katonai nevelésen van. Ahhoz viszont, hogy a büntetés céljai be is következzenek, a bűnelkövetőknél — különösen a szándékos bűncselekmények elkövetésénél — a pedagógia és a lélektan módszereit kell alkalmazni, mégpedig az elkövető egyéniségére „méretezett” formában.

A polgári büntetésvégrehajtási intézeteknél magas szakképzettséggel rendelkező nevelő-tisztek dolgoznak az elítélt kedvező személyiségformálása érdekében. A társas — tehát a csoportrendszerű — foglalkozással szemben ma már egyre inkább az elítélttel történő egyéni nevelés nyer teret. Ez a megoldás azonban nem teljesezhet ki a fegyelmező zászlóaljbán — de a katonai fogdában sem — hiszen erre a célra kiképzett káderállománnyal a fegyveres erők nem rendelkeznek.

A fegyelmező zászlóaljbán és a katonai fogdában büntetését töltő elítélteknél tehát a katonai nevelés szempontjai az elsődlegesek és az elítéltek foglalkoztatása is ennek megfelelően történik. A törvényünk szellemének megfelelően a fiatalok elkövetőknél a büntetés végrehajtása különleges körülmények között megy végbe, oly módon, amely még

a fiataikor határának meghaladása után is érvényesül, meghatározott ideig.

Ez abból a felismerésből következik, hogy a fiatal ember személyiségének formálása pedagógiai módszerekkel eredményesebbé válhat, mint a felnőtt korosztályé. Attól a tényről pedig, hogy valaki bevonul sorkatonai szolgálatra még nem válik jellemében is felnőtté. Annak ellenére nem, hogy esetleg milliós értékű technika kezelője, gondozója és felelős alkalmazója nap mint nap. Az ilyen kiforratlan személyiségű katonafiatal nevelésére a büntetésvégrehajtása során is éppen ezért kell fokozott figyelmet fordítani, A. sorkatonai szolgálatot teljesítő elitáltak esetében — az alakuló személyiségükre tekintettel — a pedagógia módszereit kell elsődleges szempontnak tekinteni, és — bár ezzel egyidőben csak másodlagosnak a katonai fegyelem hatásait.

Véleményem szerint az itt vázolt kérdésekre az adhat megoldást, ha a fegyelmező zászlóalj, illetve a katonai fogda intézménye közelebb kerül a polgári büntetésvégrehajtás rendszeréhez. Ez egyúttal a polgári büntetésvégrehajtás rendszerében kialakult szervezet és módszerek megfelelő átültetését is magával hozná. A szándékos és gondatlan bűncselekményt elkövetők között élesebbé válna a különbség. Csak példaként említem meg, hogy jelenleg a fogházban szabadságvesztésüket töltők egy része — természetesen meghatározott teljesítmény és magatartás tanúsítása esetén — időközönként elhagyhatja az intézetet és meglátogathatja a családját. E ténynek komoly nevelő hatása van. Miért kellene erről az eszköztől lemondani a katonai jellegű büntetésvégrehajtás rendszerében. •!

Az elmondottak érzékeltetik azokat az ellentmondásokat, amelyeket csak a büntetőjogi kodifikáció oldhat meg, és amelyet szerintem meg is kell oldani. E kérdéshez szorosan kapcsolódik egy további probléma is, nevezetesen az, hogy hol vonható meg a határ, amelyen belül a bűnelkövetők nevelését még katonai büntetésvégrehajtás keretein belül meg lehet oldani. Az álláspontomat e vonatkozásban a következőkben kívánám kifejtetni. '.,... • •

Az 1980-as év körül várható a demográfiai apály. Emiatt a sorköteleseknek lényegében szinte minden rétege behívásra kell, hogy kerüljön. A fiataikorú, illetve a fiatal felnőttek bűnözési arányát figyelembe véve ez azzal fog járni, hogy a behívásra kerülő büntetett személyek aránya —: egyes becslések szerint -r- mintegy 3%-kal megnő a jelenlegi helyzethez képest.

Így számolni kell azzal, hogy potenciózálisan nő azoknak a köre, akik a sorkatonai szolgálat alatt újabb bűncselekményeket követnek el, nő a többszörös visszaesők „jelentkezésének” lehetősége. Emiatt különös

jelentősége lenne annak, ha a fegyelmező zászlóalj mint katonai börtön a büntetésvégrehajtási intézetek egységes rendjébe illeszkednék. Ismeretes ugyanis, hogy a többszörös visszaeső gyakran választja a leszerelésnek azt a módját, hogy bűncselekményt követ el a szolgálat alatt. Ezzel lényegében befejezi a katonai kiképzést és a továbbiakban — bár zártabb körülmények között — kereső foglalkozást folytat. Az egyéb hátrányok az ilyen visszaeső bűnöző tudatában nem jelentkeznek visszatartó erőként.

A katonai börtön megszervezése azonos feltételeket teremtene a polgári büntetési intézetekkel. A katonai szolgálat továbbfolytatásának tudata megfosztaná a visszaeső bűnelkövetőt is a leszerelés reményétől; tehát az a kockázat, amely az újabb bűnelkövetésben jelentkezne túlságosan nagy hátrányként jelentkezne. A bűnelkövetést nem követné az a sikerélmény, amely jelenleg egyeseknél még jelentkezik. Csupán a katonok bűnözők esetében rendelné el a bíróság — a sorkatonai szolgálat végét jelentő — fegyházfokozatban a szabadságvesztést; az esetek többségében szigorított őrizettel együtt. A szankciók rendszere ily módon tovább bővülne, nagyobb lehetőség jutna a személyiség fejlesztésére; főként a visszatartás szempontjából fokozottan jelentkező motivációs tényezők kiiktatása által.

Egy bűnügy bizonyítási problémái

írta: **Dr. Nagy Géza** r. szízes

A büntető joggyakorlatban állandóan visszatérő probléma, hogy az objektív igazság megállapításához, a valóság mind teljesebb feltárásához mennyi bizonyíték elegendő.

A bizonyítás megismerési folyamat. A jelenségek annál megismerhetőbbek, minél több összefüggésüket feltárják és értékelik. Határt kell azonban szabni az értékelésre szánt összefüggések körének is, mert az adathalmazban könnyen elvesznek a jelenségek lényegi elemei.

A nyomozás a bizonyítási eljárás legdöntőbb szakasza, mert annak eredményétől függ a büntető eljárás további sikere. Ennek során kell összegyűjteni azokat a bizonyítékokat, amelyeket megvizsgálva és értékelve dönthet a bíróság.

Aból kell kiindulni, hogy a bizonyításnak a bűncselekmény **valamennyi** törvényi tényállási elemére, továbbá az elbíráláshoz nélkülözhetetlen körülményekre (elkövetést lehetővé tevő okok, motívumok, bűnösség mértékét befolyásoló tényezők) ki kell terjednie. Az ügyek és a beszerezhető bizonyítékok körének sokféleségéből következik, hogy a bizonyító tények, körülmények rendszerbe foglalhatók ugyan, de mennyiségi és minőségi határuk nem vonható meg; a bizonyítékok — ezen belül az elégséges bizonyítékok — körét mindig a konkrét ügy jellege szabja meg.

Ez a tény azonban nem áll ellentétben azzal, hogy **általános érvényű**, nem ügyekre konkretizált követelmények érvényesülnek a büntető eljárásban résztvevő hatóságok bizonyítási eljárásában.

A bűnüldöző hatóságok szabadon mérlegelhetik a rendelkezésre álló bizonyítékokat. Ennek során semmiféle formális követelményt nem kötelesek figyelembe venni. A bizonyítékok mérlegeléséből, a terhelő vagy mentő tények megállapításának folyamatából azonban a lehető legteljesebb mértékben ki kell iktatni a szubjektív tényezőket.

A mérlegelés a bizonyító tények, körülmények közötti összefüggések feltárása és azokból logikai következtetések levonása. A mérlegelés is

megismerési folyamat, amelynek végső soron az igazság megállapításához kell vezetnie. Az igazság tartalma objektív, formája azonban szubjektív. Ha a bűnüldöző hatóságnak nem áll rendelkezésére elegendő bizonyító tény, képtelen megtalálni a jelenségek közötti oksági összefüggéseket. Az is gyakori azonban, hogy a bizonyítás hiányosságai miatt az igazság keresésénél a szubjektív, formai elemeket tartalmi elemekként értékeli, és ezáltal a megállapított tényekből helytelen következtetést von le.

A bizonyítékok fajaival, rendszerezésével nem kívánok foglalkozni. A bizonyító erővel is csak annyiban, hogy az ún. közvetlen — ezek közül is elsősorban a szubjektív elemeket nélkülöző tárgyi — bizonyítékok jelentősen megkönnyítik a ténymegállapítási folyamatot, míg azokban az ügyekben, amelyekben csak ún. közvetett — és főként személyes jellegű — bizonyítékok állnak rendelkezésre, rendkívül körültekintéssel lehet és szabad marasztaló döntést hozni. Az utóbbiakban ugyanis az ember megismerő képességének ismert fogyatékosai, gyakran szubjektív ítéletalkotása, továbbá az objektív — tárgyi — bizonyítékoknak a bizonyítandó tényekkel való áttételes kapcsolata miatt nehéz kialakítani azt' az összefüggő logikai láncolatot, amely az objektív igazságot megközelítő tényállás megállapításához vezet, '

Mindkét ügykategóriában felmerül a túlbizonyítás, a hiányos bizonyítás, illetve a két véglet közötti helyes arány kialakításának problémája.

A **túlbizonyítás** két relációban jelentkezik. Az egyik az, hogy az ügy szempontjából irreleváns tényeket is bizonyítanak, a másik pedig az, hogy az adott tényekre — tényállási elemekre — az elégségest meghaladó mennyiségű bizonyítékot gyűjtenek.

Azokban az ügyekben, amelyekben közvetlen bizonyítékok állnak rendelkezésre, kevesebb problémát jelent a bizonyítás helyes arányainak kialakítása. Bonyolultabb a helyzet a **közvetett bizonyítékok** rendszerének összeállítás¹ esetén.

Az egyszerűbben eldönthető, hogy egyes közvetetten bizonyító **tények** megállapításához milyen bizonyítási eszközök elegendőek. Az okoz nagyobb problémát, hogy **milyen** széles **körből** kell összegyűjteni magukat a bizonyító tényeket.

Az elméleti megoldás egyszerűnek tűnik: minden olyan tényre, körülményekre ki kell terjednie az eljárásnak, amely akár áttételesen is logikai kapcsolatban, kölcsönhatásban áll a bizonyítandó tényekkel, körülményekkel. A gyakorlati megoldás azonban nem ilyen egyszerű. A nyomozás során — főként annak kezdeti szakaszában — még sok fel nem tárt, ismeretlen oksági összefüggés egy-egy elemébe ütközik a nyomozó.

Kellő ismeretek hiányában ekkor még nem képes megfelelően szelektálni, ezért inkább olyan tényeket, körülményeket is a bizonyítás körébe von, amelyekről később kiderül, hogy az ügy elbírálása szempontjából nem jelentősek. Ilyen esetekben mellőzhetetlen — éppen ezért nem is kifogásolható — az ún. túlbizonyítás.. Természetesen ez a megállapítás csak az ésszerűség határain belül összegyűjtött bizonyítékhalmazra vonatkoztatható. Ilyen ügyekben is szükség van ésszerű szelektálásra: el kell tudni dönteni, hogy milyen jelenségek, bizonyítási eszközök, lehetnek összefüggésben a bizonyítás tárgyával.

A közvetett bizonyítékok esetében nagyobb hiba a **hiányos bizonyítás**. Ilyenkor ugyanis a bíróság az összes rendelkezésre álló tény, körülmény mérlegelésével, logikai következtetések rendszerével tud — vagy nem tud — tényállást megállapítani. Ha a bizonyító tények hiányosak, a logikai lánc megszakad, és ítéleti bizonyossággal terhelő tényállás nem állapítható meg. Ezekben az ügyekben akkor beszélhetünk nyomozási hibákról, amikor a hiányzó bizonyítékok rendelkezésre álltak, és akár azért, mert a nyomozó nem látta a logikai összefüggéseket, ezáltal nem tulajdonított azoknak jelentőséget, akár más okból — pl. a nyomozó azon szubjektív megítéléséből, hogy a kevesebb bizonyíték is elegendő — elmaradt a perrendszerű beszerzésük.

Esetenként a nyomozó hatóság mulasztását a bíróság sem pótolja vagy pótoltatja, hanem a meglevő bizonyítékok sokszor téves mérlegelésével érdemi döntést hoz. Ilyen megállapítások vonhatók le **M. J. r. ftörm.** bűnügyéből is.

Az ügyben benyújtott vádirat tényállásának az a lényege, hogy: a rendőrfőkapitányság fogdájában kisegítő fogdaórként szolgálatot teljesítő vádlott a bv. intézetből a fogdába szállított letartóztatott nőt, K. E.-t azzal az ígérettel vette rá nemi közöselésekre, hogy azok ellenében elinézi szabadlábra helyezését.

Az első fokon eljáró katonai bíróság tényként állapította meg, hogy K. E. letartóztatásának idején, ezen belül az 1975. április 30-tól május 15-ig terjedő időben teherbe esett. A letartóztatott e fogantatási időből az első 5 napot a megyei bv. intézetben, a további napokat a megyei rendőrfőkapitányság fogdájában töltötte. A bíróság azonban nem látta bizonyítottnak a vádirati tényállást, ezért a vádlottat felmentette. Döntését lényegében a következőkkel indokolta:

1. A vádlott tagadta a bűncselekmény elkövetését.
2. A büntető eljárás során a vádlottra sorozatosan terhelő vallomást tevő K. E. szavahihetőségét kétségbe vonta. Ezt azzal indokolta, hogy nevezett a másodszori közöselés időpontját illetően ellentmondásba keveredett, továbbá azzal, hogy K. L.-né és B. T. tanúk — akik K.

E.-től szereztek tudomást az állítólagos közösülésekről — K. E.-vel ellentmondásba kerültek a közösülések helyét illetően.

3. V. J. r. törm. tanú — aki ugyancsak fogdaórként teljesített szolgálatot — vallomása szerint K. E. arra utaló kijelentést tett előtte, hogy a rendőrségi fogdába szállítása előtt a bv. intézetben közösült valakivel.
4. K. E. az orvosilag vélelmezett fogantatási időszakból öt napot a bv. intézetben töltött, a terhességet eredményező közösülés tehát a bv. intézetben is megtörténhetett.

A bíróság a felmentés alapjául szolgáló tényeket, körülményeket véleményünk szerint az alábbi indokok alapján tévesen értékelte:

1. A vádlotti tagadásnak — különösen akkor, ha az nem párosul észszerű és bizonyított védekezéssel — nincs túlzott jelentősége. A konkrét ügyben a katonai bíróság azonban a lényegében önmagára is terhelő vallomást tevő K. E. és az elkövetést tagadó vádlott vallomásának együttes értékelésekor nem vonta mérlegelési körébe, hogy a vádlottat K. E. korábban nem ismerte és arra sem merültek fel adatok, hogy a közösülésen kívül a nevezett fogvatartásának idején közöttük olyan nézeteltérés, konfliktus alakult ki, amely a fogvatartottat valótlán nyilatkozat tételére inspirálta volna. A nyomozás során a vádlott is elismerte ezt a tényt, a tárgyaláson viszont már arra hivatkozott, hogy azért gyanúsítja őt K. E. a bűncselekmény elkövetésével, mert Ő szigorúbb volt az őrizetesekekhez, mint a többi fogdaór. Nyilvánvaló, hogy amennyiben ez valós ok lett volna, nyomozati védekezésében is megemlítette volna.

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a vádlott a részletes nyomozati vallomásában említést sem tett K. E. azon állítólagos kijelentéséről, hogy a bv. intézetben közösült. A tárgyaláson viszont már azt állította, hogy ő is jelen volt, amikor V. J. r. törm. előtt ezen közösülésre utalt, és még gyávának is nevezte a rendőröket, mert nem mernek vele közösülni. Kézenfekvő következtetés, hogy amennyiben ez a nyilatkozat elhangzott, a vádlott saját védelme érdekében nem hallgatta volna el a nyomozás során sem.

2. K. E. szavahihetőségét indokolatlanul vonta kétségbe a bíróság. A nevezett többszöri kihallgatásán tartalmilag egybehangzó nyilatkozatokat, vallomásokat tett. Önmagában az a tény, hogy az egyik közösülés időpontjában határozatlan volt, nem olyan jelentős ellentmondás, ami az életszerű és egyéb bizonyítékokkal, tényekkel egybevágó vallomása hitelét rontaná. K. E. szavahihetőségének megítélésénél nem ennek a határozatlanságnak, hanem pl. annak volt döntő jelentősége, hogy a vele közösülő rendőrrel már az első nyilatkozatában hiteles

személyleírást adott; őt határozottan felismerte a felismerésre bemutatáskor; a vádlottal kapcsolatos események általa közölt időpontjai — mint pl. a közösülések időpontjai — egybeestek a vádlott szolgálatával.

K. L-né és B. T. hallomásból szereztek tudomást a közösületekről. Annak, hogy azok helyét nem K. E-vel azonosan határozták meg, azért nincs jelentősége, mert K. E. a velük történt beszélgetések során nem csupán a közösületek, hanem az egyéb, azokhoz kapcsolódó események helyszínéről is említést tett és a tanúk ezekkel téveszthették össze a közösületek helyszínét.

3. V. J. r. ftórm. vallomása — amellett, hogy K. E. az állított nyilatkozat megítélését határozottan tagadta — nem volt egyértelmű.

A vádlott V. r. ftórm-rel együtt teljesített szolgálatot azon alkalmakkor, amikor a vád szerint K. E-vel közösült. A közösületek megállapítása esetén V. r. ftórm. is felelősségre vonástól tarthatott, mert ellenőrzési kötelezettségét a cselekmények elkövetése idején nem teljesítette.

V. r. ftórm. egyébként is ellentétes nyilatkozatokat tett az állítólagos kijelentésekre vonatkozóan a nyomozás során, illetve a tárgyaláson. Nyomozati vallomásában azt állította, hogy K. E. a **zárka kémlelő ablakánál** jelentette ki a következőket: „hiszen a börtönben is közösültem börtönőrrel”. Tárgyalási vallomása szerint viszont K. E. olyan kijelentést tett, hogy „Maguk gyávák, odaát közösültem”, és hozzátette, hogy K. E. „odaát” alatt a bv. intézetet értette. A vádlott azt állította, hogy a beszélgetésnél ő is jelen volt, arra a **WC-ben került sor**. Ezen ellentmondások miatt alappal feltételezhető, hogy ilyen beszélgetésre nem is került sor.

4. A katonai bíróságnak az a megállapítása, hogy a közösülésre a bv. intézetben is sor kerülhetett, nem bizonyítékokon, hanem feltételezésen alapult.

A felmentést eredményező indokok tehát hiányosak, nem kellően megalapozottak voltak, és a bíróság a megállapított tényeket is helytelen következtetésekkel vonta mérlegelési körébe.

A **terhelő** bizonyítékokat (K. E. mindvégig egybehangzó vallomását, az elkövető hiteles személyleírását, felismerését, a közösületek zárkatársakkal és a bv. őrség tagjaival való közlését, a terhesség tényét, a vádlott szolgálatainak és a K. E. által állított közösületek időpontjának egybeesését) viszont csak felsorolta, de nem indokolta, hogy azokat miért nem fogadta el. Nem vette kellő súllyal azt sem figyelembe, hogy K. E-nek semmiféle indoka nem volt arra, hogy a vádlottól eltérő vallomást tegyen. Még az a feltételezés sem volt helytálló, hogy nevezett a vádlott

személyén keresztül a rendőrségi szándékozott bosszút állni, mert ez esetben életszerűbb, ha olyan rendőrt jelent fel, aki rendszeresen fogda-
őrként teljesített szolgálatot.

A bíróság helytelen mérlegeléséhez és döntéséhez azoriban az alábbi **nyomozati mulasztások** is jelentősen hozzájárultak:

1. Nem derítették fel, hogy a vélelmezett fogantatási időből a bv. intézetben töltött öt nap alatt K. E. milyen körülmények között élt, lehetősége volt-e nemi közösülésre.
2. A nyomozás arra sem terjedt ki, hogy K. E. milyen ruházatban került a rendőrségre, ruházatát hol, milyen körülmények között tárolták, a ruházati tárgyakat mikor, milyen körülmények között cserélhette, vagy cseréltethette ki. Ennek azért volt jelentősége, mert K. E. azt állította, hogy nadrágban volt, amikor a vádlott először tett ajánlatot a közösülésre. Ekkor arra kérte a vádlottat, hogy a letéti tárgyai közül adja át a szoknyáját, a nadrágot pedig levetette és a szoknya helyett a vádlott azt tette a letéti tárgyakhoz.
3. Azt sem derítették fel, hogy ki és mikor rendelte el K. E.-nek a 11. sz. közös zárkából a 7. számú zárkába történő áthelyezését. K. E. vallomása szerint ugyanis a vádlott utalt arra, hogy a közösülések elősegítése érdekében elintézi olyan zárkába helyezését, ahol egyedül lesz.
4. Nem tisztázták azt sem, hogy a nappali órákban — különös tekintettel a délelőtti napszakra — a fogda helyiségében a leleplezés reális veszélye nélkül lehetséges-e fogdaőrnek előzetes letartóztatottal közösülni. A vádirati tényállás szerint ugyanis az első közösülésre a délelőtti órákban került sor.

Ezen bizonyítási hiányosságok pótlására az első fokú bíróság sem intézkedett. Mivel ítélete az előzőekben ismertetett okok mellett a tényállás felderítetlensége miatt is megalapozatlan volt, a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma — a Katonai Főügyészség indítványának megfelelően — azt hatályon kívül helyezte és az eljárás **nyomozati szaktól** történő megismétlését rendelte el. A megismételt eljárásban a kiegészített bizonyítási anyag alapján M. J. r. ftórm-t hivatali kötelességszegésért jogtalan előny követelése büntetnének elkövetése miatt jogerősen elítélték.

Az ügyből az elmondottakon kívül a következő lényegesebb tanulságok vonhatók le:

A **katonai** büntető eljárásban a jogalkalmazás az ügyészség és bíróság közös feladata; ahhoz, hogy eredményes, a jogpolitikai elveknek megfelelő döntések szülessenek, elengedhetetlen, hogy mindkét szerv azonos elvek, szempontok alapján a tárgyi igazság megközelítésére

törekedjen azokban az ügyekben is, amelyekben a bizonyítás nehézségekre ütközik.

Ez a követelmény csak akkor realizálódhat, ha az ügyész elsősorban a bonyolultabb, vagy nehezen bizonyítható ügyekben a nyomozati eszközök legszélesebb körű felhasználásával gondosan, precízen összegyűjt és a bíróság rendelkezésére bocsát minden fellelhető bizonyítékot. Ezen tevékenysége során nem nélkülözheti a bizonyítékok mérlegelését —, amely egyébként nem a bíróság privilégiuma —, hanem valamennyi felállítható verzió ellenőrzésével az összefüggések legteljesebb feltárására kell törekednie. A bizonyítandó tények köré csoportosítottan kell szelektálnia a bizonyító tényeket, és közülük csak azokat kell a bíróság elé tárni, amelyek tényleges bizonyító erővel bírnak. Ha a bizonyítékok rendszere nem teljes, még a bírói eljárás előtt mindent el kell követnie a hiányok pótlása érdekében. A bíróságnak pedig fokozottabban figyelembe kell venni azt a büntető eljárási követelményt, hogy a felületesen nyomozott ügyekben ne a rendelkezésére bocsátott bizonyítékok alapján döntsön, hanem intézkedjen a hiányosságok pótlására, akár a Be. 180. § (3) bekezdése szerinti megkeresés útján is.

Vietnami élmények

Irta: **Dr. Radnai Jenő százados**

A világ egyik legnagyobb utasszállító gépeinek egyikén, az Air Francé tulajdonában levő Boeing 747-en (Jumbó) dérfelől érkeztünk Dél-Vietnam fölé. Rövidesen Saigon légterében voltunk. Mintegy 5—6000 m magasból a város északi részén két hosszú párhuzamos sárga csíkot láttam. Leszállás után megtudtam, hogy ez Tan Son Nhut, a hatalmas légi bázis, amelyet az amerikaiak építettek.

Leszálláskor a Manilába tovább utazók kíváncsian figyeltek bennünket. Saigonba — érthetően — még 1973 januárja után is kevés turista utazott. A repülőgép mellett felsorakozott fekete színű, fehér ICCS betűkkel jelzett gépkocsik bizonyították, hogy mi sem turistaként érkeztünk. A bangkoki rendkívül páras, tikkasztó meleg után itt sokkal kellemesebb éghajlat fogadott bennünket. 13 000 km-t tettünk meg repülőgépen.

Mindössze 2 napot töltöttem a Tan Son Nhut-i légibázison az ICCS-központban. Ezután egy C 46-os típusú repülőgépen Da Nangba mentünk. Ebben a városban 6 hónapot töltöttem és nagyon megszerettem. Eszembe jutott, hogy a nagyapám, aki hajós volt, két alkalommal is járt itt. Da Nangról előzetesen annyit tudtam, hogy az amerikaiak 1965 után folyamatosan tengeri és légi bázissá fejlesztették és Dél-Vietnam északi részének legerősebb hadi bázisa volt. A város földrajzi fekvése rendkívül kedvező. A repülőtere négyszer 5 km hosszú és 50 m széles. Az éjjeli—nappali leszállásra alkalmas kifutópályáról az F 105-ös vadászbombázók párosával emelkedhettek a levegőbe. Ottlétünk alatt az ilyen bevetések egyre sűrűsödtek. Sőt 1975. február 4.-én Saigonban láttam, amint mindnyájunk megdöbbenése mellett a repülőgépünk elé állt 8—8 bombával két vadászbombázó és bevetésre indult. Azt hiszem ekkor már sokan tisztában voltak azzal, hogy a DIFK vezette felszabadító erőket nem tudják megállítani.

Szabadidőmben gyakran sétáltam Da Nang utcáin, ismerkedtem a környezettel és az emberekkel. Rövid idő alatt megismertem azokat a nevezetességeket, amelyek a várost jellemzik. Az emberek megismeréséhez több időre lett volna szükség. Ezért az ott élők gondjairól, elképzeléseiről keveset mondhatok. Beszámolómat tehát a várossal kezdem.

Da Nang az ország rész második legnagyobb városa. A francia gyarmatosítás idején Tourai-nek hívták. Hivatalos adatok szerint a városnak 428 000 lakosa volt, a valóságban azonban jóval többen éltek itt. Ma is sokan beszélnek a francia nyelvet. A város a különlegesen jó kikötői adottságai miatt éppen a francia gyarmatosítás idején fejlődött sokat. A későbbi stílustól elütő fehérre meszelt épületek ugyancsak a franciákra emlékeztetnek. A legszebb épülete talán a városi múzeum, amelyben csodálatos, VII—XI. századból származó kőszobrokat és délkelet-ázsiai ritkaságokat látni. Megragadó a városháza, amely a széles Da Nang folyó partján épült. Gyönyörködtem a márványhegyekben is. A város déli részén az asztalsímaságú földből közvetlenül a tengerparton öt különálló, 2—300 m magas hegy emelkedik ki és mindegyik márványból van. A színes növényzete és az együttes színhatása sokszor megállítja a szemlélőket. Mivel a hegyeket egészen csekély mennyiségű föld borítja, csupán a délszaki növények maradnak meg rajta. A hegyek tövében bádogvisekben élnek a márványszobor készítőik, akik főleg különböző alakú Buddha és Korifuciusz szobrokat készítenek. A hegyekről csodálatos kilátás nyílik a tengerre.

Nem mindennapi látványt nyújt a város északnyugati részén épített 57 m-nél magasabb Buddha szobor. A szobrot vasbetonból készítették és belül lépcsősor vezet a Buddha fejéig.

A város „nevezetességei” közé tartozott a rendkívül gyenge közbiztonság. Hat hónap alatt több fegyveres rablótámadásról szereztem tudomást, egynek néhány mozzanatát pedig magam is láttam. 1974. november 24-én éjjel a város főutcáján, a Doc Lapon ketten — akik a katonai rendőrséghez tartoztak — megtámadtak egy tanárt, a pénzét elvették, s közben a bal lábát térd alatt átlótták. (Később a kórházban személyesen beszéltem a sértettel.) A támadók a Pasteure str.-en keresztül — itt volt a mi szállodánk — próbáltak a városból elmenekülni. Az amerikai konzulátus fegyveres őrre azonban az egyiket lelőtte, a másikat ezután elfogták. Mi az amerikai konzulátus melletti épületben voltunk elhelyezve, s így az események utolsó részét a III. emeleti teraszról figyeltem.

Az 1975. év első napján a szállodánk egyik dolgozója azt panaszolta, hogy január 1.-re virradó éjszaka fegyveres rablók hatoltak be a lakásukba és 100 000 piasztart vittek el tőlük. Február 2.-án délután 16 órakor a város főutcáján 8 tagú fegyveres rablóbanda támadta meg az egyik

bankot. Á rablótámadásból nyílt fegyveres utcai harc fejlődött ki, és a lövöldözés során többen meghaltak. Sorolhatnám tovább a különböző történeteket, de úgy gondolom, az elmondottak is érzékeltetik az akkori és ottani nehéz helyzetet.

Az első Da Nang-i éjszakámat soha nem felejttem el. Október vége volt, a hőmérséklet éjjel sem csökkent 30 C° alá. Szobám ablakát — az itteni szokásoknak megfelelően — nylon fólia borította és csupán a szűnyogok ellen kellett védelmet nyújtania. Sokáig nem aludtam el, amiben természetesen a 7 órai időeltolódás is befolyásolt. Egyszerre az utca felől furcsa, sirásnak tűnő gyermekhangra lettem figyelmes. Kimentem a teraszra, de a gyér világítás miatt nem láttam semmit. Később megismétlődött az előbbi panaszos, jajgatásnak tűnő hangfoszlány. A következő éjjel — séta közben — tudtam meg, hogy 8—10 éves gyermekek a kijárási tilalom megkezdéséig kenyeret, szendvicset, tojást vagy banánt árulnak. Ők voltak, akik olyan számunkra furcsa, sírós hangon kínálták az áruikat. Később megszokottá vált, hogy a Távól-Kelétre oly jellemző árusok éjszaka ellepik a várost. Egy idő után pedig az sem tűnt fel, hogy késő éjjel 2—3 éves gyermekek a ház előtt a porban játszottak, vagy egész családok ott töltötték az idejüket.

< Néha-néha elgondolkodtam azon, hogy miért kell éjjel kenyeret árulni az utcán. Azt már az ismeretlen kínai szerző „Szép asszonyok egy gazdag házban” c. munkájából tudtam, hogy Távól-Keleten az éjszakai árusoknak fontos társadalmi szerepük van. Ez az ősi szokás nyilván napjainkig fennmaradt. Az pedig úgy gondolom elképzelhetetlen, hogy kenyeret akár egy napig is tároljanak. Ott ugyanis egy kenyér akkora, mint nálunk egy nagyobb kifli. Ezt akár a vevő előtt hajlandók megsütni. Láttam „pékséget” bambusz-kosárban szállítani. Úgy nézett ki, mint egy régi típusú tűzhely. Az eladó az utcán bárhol megállt és 8—10 perc alatt megsütötte a kívánt számú kenyeret. Kétségtelen, hogy így a vásárló mindig friss kenyeret kapott. Mi is lenne Dél-Vietnam közellátásával a gazdaságilag aligha kifizetődő éjszakai árusok nélkül?!

A vietnami emberek termetre sokkal kisebbek, mint az európaiak. A férfiak testsúlya 50—60, a nőké pedig 35—45 kg. A bőrük világosabb színű, mint az ebben a térségben élő — más kínai, khmer, laoszi és egyéb — népfajoké. A nők rendkívül kényesek világos bőrükre. Ez az oka, hogy soha sem láttam vietnami nőt napozni. Amikor viszont a szálloda alkalmazottai bennünket napozni láttak — annak ellenére, hogy ezt a látványt már megszokhatták, — rendszerint furcsa mosollyal néztek. Nyilván értelmetlennek tartották, hogy a rendkívüli meleg ellenére a napon maradtunk.

A vietnamiak legfőbb tápláléka a rizs. Megfigyeltem, hogy a szálloda alkalmazottai fizetéskor azt latolgatták, hogy a pénzükért mennyi rizst vásárolhatnak. Az eladók pedig minden esetben arra hivatkoztak, hogy az árjuk rendkívül olcsó, mert az árán igen kevés rizst vehetnek a családnak. Az 1975. év elejére a rizs ára igen magasra emelkedett. A legdrágább élelmezési cikk mégis a cukor volt. Erre szeretnék elmondani egy példát. Az egyik kereskedőnél faládjában 1954 óta őrzött 12 üveg Napóleon-konyakot fedeztünk fel. Egy palackot 2300 piaszterért adott, ezzel szemben egy kg cukor 2900 piaszterbe került. Még a jól fizetett, 22 000 piaszter havi jövedelmet élvező szállodai alkalmazott sem engedhette meg magának, hogy a havi bére 13%-át adja egy kg cukorért. Részben ez is oka lehetett, hogy a mindenki által kedvelt zöld színű teát .cukor nélkül fogyasztották.

. A vietnami emberek többsége, rendkívül egyszerű, mondhatnám primitív körülmények között élt. A fából, hullámlemezről épült barakkok ezrei jelezték a városok széleit. Így volt ez Da Nangban is. A barakkok között utca nem volt, az egyes túlsúfolt „épületek” közvetlenül egymásra támaszkodtak. A szomszédok egymás lakásaiba egy-két lépés megtétele után bejuthattak.

Lehetőségem volt arra is, hogy az ország nagy részét repülőgépről megnézzem. Dél-Vietnam légtérében vagy 40 000 km-t repültem. Minden repülőút külön élmény volt számomra. Akadtak közte izgalmasabb részletek is. Egyszer a tenger fölött a parttól 70 mérföldre leállt, a gép motorja, egy másik út alkalmával pedig leszállás előtt a pilóta nem tudta kinyitni a futóművet. Végül is mindig szerencsésen földet értünk. Ebben az évben repülőgépünk minden esetben a tenger fölött a partszegéllyel párhuzamosan haladt, mert az egyre fokozódó harci tevékenység nem tette lehetővé a szárazföld feletti repülést. A tengervíz mély zöld. színe, a hozzá csatlakozó sárga homokpad és az ezt övező dús növényzet csodálatos kilátást nyújtott. Hamarosan megismertem a tájakat és a lakott településeket, de mindig összeszorult a torkom, amikor Qui Non felett repültünk. A város mellett, gyönyörű környezetben, közvetlenül a tengerparton van a világ talán legnagyobb lepratelepe. A lepra Dél-Vietnamnak az egyik népbetegsége. A leprások közül több ezren élnek ezen a telepen. Magukkal vihetik a családjuk egészséges tagjait is. A leprások a telepen szakszerű orvosi ellátásban részesülnek.

Munkám során a Da Nangtól délre található Hoi An és Tarn Ky megyeszékhelyeken, valamint a Chu Lai-nak nevezett raktárbázison többször megfordultam. Érdekességként említem meg, hogy Hoi Anban volt Dél-Vietnam egyik legnagyobb börtöne. Az 1973-as Párizsi Egyezmény után ebből a börtönből sokan szabadultak, 1975. elejére azonban

ismét több ezer személyt tartottak fogva benne. Azt nem sikerült megtudnom, hogy a börtönben levők mekkora részét adta a politikai bűncselekmény miatt elítéltek.

Másfajta érdekesség volt, hogy Hoi An város piacán láttam először nyúlketrecben hizott kutyákat árulni. A kutya húsát csemegének tekintik, s nagy megtiszteltetést jelent, ha abból valakit megkínálnak. A szálodánk igazgatója az 1975-ös TET — a vietnami holdújév — idején levágta az általam jól ismert kutyáját és az ünnepi vacsorára engem is meghívott. Néhány falat után azonban lemondtam a megkülönböztetett igazgatói tiszteletről.

Hoi Annál torkollik a tengerbe a hatalmas Hoi An folyó. A torkolatban halász-flották dolgoznak. Az emberek „kalákában” végzik a munkát. Rendkívül érdekes formájú csónakjaik vannak. A nagyobb bárkák viszont a nálunk ugyancsak ismert csónakformákra emlékeztetnek, azzal a különbséggel, hogy a két végükön magasan felemelték az orr és a tatrészeket. Itt láttam életemben először valódi sajkákat. Ezek különböző méretű, teljesen köralakú, bambusznádból és pálmalevélből font kosarak voltak. A rendkívül könnyű vízi járműben ülő kis termetű vietnami emberek még a nagyobb hullámok között is igen ügyesen eveztek.

Tam Ky volt az a város, amelynek környékén Dél-Vietnam nagy menekült táborait hozták létre. A Thieu-rendszer ugyanis a DIFK hatása alól úgy akarta elvonni az embereket, hogy az ország nyugati részéről áttelepítette őket a tengerparti síkságra. 1968-tól kezdődően több; százezres menekült-áradat öntötte el a tengerparton épült városokat és környéküket. Amikor pedig a menekültek már sehol sem értek, a szárazföldre mélyen benyúló — 1—2 km széles — tengerparti sós homokterületen ún. stratégiai falvakat létesítettek a számukra. Ezeket a falvakat elég nehezen lehetett megközelíteni. Meggyőződésem, hogy a vietnami nép szabadságszeretetét semmiféle elkülönítéssel nem lehet mérsékelni.

Tudomásom szerint Tam Ky környékén ezen a homokon öt stratégiai falut építettek fel. A helikopterről jól lehetett látni, hogy a falvakat szögesdróttal vették körül és négy sarkán őrállásokat helyeztek el. Hallottam, hogy az ott elhelyezett emberek nyomorúságos módon éltek, pedig a Thieu-rendszer minden egyes menekült ellátására napi 10 dollárt kapott. A 10 dollárból valamennyien jó körülmények között élhettek volna, hiszen a mi napi költségünk az 5 dollárt soha sem haladta meg. A nagyszegű segélyből azonban csupán morzsák jutottak el a táborok lakóihoz. Azt, hiszem a táborok létszámát is azért duzzasztották fel, hogy az „üzletből” egyesek minél nagyobb hasznot húzzanak.

Tam Ky városba rendszerint Helikopteren érkeztem, A magasból jól látható volt a Saigontól Húéig húzódó vasútvonal töltése és a vele **pár'** huzamosan futó 1. sz. országút. A vasúti hidakat azonban mindenütt felrobbantották és Tam Ky vasútállomását, is a földig lerombolták. A pályaudvarból mindössze a vagonok ki- és berakásához szolgáló rakodótér maradt meg. Itt ért földet a helikopterünk, Később megtudtam, hogy a vasútvonalat és az állomást az amerikaiak bombázták le 1968-ban, amikor a TET offenzíva során a DIFK elfoglalta az egész várost.

Néhány szóban megemlítem még Chu Lait és környékét. A homokos tengerpart enyhén lejt a víz felé. A tenger azonnal 5—6 m mély és jelentős a cápaveszély. Sok helyen kohósalakhoz hasonló, nagyméretű, lyukacsos sziklák láthatók. Barakk épületeink olyan közel voltak a parthoz, hogy tájfun idején a hullám az étterem ablakáig is eljutott. Esős évszakban több napig úgy esett az **eső** hogy az esőfüggöny átláthatatlan volt. Dél-Vietnam északi részén az esős évszak december elejétől február elejéig tart, s szinte megállás nélkül esik az eső. Ebben az évszakban az itthonról vitt ruháim megpenészedtek, azokat ki kellett dobnom. A Chu Laiban volt kollégáim pedig három hónapig szinte ki sem mozdulhattak az épületből. Amikor Chu Lai-ban jártam, a hatalmas raktárak többsége már üresen állt.

Chu Lai közelében — a várostól délnyugatra — fekszik My Lai, az a falucska, ahol Callay hdgy. és osztaga esztelen módon védtelen gyermekeket, nőket és idős embereket ölt halomra. A gyilkos hadnagy rövid ideig volt fogva az USA-ban és perét azzal szüntették meg, hogy parancsra cselekedett. A falu már az odaérkezésem előtt felszabadult és többé nem cserélt gazdát. Mindig szerettem volna ellátogatni ebbe a községbe, beszélni az ottmaradt emberekkel, erre azonban a harci cselekmények fokozódása miatt nem kerülhetett sor.

Az 1975. év a vietnami nép történelmének legnagyobb harcával kezdődött és hamarosan a 30 éves háborújuk végét eredményezte. Bizony mi, akik 30 éve igazi békében éltünk, nem értettük a vietnami nép rendkívüli áldozatkészségét és a győzelembe vetett rendületlen hitét. Erről 1975. február 11-én a Da Nang-i egyetem történész professzorával, Cam Tan Toan-al is beszélgettem. A baloldali nézeteiről ismert professzor azt hangoztatta, hogy a háborút csak a DIFK nyerheti meg, mert az képviseli az igazságot. Ennek ellenére senkinek sem hittem volna el, hogy a vietnami nép győzelme néhány hét múlva ténylegesen bekövetkezik.

Mit láttam még Vietnamban? Nagyon sok mindent. Láttam, hogy a Thieu-hadsereg jól felfegyverzett hadsereg volt. A katonáik számára azonban a szolgálat csupán a megélhetést jelentette. Láttam a fejvesztett menekülést. Az utcán pisztolyok, M. 16-os géppisztolyok és aknavetők

hevertek. A kies tengerpartokat helikopterek, rohamlövegek és jeepek lepték el. A katonák autógumikon úsztak a mély vízben levő hajók felé. Beszéltem a felszabadító hadsereg fiatal katonáival, akik gyermekként kezdték a fegyveres harcot/ Találkoztam a DIFK egyik őrnagyával, aki 25 éve nem látta a családját. 1975. március 28-án láttam utoljára Da Nangót. Ezen a napon Saigontól külön repülőgépen mentem oda. Átrepültünk a front felett is. Tam Ky várost a felszabadító erők már teljesen körülfogták. Da Nangban óriási tömeg tolongott az utcán. Néhány nap múlva számukra is véget értek a megpróbáltatások. Nézegettem a Da Nangban készült fényképeket, őrzöm a város és az ott élő emberek emlékét. Nem volt időm arra, hogy a vietnami népet elmélyülten megismerjem. Azt azonban megtudtam, hogy Dél-Vietnam földjét egy szabadságszerető, az igaz ügyért minden áldozatra kész nép lakja.

A párttagsági könyvek cséréjének tapasztalatai a katonai igazságügyi szerveknél

Irta: Dr. Bikki Szilveszter r. ezredes

Ebben az évben egész politikai életünknek kiemelt eseménye volt a párttagsági könyvek cseréje, amely felelősségteljes feladat elé állította a katonai igazságügyi szervek pártszervezeteit és kommunistáit.

A Központi Bizottság 1975. október 23-i határozata a politikai célokat a következőkben jelölte meg: „a párttagsági könyvek cseréjét megfelelően végrehajtva, mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy tovább erősítsük a párt eszmei, politikai és cselekvési egységét, növeljük a párttagok aktivitását a szocialista építés során levő feladatainak megvalósításában, tömörítsük sorainkat a XI. kongresszus határozatainak a végrehajtására. Célunk, hogy társadalmi, gazdasági, kulturális életünk minden területén erősödjön a párt vezető szerepe, tömegkapcsolata, Összeforrottsága egész dolgozó népünkkel”.

A feladatok politikai megalapozását, szervezeti előkészítését és végrehajtását pártszervezeteink sikeresen teljesítették. Ehhez nagymértékben hozzájárult az a tudatosság, hogy a tagkönyvcserét nem egyszerű adminisztratív feladatnak, hanem a párt erejét növelő, irányító és vezető szerepét erősítő, kiemelten fontos és nagy jelentőségű, a pártélet egészét felölelő politikai akciónak tekintették.

A katonai igazságügyi szervekben dolgozó párttagok világosan megértették e politikai munkafolyamat célját. A feladatok végrehajtása során a választott testületek, így a Pártbizottság, a Végrehajtó Bizottság és az alapszervezeti vezetőségek jelentősen aktivizálódtak. Világosan ítélték meg az előttük álló feladatokat, helyesen mérték fel tennivalójukat és a párttagsággal teljes egyetértésben újólá hitet tettek pártunk politikája mellett.

A tagkönyvcseré feladatainak végrehajtása során pártszervezeteinkben megerősödött az a sarkalatos elv, hogy a párt vezető szerepének érvényesítése és fejlesztése a pártmunka szerves része, állandó feladata

és nem vonatkoztatható el a napirenden levő politikai feladatoktól, a szocializmus építésének időszerű teendőitől. De tudatosodott az is, hogy ez nem csupán, szándék vagy elhatározás kérdése, hanem megalapozottan folyamatos gyakorlati tetteket és erőfeszítéseket kíván a párt minden egyes tagjától. Tehát egyrészt — amint ezt a Politikai Bizottságnak a tagkönyvcserére tett javaslata is meggyőzően fejezte ki — fokozni kell a párttagok általános munkaaktivitását, másrészt növelni kell a párttagsággal járó személyes követelményeket. Vagyis elsőrendű politikai kérdés a párt politikájának megvalósításában, hogy a párttagok példamutatóan az élen járjanak, hogy a párt minden egyes tagjának mind tudatosabb és személyes ügyévé váljon a végrehajtásban való felelős, tevékeny részvétel.

Januári beszámoló taggyűléseinken a párttagság megismerte a Központi Bizottságnak a tagkönyvcserére eszmei, politikai céljáról és szervezeti lebonyolítási rendjéről szóló határozatát, valamint a Központi Bizottságnak a párttagsághoz intézett levelét¹ és az alapszervezet végrehajtási tervét. Mindez lehetőséget adott arra, hogy a párttagok felkészülhessenek a tagkönyvcserére előkészítést szolgáló tevékenység legfontosabb mozzanatára, az egyéni beszélgetésre.

Pártvezetőségeink a párttagokkal folytatott beszélgetéseikre nagyon felelősen és alaposan készültek fel. Ismeretében voltak annak, hogy a beszélgetések kettős feladatot hivatottak betölteni. Éspedig egyrészt, hogy a párttagok Véleményt mondjanak a XI. kongresszus határozatainak általános és a katonai igazságügyi szerveknél történő helyi végrehajtásáról, de fejtsék ki álláspontjukat alapszervezetük tevékenységéről, a vezetőség munkájáról, a politikai és szervezeti munka színvonaláról is, és hogy mondják el javaslataikat a pártélet fellendítésére. Másrészt a párttag adjon számot saját tevékenységéről, annak értékeléséről, valamint pártmegbízatásainak teljesítéséről és arról, hogy mennyiben járul hozzá a feladatok megoldásához.

A beszélgetéseket a párttagság részéről nagy várakozás előzte meg. A beszélgetések soráh a szervezeteinkre eddig is jellemző nyílt kritikai légkörben :ténylegesen és őszintén kerültek felszínre mindazok a kérdések, amelyek a párt vagy a szakmai szervezet, illetve az egyén helyzetét és munkáját érintették. Felszínre kerültek mindazok a problémák is, amelyeket a kommunisták úgy ítélték meg, hogy azok a szervezet előtt álló feladatok magasabb szinten történő megvalósításának akadályát képezik.

A véleménycserék során az elvtársak jóleső érzéssel nyugtázták, hogy minden korlátozás nélkül kaptak lehetőséget problémáik kifejtésére, véleményt mondhattak a párt politikájáról, szakmai szervezetük

életéről, közölhették az egyes vezetők megítélését illető álláspontjukat és kifejthették azokat a véleményüket is, amelyek a pártszervezet vagy szakmai szervezetek munkájának pozitív oldalait gyengítik vagy erősítik.

: A beszélgetéseken részt vett megbízottak a beszélgetések tartalmát nem korlátozták. Az adott elvtárssal történt beszélgetés befejező aktusként azonban a további magatartást és a pártmunkát illetően feladatokat határoztak meg a beszélgető partner számára, másrészt pedig — és ez jelentette a beszélgetések vitajellegét — kifejtették az esetleges ellentétes véleményüket is.

Az elhangzott vélemények alapján ismételten megállapíthatjuk, hogy továbbra is gyümölcsözőnek bizonyul és ma már elvitathatatlan annak jelentősége, hogy bíránk és ügyészeink közös pártbizottságban, helyenként pedig közös alapszervezetben végezhetik pártmunkájukat. Ez tette lehetővé a katonai igazságügyi munka egészével való foglalkozást, a problémák és gondok több irányú vizsgálatát, a koordináltabb intézkedéseket és nem utolsósorban az egységesebb politikai szemlélet és jogértelmezés kialakítását. Pártszervezeteink tervszerű és egyre céltudatosabb tevékenysége, valamint a hosszú évekre visszanyúló és kitartó pártmunka eredményeként ma már a katonai igazságügyi szerveknél elképzelhetetlen az egymástól független párt, illetve szakmai tevékenység.

Méltán lehetünk büszkék a személyi állomány politikai, erkölcsi helyzetének értékelése körében elhangzott megállapításokra is, hogy a katonai igazságügyi szervek személyi állománya politikailag egységes és szilárd, eszmeileg és erkölcsileg az elmúlt években tovább erősödött. A párttagság képes a politikai jelenségeket az ideológiai harc, a szocialista építés, sőt saját tevékenysége, a katonai igazságügyi munka feladatai összefüggéseiben vizsgálni és a korábbinál jobban érti a társadalmi fejlődés és a gyakorlati politika összefüggéseit.

A párttagokkal folytatott egyéni beszélgetések alapján újól meggyőződhattünk arról, hogy párttagságunk ismeri a párt politikájának irányvonalát, a XI. kongresszus határozatait és képességeinek megfelelően részt vesz mindezek megvalósításában. Elismeréssel szóltak társadalmunk fejlődéséről, de a politika helyi eredményeiről is. Egyesek szenvedélyesen és általában megalapozottan bírálták a párt politikájának végrehajtása során észlelhető hibákat és mulasztásokat. A párt helyes politikájának az eddiginél következetesebb végrehajtását, ennek érdekében pedig a pártellenőrzések erősítését és indokolt esetben a mulasztók felelősségre vonását igényelték. Többen felvetették a gazdasági életben esetenként észlelhető pazarlást, a kellő körültekintés hiányát, bírálták a tervek végrehajtásában észlelhető tespedtséget, a beruházások

indokolatlan elhúzódsát, a jelentős költségtúllépéseket, a burkolt ár-emelkedéseket, a párt és az állami fegyelemben esetenként jelentkező lazaságot és az ezzel kapcsolatos elnézéseket:

Elismerve azt, hogy pártszervezeteink egyik legfontosabb feladata a politikai nevelés, mért a katonai igazságügyi munka kielégítő végzésére csak politikailag elkötelezett, eszmeileg jól felkészült, tág látókörű, hivatásukat szerető és jól ismerő személyi állomány képes — joggal észrevételezték többen is azt, hogy e területen alapszervezeteinknél még ma is jelentkeznek hiányosságok, főleg az ideológiai és politikai kérdések nem kellő tanulmányozása, valamint a pártpropaganda színvonalának körében.

Ezeknek az észrevételeknek fenntartás nélkül kell igazat adnunk, mert a marxista tudást és meggyőződést meghatározónak kell tekintennünk, nem csak a párt politikájának alakításában, de megértésében és képviselésében, a szocialista elkötelezettség erősítésében, a kommunista erkölcs és magatartás formálásában, az öntudatos munka és a felelős közéletiség kibontakoztatásában. A marxista világnézet szerepének felismerése pedig döntő előfeltétele az eredményes pártpropagandának, miként erre Győri Imre elvtárs, a KB titkára is rámutatott a Politikai Főiskola évnyitó ünnepségén elhangzott beszédében.

Ismételten szükséges hangsúlyoznunk, hogy a pártoktatás tapasztalatainak elvi, politikai elemzése a politikai vezetésnek szerves része kell hogy legyen, a propaganda irányítása pedig a pártvezetőségek mindennapi feladatává kell hogy váljon. Tudatában kell lennünk annak és fokozatosan kell; számolnunk azzal, hogy a párttagság nemcsak alakítja környezetének véleményét, hanem bizonyos értelemben közvetíti is, mert a foglalkozásokon elhangzott észrevételek gyakran egy réteg egészére vagy szűkebb, de minden esetre figyelemre méltó hányadára jellemzőek.

Ezért fokoznunk kell a szocializmus eszméinek és gyakorlatának meggyőzőbb propagandáját a személyi állomány egészének körében. Sokoldalúan biztosítani kell az állomány felkészítését a szocializmus meggyőző erővel történő mindenkori képviselésére, a rágalmak, a torzítások leleplezésére és öntevékeny visszaverésére.

Tényekkel és érvekkel gazdagon alátámasztva propagálni kell a testvérországoknak, köztük is kiemelve a Szovjetunióknak a szocializmus, a kommunizmus építésében elért eredményeit és ki kell emelni távlati társadalmi, gazdasági programjaik békés, alkotó jellegét. Tömegpolitikai munkánk sokoldalúban magyarázza, hogy a Szovjetunióval és a szocialista Országokkal való ideológiai, politikai, gazdasági és kulturális együttműködés korunk egyik törvényszerűsége. Bizonyítani kell, hogy az együttműködés széles körű fejlődése elengedhetetlen a szocialista

építőmunka feladatainak megoldásában és fontos eszköze a szocialista országok pártjai és népei közötti egység további szilárdításának.

Tudatosítanunk kell, hogy a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus egymástól elválaszthatatlanok és népeink érdekeit szolgálják, valamint hogy a békés egymás mellett élés nem jelenti az ideológiai harc enyhülését, hanem az egyben harc a társadalmi haladásért és hozzájárulás a nemzeti függetlenség kivívásához. Tömegpolitikai munkánk pedig segítse elő, hogy tovább erősödjön az osztályszemlélet, az eszmei és politikai egység.

Az eszmei és politikai egység pártunknak mindig a legfőbb erőforrása volt, amely — mint a XI. kongresszus is megállapította — megnyilvánult a párt eddigi munkájának értékelésében, a történelmi viszonyok méltatásában, nagy és tagadhatatlan eredményeinek elismerésében és nem utolsó sorban az előttünk álló feladatok és teendők megítélésében. De engedjék meg, hogy ennek az egységnek jelentőségére hivatkozva idézzem Brezsnyev elvtárs kongresszusi hozzászólását, amelyben többek között az alábbiakat mondta: „A Magyar Szocialista Munkáspárt marxista—leninista elvi irányvonalával, azzal a képességével, hogy érzékeny füllel meghallja a tömegek szavát, nyugodtan és magabiztosan, a dolgozók érdekeinek megfelelően irányítja a legbonyolultabb társadalmi folyamatokat, nemcsak megszerezte a magyar nép szilárd bizalmát, hanem a szocialista világban és az egész kommunista mozgalomban is nagy tekintélyt vívott ki magának”.

Örvendetes, a véleménycserekből leszűrhető az a megállapítás is, hogy a katonai igazságügyi szerveknél a közszellem, a politikai légkör egészséges és tendenciáját tekintve pozitív. A vezetők és beosztottak egymáshoz való viszonya a szocialista erkölcsön, a törvényességen és a szabályzatokon alapszik. Egymás munkáját kölcsönös megbecsülésben és tiszteletben tartják. Apparátusunkban a parancsnokok egyszemélyi vezetése és felelőssége mindenütt érvényesül. Feladataikat pártszervezetekre és munkatársaikra támaszkodva jól irányított, egymást megértő kollektívákban oldják meg. Jelentősen fejlődött vezetőink politikai felelősségtudata, politikai irányító készsége és a pártpolitikai munkában való személyes részvétele. Ugyanakkor mind eredményesebben hasznosítják a mozgalmi munkában szerzett tapasztalataikat állományunk politikai nevelésében és a pártszervezetek vezetősége tevékenységének segítségével. E vonatkozásban a vélemények abban összegezhetők, hogy alapszervezeteinknél e területen további finomításra kell törekedni. Az esetenként jelentkező türelmetlenség vagy értetlenség, illetve helytelen vezetői vagy beosztotti magatartás felszámolása érdekében a pártszerveknek az eddigénél is határozottabban, de főleg gyorsabban kell fellépni.

Egyértelműen megállapítható az is (eltekintve a Pártbizottság összesítő értékelésében felvetett problémáktól, amelyekre itt nem kívánok visszatérni, mert feldolgozásuk, megoldásuk folyamatban van), hogy az elmúlt években tett intézkedések, amelyek a munka, a szolgálati és élet-körülmények megjavítását szolgálták, kedvező hatást váltottak ki a személyi állomány körében. De nem csak ezek, a személyi állomány egészét érintő intézkedések, hanem az élet mindennapi problémáinak megoldásához nyújtott segítség alapvetően arra ösztönözte még azokat is, akiket bár közvetlenül nem érintett, hogy a jövőben méginkább kötődjenek szerveinkhez és még színvonalasabb munkát nyújtsanak. v;

A pozitív megállapítások mellett azonban, ha szűkebb körben is, de foglalkoztak az állomány előtt álló perspektívák, illetve a perspektívát-lanság kérdéseivel. A részletek taglalása nélkül itt is arra kívánunk utalni, hogy felvilágosító munkánkkal erősíteni kell a hivatásszeretetet. Ugyanakkor, hogy jól lássuk saját perspektívánkat, jobban kell értékelnünk önmagunkat, de legalábbis világosan kell látni azt a megbecsülést, amely a társszervek, a fegyveres erők és testületek vezetői és parancsnokai, de a külső pártszervek részéről is felénk irányul, és amely elismerést sok éves kiegyensúlyozott, valamint a szélsőségektől mindinkább mentes bűnüldöző munkánk és az egyre céltudatosabb megelőző tevékenységünk váltott ki.

A" szakmai munka vitelét illető kérdések zömmel a murikát akadályozó témakörökben hangzottak el. A szervezet korszerűsítését és a helyi szerveknél folyó munka módszereinek finomítását illető felvetések és észrevételek mindegyike — a beszélgető partnernek a szervezetben elfoglalt helyzetéből nézve a kérdést — azt a célt szolgálta, hogy a katonai igazságszolgáltatás még magasabb színvonalon teljesítse feladatát. A beszélgetések jól tükrözték, hogy ma már az egész személyi állomány körében tudatosodott az az alapvető elv, hogy a katonai igazságügyi munka politikai tevékenység, és mint ilyen közvetlenül befolyásolja az egységek és szervek fegyelmi, erkölcsi állapotát. Ezért is kapott nagy terét a beszélgetésekben igazságügyi munkánk értékelése, a még fellelhető hiányosságok kiküszöbölésére teendő intézkedések és a megelőző munka szélesítésének szükségessége, illetve hatékonyságának fokozása.

Elismeréssel, helyeslően szóltak többen arról és jövőbeni követelményként is kezelték azt, hogy a katonai igazságügyi pártszervek a párt vezető és ellenőrző szerepének erősítése és érvényesülése érdekében tevékenységük előterébe állították a katonai igazságügyi munka politikai eszközökkel történő segítségét. Fontosnak tartják, hogy ma már alapszervezeteink pártmunkájának is egyik fő irányát az igazságügyi tevékeny-

ség politikai segítése képezi, amely elvi alapokon nyugszik és nem veszi át a hivatali apparátus munkakörét, hanem csak kapcsolódik és mozgósít a hivatal előtt álló feladatok minél jobb és eredményesebb végrehajtásához.

Általános az a vélemény, hogy a katonai igazságügyi szerveknél végbement fejlődés szorosan összefügg pártszervezeteink munkájával; amely a párt politikája alapján, a párt általános helyzetének megfelelően egészségesen és töretlenül fejlődik. Ez leginkább azon mérhető, hogy alapszervezeteink, de a Pártbizottság egész tevékenysége is a katonai igazságügyi szervek előtt álló politikai és igazságügyi feladatok végrehajtását szolgálja és, hogy következetesen érvényesül a párt politikája szerveink tevékenységének minden területén.

Párttagságunk örvendetesnek tartja, hogy pártszervezeteink, de különösen a Végrehajtó Bizottság szerepe és befolyása jelentősen növekedett. Úgy vélik, hogy alapszervezeteink a párttagság növekvő aktivitására és igényességére támaszkodva jól segítették a vezetői munkát és mindinkább kezdeményezően lépnek fel az adott terület legfontosabb problémáinak megoldásában. E fejlődésnek fontos mutatója az is, hogy tovább erősödött a pártélet lenini normáinak és a kollektív vezetés elvének érvényesítése, valamint a párttagság akarati és cselekvési egysége.

A pártmegbízások rendszeressé tételének és a feladatok maradéktalan teljesítésének kérdését érintő beszélgetések a nagyobb odaadást- és a felelősségérzet fokozását állították előtérbe. Többen felvetették az alapszervezet vezetői felé a követelménytámasztás folyamatosságát, a párttagság felé pedig az aktívabb részvétel szükségességét.

Az aktív politizáló légkör fenntartása a pártélet még rendszeresebbé és szervezettebbé tétele érdekében elhangzott vélemények mindegyike önkritikusan boncolgatta azokat a területeket, amelyeken időszakonként lemaradás vagy visszaesés tapasztalható. Keresték a pártélet javításának lehetőségeit és konkrét javaslatok formájában is kifejtették elképzeléseiket.

Összességében értékelve a beszélgetéseket, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy ennek a politikai eseménynek a kihatása szervezeteinknél is rendkívül jelentős volt. Az elvtársak őszinte megnyilvánulása, felelősség érzésük kinyilvánítása, szeretetük és ragaszkodásuk a párt iránt, mind olyan kísérő jelensége volt a beszélgetéseknek, amelyek csak egyféleképpen értékelhetők. Éspedig egyetértés a párt politikájával, ragaszkodás a politika következetes végrehajtásához és részt vállalás annak végrehajtásában.

De van ezeknek a beszélgetéseknek egy másik tapasztalata is, amely párttagságunk részéről egyértelmű követelményként is felfogható. Ez

pedig az, hogy ne várjon a párt a következő tagkönyvcseréig, hanem a jelenlegi tapasztalatok alapján intézményesítse a beszélgetéseket és tegye azokat a pártszervezetek időszakonként visszatérő feladatává.

Alapszervezeti vezetőségek a beszélgetések értékelése során eleget tettek feladataiknak. Kibővített vezetőségi ülésen vitatták meg a felvetődött kérdéseket, témák szerint csoportosították ezeket és az elfogadott javaslatok megvalósítását a végrehajtásáért felelős személyekhez kötötték. De hasonlóan járt el a Végrehajtó Bizottság is, amikor az alapszervi titkárokkal és vezetőségi tagokkal, majd ezt követően a Pártbizottság hatáskörébe tartozó elvtársakkal folytatott beszélgetéseket még a beszélgetések tapasztalatait összegezõ taggyűlések előtt külön-külön és együttesen is értékelte.

A taggyűlésekre készült értékelő beszámolókat a párttagság mindegyik tagja elfogadta. A taggyűlések légköre és hangulata ugyancsak tükrözte azt a pozitív gondolkodásmódot, amely a beszélgetéseket és az előkészítő munkát jellemezte. A taggyűlések hozzászólásai alapján is megállapíthatjuk, hogy a tagkönyvcserét előkészítő politikai munka hatékonyságát a párttagság elismerte, a vezetőségek eddigi tevékenységével egyetértett és várja a még el nem intézett javaslatainak megvalósítását. Egyértelmű az is, hogy a vezetőségek és a tagság kapcsolata a közös munka folyamatában tovább erősödött, a tennivalók megítélésében közös nevezőre jutottak, de összeforrottabbá vált a szakmai és a pártvezetőségnek kapcsolata is.

Alapszervezeteinknél a decemberi taggyűléseken a párt tagjai kézhez kapták az új tagsági könyvüket és ezzel a nagy munka, amely a párttagsági könyvek cseréjét előkészítette, véget ért.

Az új tagsági könyv legyen emlékeztetője politikai elkötelezettségünknek, annak a felelősségnek, amely minden kommunistára hárul a párt politikájának és a XI. kongresszus ma már népi programmá vált határozatainak következetes végrehajtásáért. Ne felejtsük, hogy a pártban nem csak eszmékre, de társakra is találunk mindazok, akik jobbra és szebbre törnek, akik úgy akarnak boldogulni, hogy tenni akarnak másokért és egész társadalmunk felemelkedéséért. De legyen emlékeztetője az új tagsági könyv annak is, hogy a kommunista párt tagsági könyve a proletár internacionalizmus szimbóluma is, és hogy e mozgalom tagjait világméretű szolidaritás fűzi össze a marxizmus—leninizmus világnézetének diadalra vitelében, a végső cél elérésében a kommunista társadalom felépítésében.